

April 1994, 13e jaargang Nummer 121/122

Samenlevingsopbouw

'Wijken voor Milieu'

Opbouwwerk en
milieu in de praktijk

Participatie landelijk
gepeild

Opbouwwerk ontmoet
milieugroepen

Thema

- 3 Wijken voor Milieu: een prima project!
Ten Geleide
- 4 Kaderwerving in milieuprojecten
- 6 Landelijke Adviesgroep voor Milieugericht
Opbouwwerk
- 7 Arnhem: Werken aan milieu en persoonlijke
betrokkenheid
- 8 Milieuparticipatie in het gemeentelijk beleid
- 9 Het beleid van de 'hogere overheden'
- 10 Oud-IJmuiden: Een kern met Pit
- 11 Heerlen: 'Vrieheide trapt er niet meer in'
- 12 Schoon bouwen en wonen
- 14 Utrecht: Votulast, een oude wijk auto-armeer
- 16 Adoptieproject betreft schoolleugd bij
natuur in de buurt
- 17 SBO: Opbouwwerk ontmoet milieugroeperingen
- 19 Milieu in Den Haag: leefbaarheid-plus?
- 21 Concrete initiatieven in Den Haag
- 22 Duik in de tweede golf

Katern 'Wijken voor Milieu'

- II Licht op 'Wijken voor Milieu'
- III Milieugericht opbouwwerk in de praktijk
- IX Milieuparticipatie landelijk gepeld
- XII Wijken voor Milieureeks

- 23 Voorpublicatie: Milieuactiviteiten in de wijk
- 24 Hoorn: Twee Westfriesse projecten
- 25 Wijken voor milieu in Oldenzaal
- 26 Rotterdam: Opzoomeren en milieu
- 28 Hoe dichterbij Dordt...
Natuur in de wijken
- 30 Milieu en gezondheid in huis
- 31 Wijken voor Milieu... en zorg
- 33 KIOSK
- 36 Vijf partijen en hun plannen voor milieubeleid
- 38 Stadsecologie en milieuparticipatie
- 40 Inspraak bij bodemsanering schiet tekort
- 41 Stichting DOEN!
- 42 Literatuurlijst
- 43 Adressenlijst

Anderhalf jaar geleden verscheen een themanummer over 'milieu'. Aanleiding was toen de conferentie 'Mee-doen met het groen' en het project 'Milieuparticipatie in de woonomgeving'. Dat project gaat inmiddels door het leven onder de naam 'Wijken voor Milieu' en heeft voldoende voortgang geboekt om een nieuw themanummer te rechtvaardigen.

We bekijken die voortgang en andere ontwikkelingen op milieugebied vanuit verschillende invalshoeken, zoals de methodische, de persoonlijke, de beschrijvende, de analyserende. In een apart (midden)katern presenteert het project 'Wijken voor Milieu' zich.

In dit nummer zijn de **voorbeelden van milieuaactiviteiten** op wijkniveau ruim vertegenwoordigd en dan gaat het niet alleen om de 'proeftuinen' uit het project. Uit de praktijkvoorbeelden blijkt duidelijk de rol van het opbouwwerk in het stimuleren van meer milieubewust denken en handelen. De dringende noodzaak daarvoor is evident: als we niet beter met ons milieu omspringen, riskeren we dat er in de toekomst geen samenleving meer is om op te bouwen.

Colofon

MO/Samenlevings opbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwwerkpraktijk.

Het verschijnt tenminste tien maal per jaar; zes gewone en vier themanummers.

Samenstelling en redactie vandit themanummer: Eric Canjels, Robert Giesberts, Chris Veldhuysen, Fenny Gerrits, Luc Boss (eindredactie).

Administratieve ondersteuning: Sonja Swarts, Patty Schellekens en John Struiken.

DTP: John Struiken.

Omslag en druk: Stimio, Meteren.

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 70,- voor het eerste en f 67,50 voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten f 12,50. (Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden.
ISSN 0929-2187.

Redactie en administratie: Prinsegracht 51, 2512 EX, Den Haag, Telefoon: 070-3804431, faxnummer: 3809973.

Een uitgave van het Landelijk Centrum Opbouwwerk.

Wijken voor Milieu: een prima project!

door: Leni van Rijn-Vellekoop

Bij de start van het project 'Wijken voor Milieu' heb ik reeds mijn waardering uitgesproken voor de initiatieven die overal in het land worden genomen. De combinatie van opbouwwerk en milieuprojecten zorgt voor een unieke werkwijze; bewoners worden sterk betrokken bij hun wijk en ervaren dat de zorg voor een goed milieu daar een belangrijke rol in speelt. Zij kiezen zelf de voor hen belangrijkste knelpunten en zoeken zelf de werkwijze die tot een oplossing leidt.

Uit de diverse projecten die in deze MO Samenlevingsopbouw worden beschreven, blijkt hoe belangrijk het is dat de bewoners actief met die milieuprojecten in hun wijk bezig zijn en dat hun inzet meestal goede resultaten geeft, tot ieders tevredenheid en voldoening.

Ook het NMP-2 gaat er vanuit dat niet alleen met regelgeving en technische maatregelen een goed milieu tot stand kan komen. Voor een goed milieu is een breed draagvlak nodig onder de bevolking en moet iedereen meedoen. Daarom zijn projecten in de directe woonomgeving met zichtbare resultaten een goede basis om de zorg voor het milieu breder uit te dragen. De proeftuinen die vorig jaar zijn gestart laten zien dat milieubeheer in de wijken veel aspecten heeft: voor de ene wijk is dat het terugdringen van het gebruik van de auto, een ander project richt zich op het openbaar groen en het afvalbeheer, en overal is informatie en educatie een belangrijk onderdeel van het project.

Op de dag van de sociale vernieuwing - 6 november vorig jaar - bleek bij de presentaties in de Tweede Kamer dat vaak bij projecten in het kader van de sociale vernieuwing ook milieu-aspecten worden meegenomen. Daaruit blijkt dat het milieu niet meer is weg te denken bij een goed wijkbeheer.

Zo kan door kleinschalige projecten een grote bijdrage worden geleverd in strijd tegen de milieuvervuiling.

We vervuilen allemaal een klein beetje, maar die kleine beetjes leveren wereldwijd een groot probleem. Minder afval, minder energiegebruik, minder autoverkeer, minder bestrijdingsmiddelen enzovoorts moeten helpen om ons aandeel in de wereldwijde aantasting van het milieu te verkleinen.

Burgers en gemeenten hebben elkaar daarbij nodig om gezamenlijk oplossingen te vinden, met de initiatieven van *Wijken voor Milieu* wordt een draagvlak gecreëerd en dat kan een verdere uitstraling geven. Dus allen aan de slag. Er is een wereld te winnen en te behouden!

Leni van Rijn-Vellekoop is lid van de Tweede Kamer voor de PvdA en voorzitter van de Vaste Kamercommissie voor Milieubeheer.

□

Ten Geleide

door: Eric Carjels

Milieu is voor opbouwwerkers geen nieuw terrein. Van oudsher is de fysieke omgeving een van de thema's waar opbouwwerkers zich op richten bij het verbeteren van de leefbaarheid van een wijk of dorp. De opkomst van het milieuvraagstuk heeft het denken over dit thema een nieuwe impuls gegeven en op een ander spoor gezet. Een leefbare wijk blijkt een autoluwe wijk te zijn. In een groene wijk liggen geen keurig geschoone grasvelden en schoongeschoffelde rozenperken, maar ecologische wijknatuurtuinen en afwisselende groenstroken.

Milieu is voor opbouwwerkers ook op een andere manier geen nieuw terrein meer. Sinds een aantal jaren zijn bewonersorganisaties en opbouwwerkers bezig met milieukwesties. Aanleiding daarvoor waren niet alleen gezondheidsbedreigende situaties, bijvoorbeeld als in een wijk de bodem verontreinigd bleek te zijn. Ook begonnen milieu-activisten in hun woon- of werkgebied met zaken als milieuvriendelijk bouwen en renoveren, kleinschalige werkprojecten en acties tegen overbodige verpakkingen en ander afval.

In dit themanummer komt zowel milieu als aandachtspunt in het beheer van de woonomgeving als milieu als zelfstandig item op de opbouwwerkagenda aan bod.

W I J K E N
voor milieu

Kaderwerving in Milieuprojecten

Door: Eric Caniels

Naast een aantal algemene artikelen over onder meer de laatste ontwikkelingen rond bodemvervuiling en -sanering, milieubewust bouwen en het overheidsbeleid, wordt ingegaan op enkele lokale initiatieven. Bijvoorbeeld een voorlichtingsproject over het binnenmilieu in Enschede, de milieu-aandacht binnen het Haagse opbouwwerk en verbetering van de leefomgeving in Oud-IJmuiden.

In dit themanummer van MO/Samenlevingsopbouw is een katern opgenomen over het project 'Wijken voor Milieu'. In dit project van het Landelijk Centrum Opbouwwerk, de Stichting Milieu Educatie en de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk wordt ervaring opgedaan met milieuparticipatie in de woonomgeving.

Naast een algemene inleiding bevat het katern een 'ronde langs de proeftuinen'. Dat is een overzicht van de eerste zes lokale projecten van 'Wijken voor Milieu'.

Ook in het katern een eerste inventarisatie van de verschillende projecten die in Nederland lopen. Het zijn er te veel zo'n 250 stuks - om allemaal hier te beschrijven. Wel is het mogelijk enkele algemene kenmerken te schetsen en succes- en faalfactoren aan te geven.

We sluiten deze MO af met een literatuurlijst en enkele adressen. Volledigheid is in beide overzichten niet nagestreefd. Dat zou een onmogelijke opgave zijn, want er is veel, heel veel aandacht voor milieu in Nederland.

Wijkopbouwwerkers oefenen hun beroep uit in samenwerking met actieve bewoners. Deze kaderleden hebben een dikke vinger in de pap bij het bepalen van de doelstellingen waar de opbouwwerker aan werkt. Dit kan spanningen opleveren bij het introduceren van milieudoelstellingen in het opbouwwerk. Het is immers de vraag of kaderleden van wijkorganisaties daarop zitten te wachten; het is hen meestal te doen om het verbeteren van de leefbaarheid van de wijk. In dit artikel komt de vraag aan de orde hoe deze spanning in doelstellingen van het opbouwwerk kan worden opgelost.

'Milieu' als binnenkomer

Allereerst moet geconstateerd worden dat het begrip 'milieu' wel degelijk aansluit bij de activiteiten van bewonersorganisaties. Milieu is zo breed dat er voor iedereen wel iets van zijn of haar gading bij is. Bij het vinden van proeftuinen voor het project 'Wijken voor milieu' was het krijgen van medewerking van bewonersorganisaties geen enkel probleem. Later bleek dat in de meeste gevallen met name zwerfvuil en hondepoep de milieuproblemen zijn waar men als eerste iets aan wil doen.

Maar bij milieugericht opbouwwerk gaat het ten minste ook om het helpen oplossen van de 'grote' milieuproblemen, bijvoorbeeld door afvalscheiding en -preventie, terugdringen van het autoverkeer of ecologisch groenbeheer. Leden van bewonersorganisaties vinden dit geen onzinnige of onbelangrijke doelen. Het zijn echter niet de eerste doelen waaraan wordt gedacht als het gaat om milieu in de woonomgeving. Er zijn vaak dringender problemen, zoals vervuiling. Het is een taak voor de opbouwwerker om de aandacht op de wijkoverstijgende milieuthema's te vestigen.

Samen doelstellingen formuleren

Een belangrijk streven is het inzicht van actieve bewoners in het verband tussen kleine en grote milieuzaken te vergroten. Vaak is het probleem niet zozeer dat zij milieudoelstellingen onbelangrijk vinden, maar dat het hen ontbreekt aan kennis en concepten om met die belangstelling iets te doen. Scholings- en vormingsactiviteiten zijn daarom een onmisbaar onderdeel van milieugericht opbouwwerk. Milieubewustzijn kan zo een normaal onderdeel van de cultuur in een wijk worden.

De val die hierbij wagenwijd openstaat, is dat de opbouwwerker zich zonder meer voor het karretje van de milieubeweging of overheden laat spannen en mensen gaat vertellen ze zich moeten gedragen. Hij hoeft zijn eigen (milieuvriendelijke) mening niet onder stoelen of banken te steken, maar het gaat er wel om samen met actieve bewoners doelstellingen te formuleren. Als dit vergeten wordt, zal de opbouwwerker er al snel alleen voor staan.

Als het goed is, is een ontwikkeling aan te wijzen in wat mogelijk is. Naarmate kennis en ervaring bij de kaderleden groeien, kunnen meer ingewikkelde en gevoelige zaken aan de orde gesteld worden. Zo is men in de Utrechtse wijk 'Votulast' van veegacties via het invoeren van een systeem van gescheiden afvalinzameling gekomen op het autoluw maken van de wijk. Wat dat te weeg brengt, wordt beschreven in een ander artikel in dit themanummer.

Gekoppelde doelstellingen

Een tweede kenmerk van het thema 'milieu' waarvan gebruik gemaakt kan worden om het op te nemen in de opbouwwerkpraktijk, is dat het goed te koppelen is aan andere zaken. Met milieuvriendelijke acties zijn vaak ook directe belangen van bewoners gediend. Als dit al niet automatisch zo is, vallen er soms koppelingen te maken. Op deze manier wordt het gemakkelijker de wijk achter een project te krijgen.

Veel van deze mogelijke koppelingen liggen op het gebied van de kwaliteit van de leefomgeving. Een goed systeem van gescheiden afvalinzameling kan de hoeveelheid zwerfvuil behoorlijk terugdringen. Ecologisch beheer is zowel gericht op het verminderen van de milieubelasting als op aantrekkelijke groenvoorzieningen. Minder autoverkeer betekent minder energieverbruik en luchtvervuiling, maar ook meer speelgelegenheden en grotere verkeersveiligheid.

Een andere perspectiefrijke combinatie is het scheppen van milieuvriendelijke werkgelegenheden. Milieuvriendelijke economische activiteit heeft over het algemeen twee kenmerken: ze is arbeidsintensief en ze is kleinschalig. Ze is daarom geschikt om op wijkniveau georganiseerd te worden. Denk bijvoorbeeld aan reparatiediensten, hergebruik van goederen, collectieve vormen van vervoer, verhuur van apparaten, et cetera. Nieuwe vormen van bedrijvigheid zijn een noodzakelijke aanvulling op technische oplossingen voor milieuproblemen.

Het gebruik van diensten is meestal minder milieubelastend dan de aankoop van goederen. Dat is de achterliggende reden waarom arbeidsintensieve en gemakkelijk bereikbare (dus kleinschalige) activiteiten wenselijk zijn. Andere voorbeelden zijn luierservices, restaurants en klusjesdiensten. Niet voor al deze voorzieningen bestaat een koopkrachtige vraag. Het opbouwwerk rekent het voldoen aan maatschappelijke behoeften echter wel tot haar taken.

Gemeentelijke doelstelling

Het milieu-argument kan gebruikt worden om bijvoorbeeld een gemeentebestuur op bepaalde punten over de streep te trekken. Milieubeleid is bij veel gemeentebesturen een belangrijk terrein. Als het lukt om projecten te formuleren waarin wensen van bewoners gerealiseerd worden, terwijl tegelijkertijd milieudoelstellingen dichterbij komen, zal dat de bereidheid van een gemeente om mee te werken vergroten. Als het lukt om onder deze noemer iets

voor bewoners voor elkaar te krijgen, heeft het milieu er weer een paar bondgenoten bij.

Dit geldt ook voor andere instanties waarmee bewonersorganisaties te maken krijgen. Denk bijvoorbeeld aan woningcorporaties, scholen en energiebedrijven. Het is dus niet alleen vanuit milieudoelstellingen gunstig om combinatiemogelijkheden op te sporen; het kan een goede strategische optie voor een bewonersorganisatie zijn.

Nieuw kader

Tot nu toe is het gegaan over het betrekken van bestaand bewonerskader bij milieu-activiteiten. Daarnaast is het mogelijk om rond dit thema nieuwe mensen te mobiliseren. Nieuwe thema's spreken nieuwe mensen aan, dat geldt ook in dit geval. 'Milieu' is een term die tegenwoordig een flinke groep mensen activeert.

Sommige wijkbewoners zullen eerder enthousiast worden bij het idee om een wijkmilieudag te organiseren of om een wijknatuurtuin te beheren, dan bij discussies over zwerfvuil. Zeker in pluriforme wijken dienen verschillende doelgroepen met verschillende argumenten aangesproken te worden. Het is goed om apart aandacht te besteden aan het werven van milieubewuste bewoners, zonder daarbij het bestaande kader uit het oog te verliezen. Nieuwe mensen kunnen de rest op een ander spoor zetten.

Er zijn tal van natuur- en milieugroepen in Nederland. Deze zijn meestal niet op wijkniveau georganiseerd, maar ze kunnen wel bij activiteiten in wijken betrokken worden. Afdelingen van het IVN (Instituut Voor Natuureducatie) spelen een rol in 'Natuur in je buurt'-projecten. Er zijn allerlei milieu-educatieve centra en instellingen die ingeschakeld kunnen worden. En zo zijn meer voorbeelden te bedenken. In het algemeen groeit de belangstelling bij milieugroepen voor activiteiten in wijken, waarmee een breder publiek dan enkel de milieufreaks bereikt kan worden. Hiervan zou gebruik

gemaakt moeten worden om deze groepen of leden ervan in wijkinitiatieven mee te laten doen.

Ook niet in milieugroepen georganiseerde deskundigen die in een wijk wonen, kunnen worden benaderd. Het aantal mensen met een of andere vorm van milieukundige kennis of ervaringen breidt zich snel uit. Hun inbreng kan van grote waarde zijn, al is het maar om tegenspel te bieden aan de ambtenarij.

Methodische principes

In veel opzichten is opbouwwerk op milieugebied niet zoveel anders dan op andere terreinen. Methodische principes die erop gericht zijn bewoners te activeren gelden ook hier. Gelukkig bieden milieuprojecten tal van mogelijkheden om deze principes toe te passen.

Milieuvraagstukken worden nogal eens benaderd vanuit toberberigheid en moralisme; de problemen zijn niet te overzien en het enige dat helpt zijn grote offers. Dit is niet de manier om mensen enthousiast te maken. Een positieve benadering is nodig en ook goed mogelijk.

Iedereen krijgt iedere dag te maken met allerlei zaken die een milieuaspect hebben; inkopen doen, afval kwijtraken, verplaatsen, enzovoorts. Het is daarom goed mogelijk aan te sluiten bij ervaringen van mensen. Het is belangrijk na te gaan hoe mensen over dit soort zaken denken. Nogmaals: niet om te bepalen of ze het goed of fout doen, maar om de kwesties te zoeken waar je op in kunt spelen.

Een voorwaarde voor het blijven betrekken van kaderleden bij activiteiten is dat er regelmatig successen geboekt kunnen worden. Dat is met het thema 'milieu' zeker mogelijk. Er kan projectmatig gewerkt worden, met continuïteit door een opvolging van acties. Dat neemt niet weg dat om bepaalde structurele resultaten te bereiken een lange adem nodig is.

Veel milieuproblemen kunnen niet achter de voordeur opgelost worden, maar spelen op wijkniveau. Ze lenen zich dus voor een collectieve

Landelijke Adviesgroep voor Milieu Gericht Opbouwwerk

door: Moniek Mol

aanpak. De inrichting van de wijk kan meer of minder mens- en milieuvriendelijk zijn. Aspecten daarvan zijn de verkeerssituatie, de groenvoorziening en de waterhuishouding. Ook voorzieningen om afval kwijt te raken, voor openbaar vervoer of milieuvriendelijk inkopen spelen op het wijkniveau. Ze lenen zich goed voor een aanpak door een bewonersorganisatie.

Tot Slot

De kloof tussen milieuthema's en bewonerskader blijkt in de praktijk wel mee te vallen. Opbouwwerkers hebben de methoden in huis om met een actief bewonerskader op wijkniveau milieuprojecten te organiseren. Het is wel zaak dat gewerkt wordt zonder milieu-oogkleppen op te zetten. Verbeteren van de leefomgeving en een (kleine) bijdrage leveren aan het oplossen van grotere milieuproblemen kan goed samengaan. Als het eerste ten koste gaat van het tweede, raakt het opbouwwerk zijn geloofwaardigheid kwijt.

LAMIGO is een Stichting waarin vrijwilligers, milieudeskundigen, bewoners en opbouwwerkers samenwerken. LAMIGO richt zich op 'milieuparticipatie'. Milieuparticipatie betekent dat burgers zich actief inzetten om de kwaliteit van het milieu in de woonomgeving te verbeteren. Het milieu in de woonomgeving wordt opgevat in brede zin; van afvalscheiding, energiebesparing en geveltuintjes tot schone lucht, een schone bodem en milieuvriendelijke bedrijven. LAMIGO richt zich op maatschappelijke instellingen, hun achterban, bewonersgroepen, gemeenten en bedrijven.

LAMIGO bestaat al twee jaar en is door opbouwwerkers in het leven geroepen als platform voor overleg over werk waar zij specifiek mee bezig waren; het milieugericht opbouwwerk. Sinds juni 1993 is het bestaan van LAMIGO als Stichting een feit!

Het bestuur van de Stichting wordt gevormd door vijf vrijwilligers met verschillende invalshoeken: het opbouwwerk, het milieu, de gezondheid en de ecologie. Het *Landelijk Centrum Opbouwwerk* ondersteunt het plaatselijke en regionale welzijnswerk. Deze organisatie participeert in de activiteiten van LAMIGO.

LAMIGO wil haar doelstellingen verwezenlijken door:

- het verspreiden van informatie
- het organiseren van bijeenkomsten
- het opzetten van projecten die de ontwikkeling van milieugericht opbouwwerk versnellen en de kwaliteit ervan verbeteren
- invloed uitoefenen op maatschappelijke instellingen en gemeenten.

De kernactiviteit van de stichting is het *LAMIGO-platform*. Dit is een ontmoetingsplaats voor opbouwwerkers die zich met het milieu in de wijk (willen gaan) bezighouden.

De Stichting LAMIGO is in het leven geroepen om een aanpak voor

milieuparticipatie te ontwikkelen. Hieraan wordt momenteel vormgegeven in het project *Wijken voor Milieu*.

Wijken voor Milieu is opgezet als proefproject voor milieuparticipatie in de woonomgeving. Om de milieuparticipatie een bredere basis te geven wil LAMIGO starten met een *Tweede Golf* projecten. Het doel van deze projecten is om bewoners en welzijnsinstellingen uit andere plaatsen te stimuleren om milieu-initiatieven op wijkniveau te ontwikkelen. Hiertoe zal gebruik gemaakt kunnen worden van methoden voor milieugericht opbouwwerk die door het project Wijken voor Milieu zijn ontwikkeld. Deze methoden zullen onder meer via scholing worden overgedragen. Zo zal in de toekomst overdracht van kennis die is opgedaan met het project Wijken voor Milieu worden overgedragen via het organiseren van een aantal workshops.

De expertise die de stichting, de afgelopen twee jaar heeft opgebouwd op het gebied van milieuparticipatie, is beschreven in brochures. Daarnaast bestaat bij de leden van LAMIGO veel kennis die inzetbaar is bij studiedagen, lezingen, en dergelijke.

Heb je zelf kwaliteiten of interesse voor milieuparticipatie? Dan kun je je bij ons aansluiten om deel te nemen aan het 'platform tweede golf'. Daarnaast staan we open voor leuke en innoverende ideeën voor projecten op het gebied van milieuparticipatie.

Moniek Mol is voorzitter van de Stichting LAMIGO

Stichting LAMIGO
Postbus 1004
800 BA Zwolle
Telefoon: 078 - 311515

Werken aan milieu en persoonlijke betrokkenheid

Door: Johan Bodd

Is er een wezenlijk verschil tussen milieugericht opbouwwerk en gewoon opbouwwerk? 'Ja', zeggen de deelnemers aan het landelijke proeftuinenproject 'Wijken voor Milieu'. Wat dat verschil is, verklap ik nog niet; in het najaar komt er in onze brochurereeks een boekje over uit.

Wel kan ik het hier hebben over mijn persoonlijke betrokkenheid bij het milieuproject. Ruim anderhalf jaar ben ik nu de helft van een duo opbouwwerkers dat werkt aan een project om migranten meer te betrekken bij wijkbeheer. De andere helft is mijn Turkse collega Ali Ozdemir. Wat langer al werk ik in het proeftuinenproject 'Wijken voor Milieu'.

Bij beide projecten voel ik me persoonlijk betrokken. Toch is de invloed op mijn privéleven erg verschillend. Voor de Turkse taal heb ik geen aanleg, de moskee laat ik rechts liggen, evenals de Turkse slaager (maar dat komt weer door het milieu), ik ga niet op vakantie naar Turkije, ik heb geen imperiaal op mijn auto. Met de Turkse bewoners ga ik niet anders om dan voordat ik aan het project begon, net zo min als ik met Nederlandse vrijwilligers andere discussies over Turkse bewoners heb. Wel kan ik nu meer achtergrondinformatie gebruiken, omdat ik met name van Ali erg veel heb geleerd over de Turkse cultuur en leefwijze in Nederland.

Confrontatie met milieu

Bij het thema milieu ervaar ik de persoonlijke betrokkenheid toch anders. Het milieu gaat iedereen aan, ook thuis. En het maakt niet uit of je nu in een oude stadswijk woont of in een klein dorp. Van iedere Nederlander wordt verwacht dat hij zijn of haar steentje bijdraagt, dus ook de opbouwwerker. Bovendien is het project waar ik aan werk ontwikkeld door opbouwwerkers. Daar spreekt dus ook een persoonlijke betrokkenheid uit, en de bewoners spreken je daar ook op aan.

In 1989 werd ik voor het eerst met milieu geconfronteerd in mijn werk. Een bewoonster wilde graag dat haar woning milieubewust gerenoveerd werd. Dat mondde uit in een

Bewoners in Klarendal, Arnhem (foto: Jan de Vries)

experiment milieubewust renoveren. Later gevolg door een SEV-experiment in een andere straat. In de traditionele bouwwereld kostte het heel wat moeite om deze manier van bouwen erdoor te krijgen. Het ontwikkelen van eigen kennis was gewoon nodig om je niet voortdurend te laten overbluffen en ontmoedigen. En wanneer je je ergens in verdiept, raak je er ook meer en meer bij betrokken.

Overdracht op sokken

In februari ben ik verhuisd naar een andere woning. Gezien mijn achtergrond kon ik niet anders dan milieubewuste materialen kiezen. Dat werd dus bijna overal linoleum. De houten vloer niet lakken, maar impregneren en in de bijenwas zetten (en alle visite de eerste weken op sokken in de kamer). Lijnolieverf in het hele huis. De vloer van de logeerkamer in de gekookte lijnolie. Dat was wel even slikken voor helpende vrienden en familie, maar ik heb ze kunnen overtuigen (overdracht!).

Wanneer je tussendoor - veel te vaak - bij de bouwmarkt komt, valt je des te meer op dat 98% van wat je daar kunt kopen milieubelastend is. En dat alle klanten dat zonder een spoor van schuld bewustzijn op hun gezicht aanschaffen ('zie je wel', zei mijn vriendin).

Door de mand gevallen

Voor beide projecten geldt echter dat je geloofwaardigheid veel vaker door derden aan de kaak gesteld wordt dan bij bijvoorbeeld stadsvernieuwing, wijkbeheer of gezondheidszorg. Want iedereen neemt toch wel aan dat je democratische besluitvormingsprocessen belangrijk vindt, dat je een hekel hebt aan bureaucratie en dat je gezond leeft.

Wanneer ik echter op de fiets naar mijn werk ga, wordt er meewarig gevraagd of ik me soms geen auto kan permitteren. Maar kom ik per auto, dan wordt geïnformeerd of ik nog wel aan het milieuproject werk.

Kun je als opbouwwerker ook goed aan beide projecten werken zonder de persoonlijke betrokkenheid? Natuurlijk, denk ik. Zonder betrokkenheid val je al snel door de mand bij tegenslagen. En die zijn er in beide projecten voldoende. Maar ik ken geen opbouwwerkers/sters die niet heel betrokken zijn bij het werk dat ze doen.

Dan is de conclusie dat iedere opbouwwerker ook milieugericht opbouwwerk kan doen. Voor de gevolgen ben je echter gewaarschuwd!

Johan Bodd is opbouwwerker in de 'proeftuin' Klarendal in Arnhem

Milieuparticipatie in het Gemeentelijk Beleid

door: Eric Canjels

Gemeentebesturen spelen een belangrijke rol in de uitvoering van het milieubeleid. Veel van de internationaal en nationaal voorgenomen maatregelen moeten op lokaal niveau worden uitgevoerd. Het ministerie van VROM en de VNG hebben afspraken over de taken van gemeentebesturen gemaakt in het 'Kaderplan van Aanpak NMP voor gemeenten'. Daarin is niet alleen geregeld wat de gemeenten moeten doen, maar zijn ook afspraken gemaakt over de financiële vergoeding die ze daarvoor van het Rijk krijgen. Als het milieubeleid van een bepaalde gemeente onvoldoende is, kan VROM de uitkering korten. De bedoeling is dat gemeenten hun milieutaken in gaan passen in hun reguliere werk. Daarmee komt de noodzaak van afzonderlijke afspraken te vervallen.

De taken die de gemeentebesturen zijn toebedeeld, liggen voor een groot deel op toekenning van en controle op vergunningen. Hiervoor is ook een groot deel van het budget gereserveerd. Daarnaast is er een rol voor gemeenten in bijvoorbeeld het bouwbeleid en bij mobiliteitsvraagstukken. En zemoeten ook aan interne milieuzorg doen. Gemeentelijke taken liggen dus vooral op juridisch en organisatorisch vlak en op het gebied van ruimtelijke ordening. Milieu-educatie neemt een heel bescheiden plaats in het Kaderplan van aanpak in. Over andere manieren om burgers bij milieuzaken te betrekken - en bijvoorbeeld initiatieven uit de bevolking op dit gebied te ondersteunen - wordt helemaal niet gesproken.

Stok achter de deur

Enkele maanden geleden is de uitvoering van het milieubeleid door gemeenten geëvalueerd. Conclusie was dat men op de goede weg was, maar dat de achterstand nog niet volledig is weggewerkt. Er zijn bijvoorbeeld nog te veel bedrijven die zonder hinderwetvergunning door het leven gaan. Voorlopig moet de aparte vergoeding voor uitvoering van het milieubeleid dus blijven bestaan. Er is nog een stok achter de deur nodig om een deel van de gemeenten op het goede spoor te krijgen.

Aan de andere kant zijn er ook gemeenten die een actief milieubeleid voeren en veel verder gaan dan waartoe ze verplicht zijn. Bekende voorbeelden zijn Zwolle op het gebied van ecologisch groenbeheer, Schiedam onder andere wat betreft

milieubewust bouwen en verkeersbeleid, en Leiden met betrekking tot energiebesparing.

Een aantal gemeenten loopt voorop in het betrekken van burgers in het milieubeleid. In Haarlem wordt bijvoorbeeld gestreefd naar samenwerking met bewoners in het (ecologisch) groenbeheer. Medewerkers van de groendienst hebben daartoe een training in het omgaan met bewonersparticipatie gehad.

Wijkgericht werken aan milieu

Waar we in dit artikel iets verder op in willen gaan, is de combinatie die in een aantal gevallen gelegd wordt met wijkgericht werken en/of sociale vernieuwing. In Breda en Arnhem is een wijkgerichte aanpak als speerpunt in het gemeentelijk milieubeleid opgenomen. Een wijkgerichte aanpak betekent niet alleen dat op de schaal van een wijk gewerkt wordt, maar vooral ook dat bewo-

ners betrokken worden bij de vormgeving en uitvoering van de milieumaatregelen in hun wijk. Een van de redenen daarvoor is dat er uit de wijken zelf initiatieven kwamen. Er was al een traditieje op het gebied van milieu-initiatieven op wijk-schaal. Deze lagen voor een deel op het gebied van leefbaarheidskwesities (onder andere schoonmaakacties), maar ook projecten met betrekking tot milieubewust bouwen, groenbeheer en afvalpreventie liepen al langer.

Draagvlak en raakvlak

De twee belangrijkste argumenten voor een gemeente om een wijkgerichte benadering in het milieubeleid op te nemen, zijn dat men hierdoor een groter draagvlak verwacht en dat er veel raakvlakken zijn tussen milieubeleid en beheer van de woonomgeving. Een wijkgericht milieubeleid begint vaak met zaken die met het beheer van de woonomgeving in verband staan. Zoals al eerder werd opgemerkt, kan dan vaak gebruik gemaakt worden van de structuren die al voor andere doeleinden in het leven geroepen zijn. Het gaat hier met name om projecten die te maken hebben met afval, groen en verkeer. Op deze thema's valt het best een verband te leggen tussen verbetering van de leefbaarheid en milieudoelstellingen. Dit wordt in het volgende schema verduidelijkt.

Thema	Leefbaarheidsaspect	Milieu-aspect	Verbindend concept
Groen	Recreatiemogelijkheden Uiterlijk van de wijk	Natuurbeleving Gifvrij groenbeheer	Participatie Ecologisch groenbeheer
Verkeer	Veiligheid Bereikbaarheid Ruimtebeslag Luchtvervuiling	Automobiliteit Bevorderen fiets en openbaar vervoer	Autoluwe wijk
Afval	Zwerfvuil	Afvalpreventie Gescheiden inzameling	Inzamelsysteem Schoonmaakacties

Naast de thema's groen, verkeer en afval leent met name het bevoorde- ren van milieuvriendelijk consumen- tengedrag zich voor een wijkgerich- te aanpak. Dit komt meteen al aan de orde als we het hebben over af- valpreventie, gescheiden inzame- ling en beperking van het autover- keer. Daarnaast gaat het om gedrag in de woning (energie- en waterbesparing bijvoorbeeld) en het koopgedrag. Door dicht bij huis voorzieningen en informatie aan te bieden, wordt het mensen makkelijk gemaakt om milieuvriendelijker te consumeren.

Effectiviteit

Een wijkgericht milieubeleid komt vooral tot uiting in een drietal soor- ten maatregelen

- veranderingen in het beheer van de woonomgeving
- het scheppen van voorzieningen

- voor milieuvriendelijk gedrag van burgers
- voorlichting en educatie

Veranderingen in het beheer van de woonomgeving zijn te vinden in het groenbeheer. Veel gemeenten heb- ben het gebruik van de gifspuit al af- geschaft of sterk verminderd. Een aantal gemeenten gaat verder op het pad van het ecologisch groenbe- heer, waardoor de natuur in de stad meer haar vrije loop gelaten wordt. Als dit goed doordacht gebeurt, levert het een aantrekkelijke woon- omgeving op.

Voorzieningen voor milieuvriendelijk consumentengedrag worden tot nu toe vooral geschapen op de terrei- nen afval en verkeer. De mogelijk- heid dan wel verplichting om afval gescheiden in te leveren is daarvan wel het bekendste voorbeeld. Op verkeersgebied worden allerlei voor-

zieningen voor fietsers geschapen. Wijkgerichte voorlichting, ten slotte, kan op allerlei thema's betrekking hebben. De voorlichting die een ge- meente geeft, sluit niet altijd aan bij de vragen van burgers. De verhalen over gift-bakken die ineens voor de deur staan, zonder dat duidelijk is wat men ermee moet, doen nog steeds de ronde. Door met een be- wonersorganisatie afspraken te ma- ken over welke maatregelen in een wijk gewenst zijn en vervolgens over hoe bewoners geïnformeerd kunnen worden, wordt dit soort si- tuaties voorkomen.

Kortom: de effectiviteit van het ge- meentelijk milieubeleid is gebaat bij een wijkgerichte aanpak. Misschien kan het volgende Kaderplan van Aanpak van VROM en VNG daar eens iets over zeggen.

Het beleid van de 'hogere overheden'

Het Rijk: NMP 2

Het milieubeleid van het rijk wordt uiteengezet in het Nationaal Milieu- beleidsplan (NMP). Dit versijnt i- edere vier jaar. Eind vorig jaar is het voor de tweede keer uitgebracht. De meningen over het milieubeleid van de rijksoverheid, en dus ook over het NMP, lopen nogal uiteen. Binnen de milieubeweging zijn ve- len van mening dat er wel mooie plannen gemaakt worden, maar dat als het er echt op aan komt, milieu- belangen moeten wijken voor geves- tigde economische belangen. Minis- ter Alders wordt verweten dat hij te weinig doordrukt en te veel ver- trouwt op afspraken met de vervu- lers. Daartegenover stelt Alders zelf - gesteund door veel politici en mensen uit het bedrijfsleven - dat op een groot aantal punten vooruit- gang geboekt wordt. Met name de uitstoot van vervuilende stoffen

door de industrie, de landbouw en energiecentrales neemt af. Welis- waar nog niet zoveel als de bedoe- ling was, maar het begin is er. Voor het NMP-2 blijven de eerdere doel- stellingen gehandhaafd. Als dat no- dig is, worden aanvullende maat- regelen getroffen om ze te halen. Een voorbeeld hiervan is dat overwogen wordt om een energieheffing in te voeren.

Het uitgangspunt dat zoveel moge- lijk in overleg met doelgroepen zelf geregeld wordt, wordt nog sterker aangezet: 'De overheid stelt de ka- ders vast in de vorm van themadoel- stellingen (b.v. de totale uitstoot van verzurende stoffen). De taakstellin- gen voor de doelgroepen (b.v. de ammoniakuitstoot van varkenshou- ders) worden in het open plannings- proces in overleg met de doelgroe- pen vastgelegd. Het bereiken van de themadoelstellingen is uitgangs- punt. Het realiseren van de taak-

doelstellingen is de verantwoorde- lijkheid van de doelgroepen.'

Het NMP-2 maakt een onderscheid tussen goed bereikbare doelgroe- pen, zoals grote industrieën en energiebedrijven, en moeilijk bereik- bare groepen, zoals de consument. Voor deze laatste verwacht men veel van het inschakelen van inter- mediaire organisaties, zoals consu- mentenbonden en verkeersorgani- saties. Zij worden betrokken bij de inzet van het 'sociaal instrumentari- um': het overtuigen van mensen van het belang van een milieuvrien- delijke leefstijl.

De rijksoverheid denkt hier zelf door het geven van goede produktinfor- matie en het stimuleren van de be- nodigde voorzieningen een bijdrage aan te leveren.

Een kern met Pit

De Provincies

De rol van provincies in het milieubeleid is niet onbelangrijk. Op een groot aantal gebieden bepalen ze mede het beleid, geven ze vergunningen af en controleren ze het beleid van gemeentebesturen. Afvalverwerking, verkeer en vervoer, en natuurlijk alles wat met ruimtelijke ordening te maken heeft, zijn in het oog springende voorbeelden. In de dagelijkse praktijk op wijkniveau kom je de provincies echter niet zo gauw tegen.

De uitvoering van het provinciaal milieubeleid wordt begeleid door een projectbureau van het *Interprovinciaal Overleg*. Dit heeft in een 'Interprovinciaal plan van aanpak' nogal uitputtend uit de doeken gedaan hoe het zit met de activiteiten van provincies op milieugebied. Het geeft ook een (gratis verkrijgbare) nieuwsbrief uit over ontwikkelingen in het provinciaal milieubeleid.

Meer informatie
Inter Provinciaal Overleg
Postbus 97728
2509 GC Den Haag

Wind en vuil vormen een funeste combinatie. Waar sprake is van deze twee, is dan ook meteen sprake van zwerfvuul. Noord-Holland is misschien wel Nederlands meest winderig provincie, en in die provincie is IJmuiden aan de monding van het Noordzeekanaal een tochtgat van formaat. Het wekt dan ook weinig verbazing dat juist in IJmuiden het milieuproject zich in eerste aanleg toespitste op de aanpak van rondzwerfend vuil.

De projectmatige aanpak dateert al van 1990. De bouw van een nieuw buurthuis - toepasselijk *De Brulboei* gedoopt - en twee nieuwe scholen leidde tot een grote opruimactie. Buurthuis en scholen werkten daarin samen. Dat was de aanjager voor andere activiteiten, zoals: bloembollenactie, tentoonstellingen over milieu, het maken van plannen voor een wijk tuin. Bovendien werd een doorlopend project gestart onder supervisie van de 'Werkgroep Leefbaar Oud-IJmuiden'.

Een volgende katalysator was de komst van de Sociale Vernieuwing. Dat betekende niet alleen meer geld. Maar vooral ook meer aandacht vanuit de gemeente. Mede dankzij de Sociale Vernieuwing zijn de 'lijnen' tussen gemeente en actieve bewoners veel korter geworden. De gemeentelijke diensten 'Reiniging' en 'Groenvoorziening' zijn de bewoners inmiddels zeer ter wille en helpen graag een handje. Ook komen deze diensten nu zelf met ideeën en initiatieven. De ervaring van de 'professionals' in de wijk is dat deze veranderde houding van de gemeente meer betrokkenheid van de burgers oogst. Die zien dat het toch kan, samenwerken met ambtenaren.

Werkgroep Leefbaarheid

Opvallende en opvallend geslaagde activiteiten zijn de wijk tuin en de aanpak van het Willemsplein. Het in groei en bloei

zetten van de wijk tuin vergde het nodige, omdat de IJmuidense zandgrond weinig vruchtbaar is. Dat én de eeuwige wind vormden obstakels. Maar het is gelukt! En na een aarzelend op gang komende steun van de gemeente, wordt men nu volop gesteund. Voor de continuïteit wordt zorg gedragen doordat vier keer per jaar een zaterdag lang 'groot tuinonderhoud' wordt gepleegd. Iedereen is dan welkom om mee te helpen.

De aanpak van het Willemsplein is geïnitieerd door de Werkgroep Leefbaarheid. Met speeltoestellen, nieuw geplante bomen, het plaatsen van zitjes en het weren van honden uit het groen is het plein omgevoerd van een kale windhoek tot een aantrekkelijke ontmoetingsplaats voor jong en oud. Wijk tuin en Willemsplein hielpen Oud-IJmuiden aan het predikaat *Een Kern met Pit* in de jaarlijks door 'Heidemaatschappij' georganiseerde kern-met-pit-wedstrijd.

Voortdurende aandacht

Inmiddels is duidelijk dat geen sprake kan zijn van eenmalige en geïsoleerde activiteiten. Voortdurend moet er aandacht zijn voor het betrekken van de bewoners bij de verschillende activiteiten. Ook moet steeds een oogje in het zeil gehouden worden als het gaat om gemeentelijke plannen, zoals de voorgenomen bouw van een flat. Voortdurende aandacht is er ook voor het herstellen van wat kapot is gegaan. Of kapot gemaakt. Snel herstel voorkomt dat vandalen 'eer' van hun werk hebben. En je laat bewoners zien dat het je menens is.

Vrieheide trapt er niet meer in

Heerlen is een stukje Zuid-Limburg dat minder geschikt is voor het maken van aantrekkelijke ansichtkaarten. De twee 'revoluties' die de stad deze eeuw meemaakten, hebben hun sporen achtergelaten. Begin deze eeuw werd Heerlen wakker geschud door de komst van de mijnindustrie. De bevolking groeide explosief, evenals het aantal 'schachten'. De tweede omwenteling werd eind jaren zestig ingeluid door Joop den Uyl die de beslissing nam de (onrendabele) mijnen te sluiten. Hoewel een 'gezonde' economische beslissing, betekende het een ingrijpende verandering van het sociale, culturele en maatschappelijke leven. De sluiting en de verslechterde economische situatie leidden tot massale werkgelegenheid, die jarenlang alleen werd overtroffen door Noord-Oost Groningen. Het opruimen van het mijnindustrieel erfgoed in de jaren tachtig - opblazen van gebouwen en gladstrijken van bergen kolenaafval - veranderde het landschap opnieuw ingrijpend en was slechts een tijdelijke economische motor. De malaise ging niet aan Heerlen voorbij. Het 'kreeg' weliswaar het ABP en mocht groeien ten koste van buurgemeentes, maar de problemen groeiden mee. Dat zijn inmiddels grotestads-problemen, zoals veel langdurig werklozen, stijgende criminaliteit, overlast van drugsgebruikers (waaronder veel Duitsers).

Deze en andere maatschappelijke ontwikkelingen maken dat steeds minder waarde wordt gehecht aan bijvoorbeeld buurtbelang, gemeenschapsgevoel en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor problemen dicht bij huis. De Heerlense wijk Vrieheide (en aanpalende buurten) merkten daar de gevolgen van: meer vuil en hondpoep, mensen die langs elkaar leven, burenruzies, vandalisme. Meer dan voldoende reden voor de 'Stichting Wijkbeheer Vrieheide e.o.' in actie te komen en de buurtbewoners te activeren. In het *Wijkwelzijnsplan Vrieheide 1991-1994* staat het 'opwaarderen' van de woonomgeving als speerpunt vermeld. En dat opwaarderen startte met een schoonmaakactie.

Voor de voorbereiding en begeleiding werd een werkgroep geformeerd onder voorzitterschap van opbouwwerker Math Wierts (van Zyrose). De werkgroep bekeek voorbeelden elders uit het land, deed daar haar voordeel mee en leverde een werkplan op voor de schoonmaakactie. Hoofddoelstelling werd, het opwaarderen van de woonomgeving door middel van het verwijderen van zwerfvuil, graffiti, hondpoep en het aanleggen/opknappen van speelvoorzieningen. Weer zwerfvuil? Weer hondpoep? Inderdaad, omdat die problemen het hoogste scoren op de 'knelpuntenlijst' van de bewoners. En dat is begrijpelijk als in een wijk met 2600 woningen, waar 6200 mensen wonen, 600 honden dagelijks 450 kilo poep op de stoep achterlaten. Logisch dus dat veel bewoners te activeren zijn met de leus: 'Daar trappen we niet meer in!'

Schoonmaakacties zijn altijd zinvol, maar het wordt pas echt interessant - en het wordt pas echt samenlevingsopbouw - als er meer doelen nagestreefd worden. In Vrieheide werden deze 'achterliggende' doelen als volgt geformuleerd:

- gedragsverandering bij wijkbewoners, groot en klein;
- vergroten van betrokkenheid en

verantwoordelijkheid van bewoners;

- sneller optreden van gemeentelijke diensten.

Verschillende acties hebben inmiddels plaatsgevonden. In telegramstijl: boomplantdag in het 'groene hart' van de wijk (3783 struiken, 24 bomen) - opruimen zwerfvuil en tuinafval (280 kubieke meter) - aanpakken hondpoep (1200 stoeptegels beschilderd) - opknappen speelvoorzieningen (glijbaan, zandbak, hobbelpark) - aanpakken graffiti (niet overal geslaagd). Afgezien van allerlei 'meetbare' resultaten is ook de sfeer in de wijk en de betrokkenheid van de bewoners merkbaar gestegen. Men is er van overtuigd dat de wijk alleen *samen* schoongehouden kan worden.

Overigens zijn niet alle werkdoelen behaald. Er is nog steeds te veel graffiti, de abri's zijn niet tijdig opgeknapt en er zijn nog verwilderde achtertuinen. Maar de actie heeft een permanent karakter gekregen. Naar aanleiding van het eerste jaar heeft de werkgroep een aantal succesfactoren geformuleerd:

- Zorg voor samenhang in de activiteiten.
- Kies voor kleinschalige activiteiten. Liefst op straatniveau.
- Activiteiten kunnen niet concreet en praktisch genoeg zijn. Opruimen bijvoorbeeld.
- Zorg voor opbouwende en op maat gesneden informatie-overdracht. Niet alleen de publiciteit zoeken, maar ook aan individuele contacten werken.
- Schakel straatcontactpersonen in. Dit zijn sleutelfiguren in de buurt die van de opzet en de inhoud van de acties op de hoogte zijn. Zij kunnen weer andere mensen aanspreken. □

Schoon bouwen en wonen

door: drs. Uschi Janssen en drs. Annemarie Aalders

Het Verwey-Jonker Instituut heeft een onderzoek verricht naar 'schoon bouwen en wonen'. De resultaten van dit onderzoek zijn neergelegd in het rapport: 'Schoon Bouwen en Wonen; De verbeteringsvoorstellen van de bewoners ten aanzien van het plannen, bouwen en beheren van een milieubewust gebouwde wijk'. De onderzoeksters gaan in dit artikel nader op het onderzoek in.

Een jaar geleden startte een onderzoek naar vier *Schoon Bouwen Wonen* projecten in Nederland. Het betrof de volgende projecten:

- * 'Vernieuwend Wonen Maastricht': 60 huur- en 19 koopwoningen, opgeleverd in 1989
- * 'Koöperatieve Vereniging Woonwerkerf' Den Bosch: 16 koopwoningen, opgeleverd in 1987
- * 'Tweede Woonwerkerf 't Heem, Den Bosch: 26 huurwoningen, opgeleverd in 1990
- * 'Vereniging Het Groene Dak, Utrecht' 40 huur- en 26 koopwoningen, opgeleverd in 1993.

Deze projecten hebben een verregaande vorm van zelfbeheer gerealiseerd in de woontfase, terwijl eveneens in de plan- en bouwfase sprake was van een grote participatie van (toekomstige) bewoners.

In wat volgt geven wij kort weer hoe bewoners het ervaren om een dergelijke wijk te beheren.

De twee Bossche projecten en 'Vernieuwend Wonen Maastricht' vroegen het Verwey-Jonker Instituut (VJI) om samen met hen na te gaan welke handelingsalternatieven er voor de bewonersorganisaties waren in de verschillende fasen van de organisatiegeschiedenis van de projecten. De onderzoekers van het VJI hebben samen met de drie bovengenoemde organisaties een vierde project benaderd: 'Het Groene Dak'. In de verslaggeving van het onderzoek worden de organisatiegeschiedenissen (voorbereidings-, plan- en bouwfase), de situatie nu en de

visie van de bewoners op de toekomst van hun project vastgelegd. In het onderzoek naar het verleden, het heden en de toekomst is aandacht besteed aan het door de bewoners (laten) formuleren van verbeteringsvoorstellen. Deze voorstellen zijn met name van belang voor andere (toekomstige) bewonersgroepen.

Wat zijn nu globaal gesproken de meest opvallende verbeteringsvoorstellen tot nu toe? Wij zullen in grote lijnen de uitkomsten van het onderzoek naar de vier projecten samenvatten. Omwille van de leesbaarheid wordt over 'het project' en 'de bewoners' gesproken alsof het over slechts één project zou gaan.

Een gemeenschappelijk doel

De toekomstige bewoners hadden een gemeenschappelijk doel, namelijk het realiseren van milieuvriendelijk gebouwde huur- en/of koopwoningen. Men voelde zich aangetrokken tot het project door de nadruk op het milieuvriendelijke, het gezamenlijk wonen, de combinatie van het wonen en werken, de kindvriendelijkheid en niet in de laatste plaats door het creëren van een eigen woonomgeving. Wanneer men er eenmaal woonde bleek toch hoe verschillend de bewoners de doelstellingen interpreteerden. Sommige bewoners geven dan ook aan dat het wellicht beter zou zijn geweest een vorm van selectie toe te passen om te grote irritaties met betrekking tot milieubewust beheren en samenwonen te vermijden.

Participatie in plannen en bouwen

Met name in de planfase kon men maximaal participeren in het plan-team waar vertegenwoordigers van de woningbouwvereniging, de gemeentelijke diensten, de aannemer en architect zaten. Maar deze mogelijkheid is niet in alle projecten ten volle benut omdat er te weinig deskundigheid aanwezig was in de vereniging. In de bouwfase was de vereniging meer in de rol van toehoorder verzeild geraakt en ze kon de aannemer weinig tegengas geven. De milieueisen wogen steeds

minder vanwege de vele bezuinigingen. Toch is de mythe dat milieuvriendelijk bouwen alleen voor een elite is weggelegd doorbroken door deze projecten. Milieuvriendelijk bouwen in de sociale sector blijkt dus mogelijk te zijn. Echter, zonder het idealisme en doorzettingsvermogen van de bewoners en de architect was het niet mogelijk geweest een project te realiseren.

De bewoners geven aan dat het van belang is om voortaan de aannemer en woningbouwvereniging te scholen in 'milieubewustzijn'. Dit om te voorkomen dat de toekomstige bewoners het gevoel krijgen alleen te staan in het vechten voor het realiseren van een milieuvriendelijk project.

Besluitvorming kan beter

Met betrekking tot het organiseren van de (toekomstige) bewoners en de aanwezige structuur van de vereniging stellen de bewoners dat ze meer externe begeleiding en deskundigheid hadden moeten inhuren. Dit om bijvoorbeeld de besluitvorming vloeiender te laten verlopen en minder lang te laten duren. De inspraakprocedure die nu op basis van consensus georganiseerd is, zou strakker gestructureerd moeten worden. Toepassing van besluitvorming op basis van consensus kan bovendien niet in alle gevallen. Men zou meer tijd kunnen nemen om tot goede afwegingen te komen in het verbeteren van de communicatie binnen de organisatie.

Ook zouden de bewoners nu meer deskundigheid betreffende de technische kant van het plannen, bouwen, financieren (en beheren) van een milieuvriendelijke wijk in huis halen. Men vertelt ook dat de druk vaak te groot was op het moment dat er gekozen moest worden voor een bepaalde locatie, een aannemer, een bepaald milieuvriendelijk bouw materiaal. De voorbereiding was nooit voldoende in de zin dat alle consequenties van een keuze overzien konden worden. Dit was iets waar alle bouwpartners (bewonersvereniging, architect, aannemer, woning-

bouwvereniging, gemeente) mee te maken hebben gehad. Het is een gevolg van het experimentele van milieubewust bouwen. Wanneer de bewoners ten opzichte van de overige bouwpartners een duidelijker houding hadden aangenomen en goed wisten wat ze wilden (vastgelegd in een projectplan met hulp van externe deskundigen), dan hadden ze meer tijd genomen om, bijvoorbeeld, te wachten tot het project onder betere omstandigheden gebouwd kon worden. Men had zich minder laten opjagen door bijvoorbeeld het verlopen van de reservering van een stuk grond voor het project en rustig een andere locatie afgewacht.

Contacten met buitenwereld

Met betrekking tot de contacten was het gebrek aan kennis en initiatief van de kant van de vereniging als bouwpartner opvallend. Ook verliepen de contacten soms moeilijk en traag door het experimentele karakter van de bouw. Steeds weer moest het wiel uitgevonden worden en men ontdekte pas gaandeweg hoe alles werkte. De bewoners hadden het gevoel dat ze een soort proefkonijnen waren voor gemeente, aannemer, architect en leveranciers. De bewoners stellen dat ook de contacten met de buitenwereld begeleid zouden moeten worden.

Flexibel plannen en bouwen

Wat betreft de mogelijkheden die er waren om milieu-aspecten in het project op te nemen, stellen de bewoners dat er een realistisch beeld geschetst zou moeten worden. De financiële grenzen moeten duidelijk zijn. Voorts moet in sterkere mate vastgesteld worden wat de principes en uitgangspunten zijn en daarop moet worden voortgebouwd in een wat kleinere daadkrachtigere groep bewoners.

In de plan- en bouwfase moet meer ruimte geschapen worden voor groei in de beheerfase. Men zou bijvoorbeeld de fundamenten voor het gemeenschapshuis of aan de woning gekoppelde werkplaatsen wel

Den Bosch, het eerste woonwkerf: wonen onder een groen dak

aanleggen en daardoor de mogelijkheid openlaten om deze later te realiseren. Dus ruimte creëren voor mogelijkheden, zonder dat men daar vanaf het begin aan vast zit.

Conclusie

Over het algemeen wegen voor de bewoners de lasten zwaarder dan de lusten. Ging in ene project het de kracht van de bewoners te boven om zelf te bouwen, in het andere project was het zwaar om steeds te moeten beslissen welke milieu-aspecten ingeleverd moesten worden in verband met de 'eeuwige bezuinigingen'. Ook het realiseren van een goede besluitvormingsprocedure vergde veel van de bewoners. De bewoners hebben het gevoel dat ze elkaar zijn tegengekomen, maar dat ze elkaar niet hebben ontmoet. Daardoor kwamen er geen initiatieven meer in de beheerfase, niet in het sociale vlak en niet met betrekking tot het opzetten van de bedrijfjes. Ook het milieuvriendelijk beheren raakte daardoor in de knel.

Ondanks het vrij sombere beeld dat geschetst wordt geven de bewoners voldoende verbeteringsvoorstellen om toekomstige bewonersgroepen te steunen. Wanneer het starten en opzetten van een pro-

ject wat minder energie kost omdat het meer in het reguliere ontwikkelen en bouwen is opgenomen, zien de bewoners van de projecten veel mogelijkheden om het gezamenlijk beheer van een milieuproject goed te laten verlopen.

*Meer informatie:
Verwey-Jonker Instituut
telefoon: 030 300799*

**Verwey-
Jonker**
instituut

VOTULAST: een oude wijk

door: Ineke Spapé

Verkeersplannen worden vaak van bovenaf door een gemeente in een wijk gedropt, waarbij bewoners en middenstanders hooguit in het laatste stadium mee mogen praten over een keuze uit enkele alternatieven. In de Utrechtse wijk Votulast wordt uitgegaan van een bottom-up-aanpak: de wijk bepaalt, binnen de grenzen van het gemeentelijk beleid, welke maatregelen voor welk gebied genomen worden. In dit artikel wordt iets verteld over de ervaringen die hiermee de afgelopen twee jaar zijn opgedaan.

Votulast is een grotendeels vooroorlogse wijk die tegen de Utrechtse binnenstad aanligt. Door allerlei maatregelen die het gemeentebestuur genomen heeft of nog gaat nemen, treedt een verschuiving op van de parkeerdruk vanuit de binnenstad naar de wijk en groeit de kans op nog meer doorgaand (sluip-)verkeer. Het toch al vol geparkeerde woongebied staat hierdoor, zowel wat betreft de leefbaarheid (verkeersveiligheid, milieuaspecten, kwaliteit van het woonmilieu) als de bereikbaarheid, in toenemende mate onder druk.

Het aantal klachten van bewoners en middenstanders over de leefbaarheid in de wijk nam de laatste jaren toe en er trad een te snel verloop in de bewonersbestand op, met name van gezinnen met jonge kinderen. Ook de Utrechtse politiek zag in dat in de wijk meer licht, lucht en ruimte, meer groen en spelen en meer verblijfsmogelijkheden geboden konden worden door het ruimtebeslag van de rijdende en de stilstaande auto terug te brengen. Een andere kijk op mobiliteit en leefbaarheid was nodig met een grotere nadruk op de bevordering van langzaam verkeer en een zorgvuldiger en terughoudender omgang met de auto.

Uitvoering

Het beheersen van het parkeren vormt een belangrijke sleutel in het project: het beïnvloedt in belangrijke mate de (on)mogelijkheden tot herinrichting van de ruimte. Een oplossing voor de bovenwijkse parkeerverlast biedt de wijkbewoners - en andere betrokkenen - letterlijk en figuurlijk meer ruimte voor functies als groen, speelvoorzieningen, verblijfsruimte of stallingsruimte voor de fiets. Een belangrijk onderdeel van het project is daarom het auto-arm of autovrij maken van straten, gebieden of pleinen in de wijk. Uit een draagvlakonderzoek bleek dat de ontwikkeling naar een auto-arme(re) of autovrije wijk voor de meeste belangengroeperingen haalbaar is.

Naast het auto-arm of autovrij maken van die straten en pleinen, waarvan de bewoners aangeven dat te willen, kent het project een aantal andere onderdelen, zoals:

- 'Call-a-car' project: de mogelijkheid om goedkoop in de buurt een auto te huren.
- Alternatief kleinschalig openbaar vervoer, in relatie tot mogelijkheden in het kader van de Wet Gehandicaptenvervoer (WGV).
- Verbetering van fietsroutes.
- Scheppen van een netwerk van fietsstallingen in de buurt.
- Uitbreiden van speelvoorzieningen.
- Uitwerking van groenstructuurplan.
- Terugdringen van parkeren door niet-wijkbewoners.

In dit artikel gaan we verder alleen in op de aanpak van het auto-arm of autovrij maken van delen van de wijk.

Proeflocaties

Het auto-arm of autovrij maken van de hele wijk bleek niet in een keer haalbaar. Ingezet is op een beperkt en daarmee overzichtelijk aantal proeflocaties. Op basis van criteria als effectiviteit, draagvlak en overdraagbaarheid naar andere projecten is gekozen voor het uitwerken van drie proeflocaties. Hierop zouden bestaande, geplande en aanvul-

lende maatregelen worden toegevoegd. Voor de drie proeflocaties is als voorbereiding op en als verslaglegging van de resultaten van het overleg met bewoners en middenstand gewerkt met een presentatiemap.

In de presentatiemap komt voor de bewoners concreet de relatie tot uiting tussen korte termijn- en lange termijn-maatregelen. Ook vormt de map een concretisering en visualisering van abstracte beleidskeuzes op verschillende schaalniveaus voor de woon- en werkomgeving van de bewoner/ondernemer. Zo is voor de bewoners en omwonenden van het Koekoeksplein in beeld gebracht hoe een autovrij, een autoluw of een auto-arm plein eruit ziet, met welke parkeerdruk men te maken heeft of krijgt en hoe de verkeerscirculatie en de inrichting van de ruimte zich wijzigt in de verschillende scenario's (autoluw, -arm of -vrij). Ook wordt aangegeven welke verkeertechnische en ruimtelijke oplossingen er (on)mogelijk zijn en hoe zaken als noodverkeer, vuilophaal, enzovoort afgewikkeld kunnen worden.

Piepsysteem

Het werken op de proeflocaties leverde al heel snel het inzicht, dat bewoners en middenstanders alleen als er sprake was van zichtbare problemen ten aanzien van rijdend of parkerend autoverkeer, mee wilden werken aan een oplossing. Het werken met begrippen als Votulast, van autowijk naar auto wijk, een autovrij of auto-arm Votulast blijkt te bedreigend voor burgers en middenstand. Te veel en te nadrukkelijk aanpakken van de auto heeft voor bewoners en met name voor de middenstand een te negatieve impact en klank.

De integrale, maar abstracte aanpak leidde bij bewoners en middenstand bovendien tot te veel verwarring: wat stond er nu precies op stapel en wanneer? Wat betekende dit voor de buurt? Deze elementen uit de confrontatie vormde de eerste aanleiding tot het inzetten van een nadere strategie.

Tot slot blijkt het element draagvlak vanuit (en daarmee communicatie met) de burger in de praktijk op de proeflocaties en de omgeving veel en veel belangrijker dan ingeschat. En hoewel de factor draagvlak (met nog zeven andere) een criterium was bij de selectie van de proeflocaties, blijkt deze het meest bepalende selectiecriteria te zijn.

Uiteindelijk hebben deze praktijkervaringen geleid tot een strategie op basis van een 'piepsysteem': ontwikkelingen rondom het autovrij of auto-arm maken van een straat, gebied of plein worden slechts ondersteund, begeleid en gezien als proeflocatie, indien er duidelijke verzoeken, klachten of signalen vanuit bewoners of middenstand zijn. Dit houdt in dat er op basis van dit piepsysteem momenteel activiteiten voor het autovrij of auto-arm maken van straten bestaan of ontwikkeld worden in bijvoorbeeld de Lijsterstraat, de Kraanstraat, de Van Humboldtstraat en de Thomas van Nykerckenstraat. Dit betekent overigens geen omme-

zwaai in de inhoud van het project, maar in de aanpak naar buiten toe: wat presenteer je wanneer en hoe? Het project wordt dus niet meer als een geheel onder de vlag van een auto-arme Votulast gepresenteerd, maar het is in mootjes gehakt. De presentatie van de samenhang en het integrale van het project wordt naar buiten toe losgelaten. Er wordt nu steeds met heel concrete, overzichtelijke deelprojecten naar buiten getreden, op het moment dat het actueel is.

Conclusie

Het auto-arme maken van een bestaande, oudere woonwijk is wel degelijk mogelijk, maar vereist een bijzondere aanpak. In beeld gebracht is hoe het experiment rondom het auto-arme of autovrij maken van een bestaande, oudere wijk is verlopen, welke ervaringen zijn opgedaan, maar vooral ook welke ommekeer in het proces heeft plaatsgevonden. Eind 1994 zal een afrondende projectrapportage verschijnen. De ontwikkelde presentatiemap zal in het

kader van de voorbeeldfunctie van het project verder uitgewerkt worden tot een draaiboek voor de aanpak van het auto-arme maken van bestaande, oudere wijken.

Kortweg

- De aanwezigheid van door bewoners en middenstand ervaren problemen is fundamenteel voor een draagvlak voor het autovrij maken van een wijk.
- Een project dat in de presentatie te veel gericht is op het terugdringen van de auto leidt de aandacht te sterk af van het feitelijke doel van het project: een wijk leefbaarder maken.
- Het opsplitsen van een project in kleinere overzichtelijkere deelprojecten met een subdoel, werkt beter en effectiever.

Dit is een ingekorte versie van een artikel dat eerder verscheen in 'Verkeerskunde' nr. 4, 1994. Ineke Spapé is werkzaam bij SOAB Verkeer en Milieu, Breda.

Adoptieproject betreft schooljeugd bij natuur in de buurt

De leerlingen van een vijftigtal Limburgse scholen beheren én onderhouden hun eigen kleine natuurgebied in de onmiddellijke omgeving van hun school. Dat gebeurt niet alleen door natuuronderzoekjes, de kinderen geven het door de school geadopteerde groen ook jaarlijks een grote beurt.

Dit project draagt de officiële naam *adoptieproject kleine landschapselementen* en is een initiatief van de natuur- en milieu-educatieve instellingen in Limburg. Uitgangspunt van het project is dat kinderen een buitengewone interesse voor de natuur aan de dag leggen, mits informatie daarover goed gebracht wordt. Aan de hand van lesbrieven kunnen de leerlingen zelfstandig natuuronderzoekjes in hun eigen 'landschapselement' uitvoeren. De landschapselementen variëren van een houtwal, een kikkerpoel, graft (een begroeide hellingknik), holle weg, plantsoen of een hoogstamboomgaard. Deze landschapselementen typeren het gevarieerde Limburgse landschap. Voor elk element bestaan aparte lesbrieven.

Vrijwilligers

De meerwaarde van dit project zit in het concreet onderhoud aan het landschapselement dat in het merendeel van de gevallen begeleid wordt door deskundige medewerkers van de 'Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen' (IKL).

Voor een verdere uitbouw van dit project wordt in toenemende mate een beroep gedaan op gemeenten en bekwaame vrijwilligers van natuurverenigingen.

De stichting IKL bemiddelt bij het zoeken naar een geschikt element voor de school. Daarbij is het van belang dat er in het te adopteren natuurterrein voldoende mogelijkheden aanwezig zijn voor onderzoek en onderhoud. Verder moet het groen in de buurt van de school liggen.

Aanstekelijk

Tijdens de eerste les maken de leerlingen kennis met hun geadopteerd element. Dan al ontdekken ze relaties met andere natuurterreinen. In de tweede les worden de mouten opgestroopt voor het onderhoud. Onder kundige leiding wordt met voor kinderen geschikt gereedschap achterstallig snoeiwerk uitge-

voerd. Worden dichtgegroeide kikkerpoelen uitgebaggerd. Mogen de kinderen met takken slepen en worden open plekken ingeplant. Waar mogelijk wordt meer ruimte geschapen voor planten en dieren. Onder takkenhopen wordt zo bijvoorbeeld een nestkast geplaatst voor wezels. Door dit werk gaan de kinderen het element anders bekijken. Het wordt hun eigen natuurterrein. En die belangstelling is aanstekelijk. Ook ouders raken betrokken. Zo voorzien handige ouders een boomgaard al van een ijzeren netwerk. Werden eigenhandig gemaakte nestkasten geplaatst en kunnen leerkrachten rekenen op de hulp van enthousiaste ouders.

Poelen en houtwallen

In de lesbrieven worden de kinderen gestimuleerd om te kijken naar de verschillen in vegetatie: sommige planten zitten vast aan de bodem, andere drijven en bladeren vind je onder water, op het water en boven water. Vervolgens wordt ze gevraagd een mooie bloem uit te kiezen en te heel precies te bekijken. In de lesbrieven over houtwallen blijft het niet bij kijken alleen. De kinderen moeten ook daadwerkelijk 'in de natuur' gaan kappen en zagen (maar wel alleen dunne bomen).

Aan de hand van de lesbrieven en met hulp van leskisten ontdekken de leerlingen vervolgens de waarde van het element voor de dieren- en plantenwereld. Daarbij wordt nadrukkelijk ook de aandacht gevestigd op de veranderingen, die ontstaan zijn door het uitgevoerde werk.

Ten slotte leert de ervaring dat de betrokkenheid van de school en de buurt bij deze geadopteerde landschapselementen met de jaren groeit. Na verloop van tijd wordt in deze terreintjes minder afval gevonden en ook het vandalisme blijkt af te nemen.

Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk Opbouwwerk ontmoet Milieugroeperingen

door: Doustje Nauta, projectontwikkelaar milieuparticipatie, LCO Zwolle

In milieugroepen is veel kennis en ervaring over de inhoudelijke milieuproblematiek; het ligt dus voor de hand dat er mogelijkheden zijn voor samenwerking tussen de mensen die zich plaatselijk actief inzetten voor de aanpak van milieuproblemen en het opbouwwerk.

Deze gedachte verklaart de keuze van de SBO-organisatoren om een ontmoeting te arrangeren tussen vertegenwoordigers van milieugroepen en opbouwwerkers. Een goede keuze, want de eerste ontmoeting leidde, op verzoek van de deelnemers, tot een tweede nog uitvoeriger kennismaking.

De SBO-bijeenkomsten vonden in de eerste helft van dit jaar plaats (20 januari en 24 maart) in Groningen-stad. Het gezelschap bestond uit 20 tot 25 personen, allen afkomstig uit de drie noordelijke provincies: Friesland, Groningen en Drenthe. Het aspect *samenwerking* stond centraal. Daarnaast presenteerden opbouwwerk en milieu-organisaties hun activiteiten op het terrein van milieu aan elkaar.

Initiëren van projecten

'Het is gewoon nooit bij me opgekomen om samenwerking te zoeken met milieugroeperingen', bekende een van de deelnemende opbouwwerkers, 'die mogelijkheid is een eye-opener.'

Deze opmerking typeert de uitkomsten van het inventarisatie-onderzoek naar milieu-activiteiten en -projecten van opbouwwerkers in de drie noordelijke provincies. Dit onderzoek is voorafgaand aan deze bijeenkomst uitgevoerd, onder auspiciën van: de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (studierichting opbouwwerk), het Begeleidingsorgaan Friesland en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (vestiging Zwolle).

In december 1993 ontvingen 91 instellingen de vragenlijsten. Er kwamen in totaal 37 reacties binnen. Opvallend was, dat het instellingsbeleid in bijna alle gevallen ruimte geeft voor het initiëren van projecten op milieugebied, maar dat slechts tien respondenten aangeven ook daadwerkelijk gebruik te maken van die beleidsruimte.

Hoezo samenwerken?

Uiteraard werd onderzocht wat het opbouwwerk verwacht van de samenwerking met milieugroepen. De resultaten:

- 48% van de respondenten zag er niets in;
- een magere 13% zag wel mogelijkheden tot samenwerking;
- 31% beperkte de rol van de milieugroeperingen tot het geven van voorlichting en informatie;
- en 8% dacht dat milieugroeperingen (ook) ondersteuning zouden kunnen geven bij de beïnvloeding van politiek en overheid.

Een weinig hoopgevende score. In de bijeenkomsten werd geppogd te achterhalen welke ratio hierachter zit? De werkers die deelnamen behoren tot de minderheid die in elk geval de *wil* heeft tot samenwerking. Om de gewenste samenwerking in een haalbaar en realistisch perspectief te zetten werden - met spreekwoordelijke noordelijke nuchterheid - tien verschillen tussen opbouwwerk en milieu-organisaties in kaart gebracht. Dat leverde het volgende schema op.

De Opbouwwerker

- 1 Heeft het draagvlak van een bevolkingsgroep nodig voordat hij initiatief kan nemen.
- 2 Neemt initiatief tot actie, als signalen uit de buurt hier aanleiding toe geven.
- 3 Moet de bevolkingsgroepen waarvoor hij/zij werkt kennen en zijn/haar actiestrategie hierop afstemmen. Dit vraagt vaak geduld en veel creativiteit ten aanzien van de te kiezen werkwijzen.
- 4 Zoekt naar actievormen, die zo goed mogelijk aansluiten op een bevolkingsgroep.
- 5 Legitimeert zijn/haar werkzaamheden door middel van aangrijpingspunten, die het mogelijk maken iets op te pakken.
- 6 Werkt voor bepaalde bevolkingsgroepen. Het werkgebied beperkt zich meestal tot een buurt, wijk of dorp.

De Milieu-organisatie

- 1 Streeft een bepaald doel na, waarbij ze zoveel mogelijk mensen probeert te bereiken.
- 2 Kan initiatieven tot stand brengen, wanneer ze dat zelf nodig vindt.
- 3 Is doorgaans handelingsgericht en legt de nadruk op de actie zelf; zij is minder gewend aan een actiestrategie op de lange(re) termijn.
- 4 Zoekt naar actievormen die aansluiten op de eigen identiteit.
- 5 Legitimeert haar werkzaamheden door middel van de eigen doelstelling.
- 6 Werkt in veel gevallen binnen een landelijke structuur, zo dat er qua actieradius maar een beperkte overlap is met opbouwwerksituaties.

De opbouwwerker

- 7 Wordt vaak ingezet voor bevolkingsgroepen die in een maatschappelijke achterstandssituatie verkeren.
- 8 Vertrekt vanuit een visie over de directe leefomgeving (de buurt/het dorp).
- 9 Gaat procesmatig te werk: overlegt met bevolkingsgroepen over welke milieudoelen nagestreefd worden en welke bijstelling behoeven.
- 10 Zal regelmatig zijn/haar positie tussen bewoners en (overheids-)instanties duidelijk moeten maken; vooral als de portemonnee van bewoners in het geding is.

De milieu-organisatie

- 7 Koppelt haar acties meestal niet aan bepaalde bevolkingsgroepen. Educatieve activiteiten richten zich op leeftijdscategorieën.
- 8 Vertrekt vanuit een milieuvisie, meestal stedelijk, soms provinciaal of zelfs landelijk gericht.
- 9 Streeft vaak direct en actiegericht milieudoelen na.
- 10 hoeft over haar positie geen duidelijkheid te verschaffen: die spreekt voor zich.

Ondanks deze verschillen, hebben beide partijen belang bij samenwerking. Het opbouwwerk definieert haar belang bij het werken aan milieuthema's als 'een noodzakelijke verbreding van de aandachtsvelden voor het behoud van de werksort'. Milieu-organisaties hebben belang bij de samenwerking omdat zij via het opbouwwerk bevolkingsgroepen bereiken, die zij tot nu toe niet of nauwelijks bereiken.

Meerwaarde samenwerking

De opbouwwerkcoördinator uit Oldenzaal, tevens lid van het projectteam *Wijken voor Milieu*, ervaart in zijn werk de meerwaarde van de samenwerking tussen milieugroeperingen en bewonersorganisaties. In zijn inleiding vertelde hij hoe de samenwerking zowel op stedelijk als op wijkniveau gestalte krijgt.

In de praktijk ziet hij de volgende voordelen:

- een ruimer potentieel aan deskundigheid en vrijwilligers, een breed netwerk en dus uitgebreide signaleringsmogelijkheden
- een breder draagvlak voor initiatief
- de mogelijkheid om de thema's duurzaamheid en leefbaarheid praktisch met elkaar te verbinden
- minder gevaar voor solistisch opereren van de afzonderlijke bewegingen.

Bovendien vervult het opbouwwerk verschillende rollen. Zo kan de opbouwwerker zowel acties ondersteunen (bijvoorbeeld bij verontreinigde grond in de buurt) als voorlichting geven (bijvoorbeeld over kritisch consumentengedrag). De identiteit van de onderscheiden milieuorganisaties kan aansluiten op een van de rollen. Zo zullen de *Stichting Nederland Gifvrij* en de *Vereniging Milieudefensie* zich meer thuis voelen bij de actiegerichte modellen, terwijl *IVN* en *GAP* beter aansluiten op de voorlichtende en educatieve activiteiten.

Natuurlijk samenwerken

In naar provincie ingedeelde groepen werd gebrainstormd over de stelling: 'Opbouwwerk kan bevolkingsinitiatieven ondersteunen en mobiliseren. Milieu-organisaties beschikken over inhoudelijke deskundigheid inzake milieuproblematiek. Ze hebben elkaar hard nodig; maar wie vraagt wie en hoe dan samen verder?'

Tips, aandachtspunten en conclusies dwarrelden over de tafels. Enkele tips voor samenwerking zijn:

- De invalshoek van buurtschoolprojecten - en met name de educatieve natuur- en milieuthema's - is behoorlijk ontwikkeld. Aansluiting kan eenvoudig zijn.
- Deskundigheid kun je op wijkniveau ook bereiken door de enthousiaste bewoners cursussen aan te bieden via IVN/NME.

- Acties met betrekking tot consumentengedrag behoeven meer opbouwwerkondersteuning.
- De versterking van elkaar zal als begin mogelijk gezocht moeten worden op gemeentelijke schaal.
- De *calculerende burger* kan invalshoek zijn, met name bij het milieuthema kritisch consumentengedrag.

Tijdens de bijeenkomsten zijn de eerste contacten tussen milieu-organisaties en opbouwwerker gelegd. Het komende half jaar zullen de deelnemers proberen tot concrete samenwerking te komen op lokaal niveau. Op verzoek van de deelnemers zal het SBO in september een derde bijeenkomst beleggen, waarin de resultaten van deze samenwerking besproken worden.

Voor meer informatie:
Doutsje Nauta
LCO, Zwolle
Postbus 1004
8001 BA ZWOLLE
telefoon: 038 232112

Milieu in Den Haag: leefbaarheid-plus?

door Chris Veldhuisen

Is werken aan 'milieu' voor een opbouwwerker niet hetzelfde als werken aan leefbaarheid? Dat is de eerste vraag waarmee een discussie met enkele Haagse opbouwwerkers door de redactie van MO/Samenlevingsopbouw werd gestart. Francis Joxhorst, Rob de Lugt en Stans Kraetzer stelden in 'opdracht van het sectorhoofd Mieke Theunissen een discussiestuk op voor het Stedelijk Bureau Opbouwwerk om de discussie over 'milieu als nieuw taakgebied binnen het opbouwwerk' te starten. Ook Aad van Krevelen, bewoner, mengde zich nadrukkelijk in de discussie.

Een van de eersten die zich in het Haagse nadrukkelijk bezig hield met milieu is Rob de Lugt. De mogelijkheid om concreet met het thema milieu aan de slag te gaan ontstond op het moment dat de Haagse gemeenteraad besloot de vuilverbranding - midden in de stad - binnen afzienbare tijd te sluiten. Het terrein dat daardoor vrijkomt (het GIT-terrein) moet 'ecologisch' verantwoord worden ingevuld. Rob begon zich nadrukkelijker op het thema milieu te oriënteren en organiseerde en stimuleerde bewoners om zich met de plannen voor herinrichting bezig te houden. Zo werd een milieuproject geboren uit de herinrichting van een openbaar gebied.

Milieu is leefbaarheid-plus?

Opbouwwerkers in Den Haag zijn nadrukkelijk betrokken bij allerlei projecten in het kader van leefbaarheid. Voor hen is het onderscheid in milieu en leefbaarheid niet duidelijk. Ook mijn gesprekspartners noemen veel milieuprojecten elders in het land leefbaarheidsprojecten. Zij definiëren het verschil als volgt (zie ook de kaders 'uit het discussiestuk'). 'Projecten op het gebied van leefbaarheid en buurtbeheer noemen we pas dan milieuprojecten, indien de begrippen duurzaamheid,

energiebesparing, hergebruik en dergelijke eraan gekoppeld kunnen worden. Deze begrippen geven de leefbaarheid die opwaardering, waardoor het een milieuproject genoemd mag worden.'

Maar hoort het thema 'milieu' in het takenpakket van de opbouwwerker? Jazeker, zeggen mijn gesprekspartners, het gaat toch om aspecten die de leefbaarheid van bewoners bedreigen. Bewoners hebben last van zwerfvuil, gedrag van mensen, braakliggende terreinen, onveilige straten en verkeer.

Het opbouwwerk is ook in staat om zaken die veraf en 'te groot' lijken te vertalen naar hele concrete mogelijkheden op buurniveau waar bewoners zelf iets aan kunnen doen. Rob de Lugt benadrukt ook een ander aspect. 'Je kunt ook op een andere manier naar het thema kijken. Milieu dichtbij huis kan ook over leuke dingen gaan, zoals het opzetten van ecologische kinderboerderij of een ecologische tuin. Het thema leent zich ervoor om op een positieve wijze met de leefbaarheid in je wijk om te gaan. Je spreekt mensen ook op een andere manier aan. Je krijgt ze op een andere manier betrokken.'

Verandering van mentaliteit

Het aardige van een thema als milieu is ook dat je op zoek gaat naar andere oplossingen voor bekende problemen in de sfeer van leefbaarheid. 'Je kunt vervuiling in de straat op twee manieren aanpakken' stelt Francis Joxhorst, 'je kunt meer vegen, meer toezicht houden, et cetera. Je kunt ook proberen afval te beperken door milieubewuster gedrag. Je kunt allerlei voorzieningen in de wijk creëren om auto's niet zo hard te laten rijden. Je kunt ook het auto-gebruik beperken door mentaliteitsverandering en het stimuleren van het fietsen, bijvoorbeeld door een fietsenstalling te realiseren. Je kunt ageren tegen verhoging van woonlasten, maar je kunt ook trachten woonlasten te beperken door minder afval te produceren. Immers voor afvalverwijdering moet je betalen.'

UIT HET DISCUSSIESTUK

In de kaders worden enkele kernpunten uit het discussiestuk van het Stedelijk Bureau Opbouwwerk aangegeven. Dit om twee redenen:

- Misschien kan het de discussie elders wat verder helpen.
- De Haagse opbouwwerkers zijn benieuwd naar reacties uit andere plaatsen

Milieu en leefbaarheid

Veel milieuprojecten zijn ook leefbaarheidsprojecten. Wat maakt een leefbaarheidsproject nu tot een milieuproject?

'Projecten op het gebied van leefbaarheid en buurtbeheer noemen we pas dan milieuprojecten, indien de begrippen duurzaamheid, energiebesparing, hergebruik en dergelijke eraan gekoppeld kunnen worden. Deze begrippen geven de leefbaarheid die opwaardering, waardoor het een milieuproject genoemd mag worden.'

Kun je in elke wijk aan de slag met het thema milieu?

'In elke wijk kun je wat met milieu, maar wel aangepast aan de wijk', is de overtuiging. Volgens Stans Kraetzer is het wel zo dat je 'je niet alleen op het thema milieu moet werven, maar dat je het moet koppelen aan iets wat ook aanspreekt. Bijvoorbeeld de herinrichting van een gebied, een kinderboerderij, gezondheid, leefbaarheid enzovoorts. Eigenlijk kun je elk gewoon project iets extra geven door er met een milieubrill naar te kijken. Het is wel nodig om de mensen in een groep ook individueel aan te spreken. Milieuprojecten moeten vooral aansluiten bij de eigen leefwereld.'

Rob de Lugt benadrukt het belang van mensen 'afleiden van het geklaag en gekanker tegen instanties. Ga aan de slag. Maak mensen enthousiast'. En van milieu kun je ook wijzer worden. 'Een veegactie is vaak geen lang leven beschoren. Daar leer je niets van. Maar in het voorbeeld van herinrichting van het GIT-terrein doen bewoners enorm veel kennis op. Sommigen bewoners zijn ook bijzonder leergierig.'

Milieu en het SBO

Binnen het Stedelijk Bureau Opbouwwerk is men nog niet zo lang bezig met het thema milieu. Het visie- en beleidsplan van december 1993 besteedt slechts anderhalve pagina aan het onderwerp en dan vooral in de sfeer van wat mogelijk is. Zo stelt het plan dat 'juist omdat het opbouwwerk vaak op wijk-, wooncomplex- en straat-niveau werkt, er veel aandacht is voor de directe invloed die bewoners kunnen uitoefenen op milieu-aspecten'. Daarbij wordt gedacht aan het gebruik van de hoeveelheid gas, elektra en water, het inkoop- en afvalgedrag en de manier van vervoeren. Ook wordt een koppeling gemaakt op wijkniveau met duurzaam bouwen, en hergebruik van bouwmaterialen en dergelijke.

Mieke Theunissen is een van de sectorhoofden opbouwwerk van het stedelijk bureau. Zij heeft milieu in haar pakket zitten: 'In mijn werkgebied bestaan diverse activiteiten op dit terrein' laat zij weten. 'We zijn aan de slag gegaan met een stuk om de discussie binnen de organisatie te starten. Er ligt nu een tekst die gebruikt wordt voor het managementteam en later voor bijeenkomsten voor alle opbouwwerkers. Mogelijk worden ook scholingsbijeenkomsten georganiseerd. Ik verwacht ook wel wat weerstand. Opmerkingen als: ik heb het al zo druk, moet ik me weer in iets nieuws verdiepen, en: er zijn veel belangrijker problemen in mijn werk, tot: het gaat mensen die toch

al niet veel in de portemonnee hebben alleen maar meer geld kosten' en: bewoners hebben er niet direct baat bij, worden vaak gehoord.

'Bewoners en milieu

Voordat Rob de Lugt in zijn huidige werkgebied kwam, waren bewoners al langer betrokken bij een milieuwerggroep die zich sterk maakte voor sluiting van de vuilverbranding. Na jarenlang 'knokken' zijn daar nu eindelijk concrete plannen voor. Straks komt een terrein van circa zeven hectare vrij. Ambtenaren van de gemeente hebben al plannen ontwikkeld om het terrein 'ecologisch' in te vullen.

Rob is actief betrokken bij de plannen en probeert hiervoor bewoners te interesseren. Inmiddels zijn al zo'n 50 mensen actief. Hij heeft bij bewoners een omslag in denken meegemaakt. Was men vroeger vooral 'tegen de gemeente', nu moet je bewoners aanspreken op hun bereidheid en creativiteit om 'samen met de gemeente' iets nieuws te realiseren.

Hij merkte dat een deel van de oude garde afhaakte. Maar ook melden zich nieuwe bewoners aan. Daar zijn bewoners met andere kwaliteiten bij, zoals kennis op het gebied van milieu, ecologisch tuinieren et cetera. Nog een verschil met vroeger is dat er meer verantwoordelijkheid bij bewoners ligt. Ze moeten meer nadenken, meer aan de weg timmeren en draagvlak bij andere bewoners creëren. 'De zelfwerkzaamheid van de bewoners wordt veel concreter', zegt hij. 'Je ziet dat mensen ook thuis in hun eigen huishouden beter opletten. Er is voorzichtig sprake van een bewustwordingsproces.' Ook Stans Kraetzer spreekt in termen van 'iets leuks doen'. In de Schilderswijk hebben mensen veel aan hun hoofd. 'Ze willen ook wel eens met leuke dingen bezig zijn. En het project kinderboerderij in de Schilderswijk is gewoon een heel leuk project.

De boodschap uit Den Haag lijkt vooral de volgende te zijn: Ga iets leuk doen, dan is het ook makkelijk.

Uitgangspunten voor opbouwwerk bij milieu-projecten zijn:

- Bewoners moeten rekening gaan houden met het milieu in de eigen leefomgeving of huishouding.
- Er moet een bewustwordingsproces op gang gebracht worden.
- Bewoners moeten het voordeel zien in hun medewerking aan het project en zij moeten daar zelf baat bij hebben.

Een milieuproject heeft naast een betrouwbare leefomgeving de meerwaarde dat buurtbewoners er zelf 'beter' vanden en een positief uitgangspunt hebben ontwikkeld. Zij zijn creatief en oplossingsgericht geworden in hun denken en handelen, binnen hun eigen mogelijkheden.

ker om de minder leuke dingen te doen, zoals schoonhouden van het openbare gebied. Je moet de apathie zien te doorbreken. Bewoners moeten trots worden op wat ze presenteren. De kinderboerderij moet de boerderij van bewoners zijn. Zij moeten het terrein schoonhouden en jongelui tot de orde roepen. Maar of het zo gaat werken? De toekomst zal het leren, de boerderij is nog niet open.

De bewonersgroep GIT

Aad van Krevelen is woordvoerder van bewoners in de vergadering van de raadscommissies waar de plannen voor herinrichting van het GIT-terrein worden besproken. Hij is al meer dan twintig jaar actief in onder meer het jeugdwerk, en de vakbond. Hij vindt milieu een interessant thema. Het is voor hem een nieuwe materie en hij leert er onzettend veel van. Eerst was milieu ver weg, ongrijpbaar. Nu is het juist iets dat heel dicht bij huis is. 'Je kunt zelf heel kleinschalig beginnen en zo wordt je beetje bij beetje milieubewuster'. De spotjes op tevee en het gescheiden ophalen van afval door de gemeente hebben geleid tot zijn enthousiasme.

Maar waarom is hij niet naar een milieugroepering gegaan? Hij vindt dat die 'te eenzijdig met het thema milieu bezig zijn. Ik wil niet alleen met milieu, maar ook in mijn eigen buurt bezig zijn. Ik woon er al heel wat jaren en ik wil niet meer weg. Ik kom medebewoners tegen met zeer verschillende meningen. Maar daar leer je juist van. Als je het steeds met elkaar eens bent, leer je daar-entegen niets.'

□

UIT HET DISCUSSIESTUK

Werkterrein

Projecten op de volgende terreinen zijn denkbaar:

- bouw en renovatie
- buurtbeheer plus
- gezondheid
- sport, groen, recreatie en vrije tijd
- hergebruik
- eco-teams

Concrete initiatieven in Den Haag

Milieu in de Schilderswijk

Nadat een fabriek afbrandde kwam enige jaren geleden in de Schilderswijk een terrein vrij. De gemeente gaf het gebied vrij aan bewoners met als opdracht plannen te ontwikkelen om iets met groen en speelvoorzieningen te doen. Het opbouwwerk ging aan de slag en belegde verschillende vergaderingen. Daar werden ideeën geboren. Een werkgroep van twee beroepskrachten en enkele wijkbewoners gingen de ideeën verder ontwikkelen. Uiteindelijk ontstond een plan voor de bouw van een kinderboerderij, groenvoorzieningen en een speelplek. Een bewoner die zelf een ecologische tuin had aangelegd, wist andere bewoners enthousiast te maken voor ecologisch groenbeheer.

Al gauw werden ook plannen ontwikkeld om bij de bouw van de kinderboerderij na te denken over zonne-energie en een gesloten watersysteem (geen aansluiting op riolering), compostbewerking enzovoorts. De kinderboerderij wordt dan ook grotendeels zelf en zo milieuvriendelijk mogelijk gebouwd. Het initiatief kan in de Schilderswijk een voorbeeldfunctie gaan vervullen. In de Schilderswijk vindt veel renovatie en stadsvernieuwing plaats. Er wordt nu meer en meer gedacht in termen van selectief slopen. Er wordt steeds beter met het milieu omgaan. Dat zet bewoners wel aan het denken. Ze zien waar mensen mee bezig zijn. En argwaan wordt omgezet in enthousiasme.

MiReVa: Een milieuproject in het Regentesselaan/Valkenboskwartier

Het MiReVa richt zich op milieuaspecten op buurt- en wijkniveau. Het project is in 1993 van start gegaan. Het aardige aan dit project is dat het zich niet zozeer richt op een aantal problemen in de wijk, maar een positieve initiatieven wil ontplooiën. Enkele concrete activiteiten en plannen:

a. In het ReVa-gebied is gestart met een *minibuurtaanpak*. Rond het voormalig terrein van de Vrije Aka-

demie melden een aantal bewoners per straat regelmatig over vervuiling, overlast, fout parkeren enzovoorts waardoor zo snel mogelijk handelend kan worden opgetreden door instanties. Er wordt nauw samengewerkt met opbouwwerk, gemeente, politie en de woningbouwvereniging.

b. Op het Gemeentelijk Industrie Terrein in de wijk (GIT-terrein) staat de Haagse vuilverbranding (VVI). De VVI wordt gesloten. Daardoor komt over enige jaren een gebied met een oppervlak van ongeveer zeven hectare vrij. Voor de invulling heeft de bewonersorganisatie ReVa reeds jaren geleden suggesties gedaan. Er ligt nu een plan voor een auto-arm park met milieuwoningen. Bewoners worden nader betrokken bij de invulling van dit terrein in een lokatieteam GIT.

c. Gedacht wordt om via scholen ouders te benaderen om een ECO-team op te richten. Op ouderavonden wordt het milieuproject onder de aandacht gebracht.

d. Er wordt getracht buurtwinkels te bewegen meer ECO-producten (milieuprodukten) aan te bieden. Grootgrutter 'Konmar' in Den Haag is onlangs gestart om met Eco-producten het koopgedrag van mensen op grotere schaal te beïnvloeden.

e. In de wijk bevindt zich de kniploopwinkel Emmäus. Dit project loopt uitstekend. Er zijn plannen

UIT HET DISCUSSIESTUK

Wat is verder nodig?

Om verder aan het thema milieu te werken is het volgende nodig:

- Nieuwe netwerken of aanvullingen op bestaande netwerken (gemeente, milieugroeperingen, milieucentra, milieupolitie, scholen gezondheidscentra).
- Enthousiasme en kennis van zaken (bijscholing en deskundigheidsbevordering).
- Public relations (overtuigend naar buiten treden).
- Budgetten.

UIT HET DISCUSSIESTUK

Methodiek

Niet gericht zijn op problemen in de wijk. Maar gericht zijn op een toekomstbeeld waaraan gewerkt kan worden. Meer aanspreken op kansen.

Milieuprojecten moeten ook aansluiten bij de leefwereld van de mensen. Aandacht moet uitgaan naar:

- Zichtbaar maken van resultaten.
- Werken met een positief uitgangspunt.
- Het nemen van concrete stappen.
- Zorgen voor een goed terugkoppelsysteem.
- Ideeën moeten tastbaar zijn, praktisch en direct uitvoerbaar.
- Campagne-acties.

voor uitbreiding met onder meer een herstelwerkplaats.

f. De Fietsgroep Reva bekijkt de veilige fietsroutes door de wijk. Ze doet voorstellen voor veilige kruispunten en opstelstroken. De groep doet ook onderzoek naar de behoefte aan een wijkfietsenstalling.

g. Een ander project is het schoonhouden van de winkelstraat Weimarstraat door veegploegen van de buurtontwikkelingsmaatschappij (BOM/ReVa). Deze activiteiten zouden uitgebreid kunnen worden als onderdeel van het milieuproject. Met denkt ook aan een milieuhoeke voor retourglas en oud papier.

h. Een permanente tentoonstelling van het gehele project.

Bewoners richten een eco-huis en -tuin in

Op 16 april is in Den Haag het Centrum AARDE-WERK geopend in de benedenverdieping van een groot herenhuis uit 1880. De bewoners in dit pand hebben hun huis ecologisch verbouwd. Er is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van materialen die het milieu minimaal belasten. Voor de warmte-isolatie is een zelf gebouwde warmtewu, waarin leem is verwerkt, aangebracht. Deze muur is een voorbeeld van energiebesparing gekoppeld aan een aangenaam verblijfsklimaat, doordat de muur stralingswarmte afgeeft. De temperatuur van het water, opgewarmd door een hoog rendement c.v.-ketel, hoeft nooit hoger dan 45 graden te zijn.

Op het dak van het pand is een zonne-energiecentrale aangelegd die stroom levert aan het elektriciteitsnet. Deze installatie is er gekomen met hulp van de vereniging 'Organisatie voor Duurzame Energie' te

Duik in de tweede golf

door: Doutsje Nauta

Utrecht. De vereniging ontvangt subsidie voor de aanleg van de eerste vijftien zogenaamde Photo-Voltaïsche netgekoppelde installaties in Nederland.

Ook de tuin - een samenvoeging van twee naast elkaar liggende stadstuinen - is ecologische ingericht. Een ecologische hovenier heeft een ontwerp gemaakt waarin plaats is voor zoveel mogelijk inheemse planten. De tuin heeft een educatieve functie doordat diverse soorten op bijbehorende droge en natte gedeeltes in de tuin zijn geplant. Onder het huis is duinzand opgegraven. Daarvan is een mini-duin is gebouwd. Ook is een deel van de tuin ingericht voor de kleinschalige verbouw van groente en fruit, via een combinatie van permacultuur en biologisch-dynamische landbouw.

Het huis staat open voor wijkbewoners en geïnteresseerden. Er worden cursussen gegeven door de stichting AARDE-WERK (koken, eco-filosofie). In het pand is tevens het adviesbureau AARDE-WERK gevestigd. Aardig is ook dat voor bewoners regelmatig muzikale theatervoorstellingen over milieu en ecologie worden georganiseerd. Milieu, artistieke en recreatieve activiteiten gaan goed samen.

Meer informatie:
Stichting AARDE-WERK
Hugo de Grootstraat 10
2518 ED Den Haag
070 - 3560329

UIT HET DISCUSSIESTUK

De in de kaders aangehaalde tekst dateert uit april 1994.

Voor meer informatie:
MiReVa, Rob de Lugt
Beeklaan 266
2562 AT Den Haag
070 3650002

Het toch al zo kleurrijke takenpakket van de opbouwwerker kan sinds enige tijd ook het groen tot haar spectrum rekenen. Deze groene opbouwwerktaken lopen uiteen van het organiseren van veegactiviteiten in een straat tot actie voeren tegen verontreinigde grond in de buurt. Het heet allemaal "opbouwwerk en milieu" te zijn. Zélts de opbouwwerker die (nog) helemaal geen boodschap heeft aan deze nieuwe trend, voert dikwijls werkzaamheden uit die herleid kunnen worden op het onderwerp milieu.

'Tsjá, zo kun je álles wel tot het milieu rekenen', hoor ik iemand tegen-sputteren. En zo is het maar net! De ruime interpretatie hangt natuurlijk samen met de begripsdefinitie van milieu. Hieraan gekoppeld gaat het om een breed scala van activiteiten, waarbij de rol en taakstelling van de opbouwwerker naventant verschillend is. Het onderwerp 'opbouwwerk en milieu' bevindt zich dan ook in een experimenteel stadium. Door middel van het project *Wijken voor Milieu* wordt getracht meer structuur en helderheid aan te brengen.

De *Duik in de tweede golf* is bedoeld voor opbouwwerkers, die geïnteresseerd zijn in het onderwerp opbouwwerk en milieu. Voor deze werkers wordt in 1994 een aantal workshops rond dit thema georganiseerd. De organisatie ligt in handen van Lamigo en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO). De keuze van de onderwerpen is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met opbouwwerkers die zich verenigd hebben in het 'platform' van Lamigo.

Inmiddels heeft een workshop plaatsgevonden over 'geschieden inzameling van afval op (buurt)maat. Voor de volgende drie workshops kunt u zich nog inschrijven.

15 juni 1994

Werken met een wijkmilieukaart:
In het project *Wijken voor Milieu* is men bezig met de ontwikkeling van een 'wijkmilieukaart'. Dit is een hulp-

middel om inzicht te krijgen in de milieuthema's die in een wijk spelen. Het is van belang om prioriteiten in de aanpak vast te stellen. In deze workshop wordt het werken met de wijkmilieukaart geoefend.

12 oktober 1994

De werving van buurtkader voor de aanpak van milieuproblematiek:
Dit onderwerp blijkt vooral van belang voor de opbouwwerkers die een signalerende en innoverende rol - dus een voorttrekkersrol - vervullen ten aanzien van milieuaangelegenheden. Voor- en nadelen bij de strategische keuzes komen aan de hand van praktijkvoorbeelden aan bod.

14 december 1994

Buurtparticipatie en particulier medebeheer ten aanzien van openbaar groen

Bewoners worden op verschillende manieren geconfronteerd met het gemeentelijk beheer van openbaar groen. De bezuinigingen bij gemeenten leiden nogal eens tot achterstallig onderhoud. Daarnaast zijn bijvoorbeeld veel gemeenten bezig met de ontwikkeling en invulling van zogenaamde parkplannen. In deze workshop komen de mogelijkheden van actieve bewonersparticipatie

De workshops hebben een hoog praktijkgehalte waarbij de rol en taakstelling van de opbouwwerker expliciet aan de orde komen. Je kunt je per workshop opgeven.

De kosten bedragen f 50,- per persoon per workshop. Wanneer je prijs stelt op toezending van het informatiepakket, kun je contact opnemen met het LCO, vestiging Zwolle. Doorgaans zijn wij bereikbaar op de eerste vier werkdagen van de week tussen 10.00 en 16.00 uur. Het telefoonnummer is: 038 - 23 21 12.

Doutsje Nauta is werkzaam bij het LCO in Zwolle.

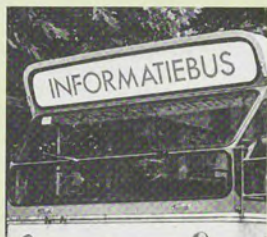

WIJKEN

voor milie u

De Ontwikkeling van
milieuparticipatie in
de woonomgeving

april 1994

Licht op Wijken voor Milieu

Milieubewust leven anno 1993 is geen gemakkelijke opgave. Natuurlijk er zijn 'groene' winkels, er zijn tietsen in overvloed en tal van mogelijkheden om energie te besparen. Maar het kost extra geld of extra moeite. En kun je via het scheiden van gft-afval een steentje bijdragen brengt de gemeente jockels van bakken die je nergens kwijt kan. Bovendien is bewust omgaan met het milieu vaak een eenzame worsteling. En dat ontmoedigt. Het project *Wijken voor Milieu* is ervoor bedoeld om al die drempels te slechten, waar bewoners bij hun poging milieubewust te leven op stuiten. Het project ontwikkelt methoden waarmee bewoners gezamenlijk milieu-activiteiten kunnen ontplooiën. Deze methoden bestrijken een groot terrein aan onderwerpen; van zwartvuil tot een autoluwe wijk, van consumentengedrag tot zelfbeheer van het openbaar groen.

Vernieuwing

Het project beweegt zich dus op wijkniveau. Het markeert een andere aanpak in het landelijke (en lokale) milieubeleid dan tot dusver gebruikelijk is. De benadering van bovenaf krijgt door het project een aanvulling via een benadering van onderop. Bewoners gaan in hun woonomgeving het milieubeleid vergaan vormgeven. Het systeem van heffingen en voorlichting blijkt niet voldoende om burgers tot een milieuvriendelijker gedrag te brengen. Door burgers zelfstandig milieu-activiteiten te laten uitvoeren wordt het draagvlak voor het milieubeleid vergroot, zo is onder meer de verwachting bij VROM, één van de financiers van het project. Een tweede vernieuwing is de rol die het opbouwwerk speelt. Los van de oude kaders waarbij de aandacht zich vooral richtte op achterstandsgroepen en emancipatie vervult het opbouwwerk wisselend de rol van initiatiefnemer en ondersteuner. Er zijn ook gevaren. Op het moment dat de werker een project initieert om de wijk autoluw te maken loopt hij het gevaar een deel van de bewoners tegenover zich te krijgen. Een derde vernieuwing is de veran-

derde rol van de gemeente. Ambtelijke diensten bepalen niet langer alleen wanneer wat gebeurt maar moeten hun werkzaamheden afstemmen met bewoners. Zo zal de gemeente een stapje terug moeten doen als bewoners bijvoorbeeld zelf het groen in hun wijk willen beheren.

Proeftuinen

Het project *Wijken voor Milieu* is begin 1993 van start gegaan. Het project bestaat uit twee onderzoeksgedeeltes. Allereerst zijn zes wijken in het land bereid gevonden als proeftuin te fungeren. Bewoners, opbouwwerk en gemeente hebben gezamenlijk een aantal milieu-activiteiten op zich genomen.

Als tweede is er landelijk geïnventariseerd welke bewonersinitiatieven op het gebied van milieu reeds ondernomen zijn en volgens welke aanpak.

Na een jaar zwoegen in de tuinen breekt een jaar van oogsten aan. De komende maanden staan in het teken van de overdracht; opgedane kennis en ervaringen worden verspreid. Doel: groei van het aantal wijken waar bewoners zich actief met het milieu bezig houden.

Brochures

Op verschillende manieren zal de overdracht plaatsvinden. Meest in het oog springende onderdeel is een reeks van brochures die gaat verschijnen. De reeks *Wijken voor Milieu* omvat voor dit jaar delen over: milieu-initiatieven in de wijk; wijkgericht werken naar milieu; milieu en werk; milieuvriendelijk consumentengedrag. Ook in 1995 zullen er nog delen verschijnen. Welke onderwerpen hierin worden aangesneden is nog onbekend.

Op Bezoek

Naast het verstrekken van leesvoer trekt het project er ook op uit. Voor koffie of thee willen we langskomen om advies te geven. Via *Milieu op de koffie/thee* kunnen bewonersgroepen, opbouwwerkers en ambtenaren in een dagdeel gratis uitleg krijgen over het werken met milieuparticipatie.

Voor een meer structurele begeleiding is er *Advies op maat*. Via dit middel kunnen genoemde groepen gedurende enkele dagen in een kort programma geholpen worden in het ontwikkelen van specifieke milieu-activiteiten in de wijk. Bijvoorbeeld: we willen ons plein autovrij maken, hoe pakken we dit aan?

Voor zowel *Milieu op de koffie/thee* als *Advies op maat* geldt dat de gesprekken worden gevoerd met opbouwwerkers uit de proeftuinen van het project. Adviezen zijn dus direct gebaseerd op ervaringen.

Voor degenen die zich op de mogelijkheden van milieuprojecten willen oriënteren, komt er een projectenbank. Nader bericht hierover volgt.

Excursies

Het lezen over de proeftuinen van het project is *een*, het meemaken is *twee*. Daarom organiseert het project voor bewoners en andere belangstellenden in 1994 op verzoek excursies naar de proeftuinen. Om kennis te maken met de milieu-activiteiten ter plaatse, de wijze van organisatie en de gevolgen. Ook via studiedagen zal gepoogd worden belangstellenden over milieuparticipatie te informeren en onderdelen ervan concreet te maken.

Scholing

Bij de overdracht past ook scholing. Dit gebeurt via een bewonerscursus die de 'Volkshogeschool Bergen' in samenwerking met het project heeft ontwikkeld. Tijdens deze cursus - die twee weekeinden beslaat - leren bewoners hoe ze milieuparticipatie in hun wijk kunnen vormgeven. Aspecten die aan de orde komen zijn: werving, samenwerking met de gemeente en type organisatie.

De opsomming van activiteiten komt hiermee aan een voorlopig einde. De bedoeling is dat op termijn (actieve) bewoners, opbouwwerkers en ambtenaren bekend zijn met milieuparticipatie en hiermee kunnen werken. Over een jaar kunnen we over dit gehoopte resultaat wellicht meer zeggen.

Een rondje langs de proeftuinen

Bij het belang van een milieuvriendelijke woon- en leefstijl zetten slechts weinigen vraagtekens. Het in brede kringen door laten dringen daarvan is echter slechts mogelijk als zo'n leefstijl tegelijk aangenaam is en als de voorzieningen aanwezig zijn. Opbouwwerkers zijn als weinig anderen in staat aan deze randvoorwaarden bij te dragen. Deze nieuwe opgave (en markt) behoeft alleen enkele nieuwe methoden en werkvormen. Het project 'Wijken voor milieu' laat in de praktijk zien hoe de zaak aangepakt kan worden. Vanaf april 1993 lopen in zes plaatsen projecten in dit kader. In deze projecten werken bewonersorganisaties, gemeentebesturen, opbouwwerkers en anderen samen bij het opzetten van milieu-initiatieven op wijkniveau. In een aantal gevallen was de start van het project in april niet het echte begin, maar slechts een volgende stap in een al langer lopend proces. In alle gevallen worden nu, een jaar later, de eerste resultaten zichtbaar. In dit artikel wordt op die resultaten ingegaan.

We streven niet naar volledigheid, maar leggen de nadruk vooral op de methodische en organisatorische aanpak. Daarmee worden niet de processen en resultaten in de zes wijken uitvoerig beschreven, maar komt wel een beeld naar voren van wat milieugericht op-

get, waaruit kleinere projecten gefinancierd kunnen worden. De milieu-initiatieven in Klarendal zijn op gang gekomen doordat bij een renovatieproject door een bewoonster aangedrongen werd op een milieubewuste aanpak. Dit initiatief is opgepakt door andere bewoners en de opbouwwerker en heeft uiteindelijk geleid tot veel meer projecten op dit gebied. Te noemen zijn onder andere groenbeheer, milieu-educatie op scholen en het tegengaan van reclamedrukwerk.

Sinds enkele jaren worden de milieumaatregelen opgenomen in het wijkplan. Enkele voorbeelden uit de laatste editie:

- Er wordt een fiets aangeschaft voor het wijkteam, zodat buurtmeesters en wijkbeheerder hun rondes ook met de fiets kunnen doen in plaats van met de auto.
 - Er wordt jaarlijks f. 1.000,— uit het wijkbudget gereserveerd voor het stimuleringsprogramma boom- en groenadoptie.
 - Er komen veilige loop- en fietsroutes naar het nieuwe winkelcentrum.
- Het wijkbeheerplatform geeft een boekje uit over milieuvriendelijk klussen in huis.

Colofon

In dit katern wordt de stand van zaken in het project 'Wijken voor Milieu' gepresenteerd. Het project heeft een overkoepelend gedeelte en speelt zich verder af in een zestal 'proeftuinen'. De nadruk in dit katern ligt op de ontwikkelingen in de proeftuinen.

Het project is een gezamenlijk initiatief van:
de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMIGO);
de Stichting Milieu Educatie (SME) en
het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO).

De foto's in dit katern zijn van:
André Laarakker (p. IV en IX)
Jan de Vries (p. V, VI, X en XI)

Contactadres:

LCO-Zwolle
Postbus 1004
8007 AA Zwolle
telefoon: 038 232112

K

In Klarendal bestaat een jarenlange ervaring met wijkbeheer en met milieu-initiatieven. In elke wijk functioneert een wijkplatform, waarin bewoners en vertegenwoordigers

AFVALINZAMELING

afvalinzameling:

in Klarendal wordt begonnen met gescheiden inzameling van diverse afvalcomponenten. Bewonersorganisatie en gemeente hebben een gezamenlijke voorlichtingscampagne opgezet. Doel is naast het bevorderen van het gescheiden inleveren van afval het terugdringen van het zwerfvuul.

wijkmilieuplan:

bewonersorganisatie, gemeente en opbouwwerk maken gelijk een wijkmilieuplan, waarin een compleet beeld van gewenste milieumaatregelen geschetst wordt.

van de gemeente zitting hebben. Dit platform stelt jaarlijks een wijkplan op waarin allerlei maatregelen ter verbetering van de leefbaarheid zijn opgenomen. De gemeente sluit hierop aan door het beheer wijkgericht te organiseren. Bovendien heeft iedere wijk een eigen wijkbud-

Zo zijn er in het wijkplan tientallen acties opgenomen. Er is dus een belangrijke aanzet tot een integrale aanpak van milieukwesties op wijkniveau.

Mede onder invloed van de Klarendal ontwikkelingen heeft de

WIJKEN

voor milieu

gemeente in het Arnhemse *Milieubeleids-Plan* het wijkgericht werken als een van de speerpunten opgenomen. Dit houdt in dat een werkgroep van bewoners en ambtenaren een wijkmilieuplan gaat opstellen. Hierin wordt voor zoveel mogelijk milieuthema's vastgesteld hoe ze op wijkniveau aangepakt kunnen worden. Er is binnen de milieudienst een coördinator wijkgericht milieubeheer aangesteld die samen met de opbouwwerker het voortouw neemt. Deze coördinator moet binnen het gemeentelijk apparaat de informatie verzamelen om tot een goed plan te komen en vervolgens de uitvoering ervan bewaken.

De aanpak in Klarendal is om verschillende redenen interessant. Waar hier vooral de aandacht op is gevestigd, is de poging om een integraal overzicht te krijgen van de manier waarop de relatie tussen stedelijk en wijkgericht milieubeleid gelegd kan worden. Wat deze poging precies oplevert, moet nog even worden afgewacht.

V

Het kennen van en aansluiten bij de beleving van bewoners is in het algemeen een belangrijk principe voor milieugericht opbouwwerk. De vraag wat wijkbewoners vinden van hun woonomgeving biedt vaak een goed begin voor het opzetten van milieu-initiatieven. In Votulast is deze gedachte in alle deelprojecten terug te vinden.

De aandacht voor milieuvraagstukken is terug te voeren op een groep bewoners die iets wilden doen aan de vervuiling van de wijk. In samenwerking met de betreffende gemeentelijke dienst is een veegexperiment opgezet. Dit experiment is geëvalueerd door middel van een enquête onder bewoners. Hieruit bleek niet alleen dat de tevredenheid over de veegactie groot was,

maar ook dat men graag meer milieu-acties in de wijk op gang zag komen. Het draagvlak voor milieuvrijheid op wijkniveau was dus vanaf het begin een belangrijke reden om op deze weg door te gaan. Aan het onderzoeken en vergroten van het draagvlak voor specifieke acties is altijd veel aandacht besteed. In een aantal gevallen zijn daar externe onderzoekers voor ingeschakeld.

Na het thema schone woonomgeving was het gescheiden inzamelen van afval het tweede speerpunt waaraan gewerkt is. Dit bleek een punt waar bewoners veel belang aan hechten. Er is voorafgaand aan de invoering van een inzamelingsstelsel uitgebreid onderzoek gedaan naar de wensen van bewoners wat betreft de manier van inzamelen van de verschillende afvalcomponenten. Op grond van technische en financiële mogelijkheden zijn verschillende modellen ontwikkeld voor het apart inzamelen van groente-, fruit- en tuinafval, grof vuil, klein chemisch afval, glas en papier. Deze mogelijkheden zijn op gespreksavonden aan verschillende groepen bewoners voorgelegd. De voorkeuren en opmerkingen van bewoners zijn verwerkt in een voorstel, dat nog eens op een algemene inspraakavond aan de orde is gesteld. De uiteinde-

lijke keus is door de gemeentelijke dienst overgenomen. Hoewel slechts een beperkt aantal bewoners aan deze procedure heeft deelgenomen, is zo toch gebruik gemaakt van de 'ervaringskennis'. De kans dat het systeem past in de manier waarop bewoners hun zaken willen regelen is zo een stuk groter. Het uitgaan van de beleving van bewoners betekent overigens niet dat alleen niet-controversiële of triviale punten kunnen worden opgepakt. Dat komt alleen al doordat verschillende bewoners er verschillende voorkeuren op nahouden.

Autoluwe wijk

autoluwe wijk: de werkgroep Leefbaar Votulast probeert de overlast van auto's in de wijk te verminderen. Dit betekent tegengaan van doorgaand verkeer, betere stallingsmogelijkheden voor fietsen, het autovrij maken van enkele pleinen en straten, het invoeren van belangenhebbenden-parkeren (uitsluitend voor bewoners).

wijkmilieupunt: binnenkort wordt een wijkmilieupunt geopend, waar bewoners informatie kunnen krijgen over allerlei milieukwesties waar ze mee zitten. Het wijkmilieupunt moet tevens gaan dienen als kristallisatiepunt voor milieu-initiatieven in de wijk.

Dit komt heel duidelijk naar voren bij de werkgroep *Leefbaar Votulast* die het autoverkeer en parkeren in de wijk wil verminderen. Niet alle autobezitters zijn het daarmee bij voorbaat eens. Het is daarom extra belangrijk in dit soort gevallen goed na te gaan waar wel en waar geen draagvlak voor bestaat. Door dit zorgvuldig te doen, heeft de werkgroep bereikt dat de weerstand tegen het autoluw maken van de wijk langzaam maar zeker afnam. Op enkele plaatsen bleken bewoners van mening dat een plein of straat geheel autovrij moet worden.

Aan de hand van dit voorbeeld wordt ook duidelijk wat er kan gebeuren als er plotsklaps maatregelen genomen worden zonder dat het draagvlak daarvoor duidelijk is. De gemeente Utrecht heeft besloten in Votulast betaald parkeren in te voeren, mede om de overlast van parkeerders van buiten de wijk tegen te gaan. Wijkbewoners worden echter ook aangeslagen. Zij zijn daar massaal tegen in het geweer gekomen, waardoor het bewonersinitiatief gevaar loopt. Alle initiatieven om de overheersende rol van de auto terug te dringen, worden immers op één hoop gegooid. Het zal veel moeite kosten het eerder opgebouwde draagvlak weer te herstellen.

P

In de vorige voorbeelden ging het veelal over activiteiten ter verbetering van de woonomgeving. In de Planetenbuurt concentreert men zich op het bevorderen van milieuvriendelijk consumentengedrag. Een belangrijke reden daarvoor is dat de aandacht voor de woonomgeving al in andere projecten is opgenomen. Daarnaast spelen de

SPREEPUNTEN ROERMOND

milieubewust huishouden: de bewoners worden op allerlei manieren gestimuleerd om in hun dagelijks leven rekening te houden met milieukwesties. Er is een ecoteam gestart, waarin men gezamenlijk bekijkt hoe in het huishouden het milieu gespaard kan worden. Er worden cursussen over tuinieren en milieubewust huishouden gegeven. Het plan bestaat om winkeliers te benaderen over het verkopen van milieuvriendelijke producten.

Schone woonomgeving: in de Planetenbuurt wordt momenteel de stadsvernieuwing uitgevoerd. Dat is het moment om al langer levende klachten over de vervuiling van de woonomgeving aan te pakken. Vanuit de themagroep milieu wordt vooral gelet op de rol van bewoners in het vervuilen en schoonmaken van de buurt.

voorkeur van gemeente en opbouwwerker een rol. De actieve bewoners zijn na enige aarzeling met deze opzet meegegaan. Om inzicht te krijgen in hoe het milieugedrag nu is, is een enquête gehouden onder bewoners. Daarin is onder andere gevraagd of men afval gescheiden aanbiedt, hoe men zich verplaatst en of men de voorzieningen voor milieuvriendelijk consumeren voldoende acht. Ook is de bereidheid om mee te werken aan milieu-initiatieven gepeild. Uit de enquête bleek dat aanwezigheid van voorzieningen voor een groot deel bepalend is voor milieugedrag, in het bijzonder het apart inleveren van oud papier. Bijna iedereen die zei papier niet apart te houden, gaf het ontbreken van voldoende voorzieningen daarvoor als

oorzaak aan. Ook degenen die dit wel doen, vonden de mogelijkheden vaak onvoldoende.

Bij het veranderen van het consumentengedrag wordt in Roermond de *ecoteam-methode* toegepast. Een ecoteam is een groepje vrienden of kennissen, in dit geval buurtgenoten, die gezamenlijk proberen een milieuvriendelijker levensstijl te ontwikkelen. De deelnemers houden in een *werkboek* bij hoeveel afval ze produceren, hoeveel water en energie ze gebruiken en hoeveel gemotoriseerde kilometers ze afleggen. De bedoeling is deze kengetallen omlaag te krijgen.

Over deze methode kunnen, vanuit een opbouwwerkoptiek, wel vragen

gesteld worden. Ze past niet erg binnen de aanpak die opbouwwerkers gewoonlijk hanteren. Maar misschien is dat voor een nieuw thema als milieuvriendelijk consumeren juist een voordeel.

Een eerste vraag is of met deze aanpak wel anderen dan de echte milieufreaks bereikt worden. De methode veronderstelt dat de deelnemers bij de start al gemotiveerd zijn. In de Planetenbuurt worden door informatiebulletins en themabijeenkomsten ook andere bewoners geïnformeerd. De bedoeling is dat door het gebruiken van een bestaand sociaal netwerk ook degenen die niet iedere dag met milieuvragen bezig zijn, mee gaan doen.

Verbreding van doelgroepen betekent ook dat lager opgeleiden mee moeten gaan doen. Vergt deze methode niet meer van hen dan haalbaar is? Er wordt in het werkboek nogal wat bijgehouden en gerekend. Het is niet zeker dat iedereen daar even gemakkelijk aan meedoet.

In de enquête die in de Planetenbuurt is gehouden bleek dat de aanwezigheid van voorzieningen om milieuvriendelijk te handelen een belangrijke factor is. De ecoteam-methode heeft het gevaar in zich dat dit punt grotendeels buiten beschouwing blijft. De aandacht gaat uit naar het individuele milieuedrag. De kunst zal zijn de knelpunten die uit de bespreking van de mogelijkheden om milieuvriendelijk te consumeren naar voren te komen aan te pakken, ook als deze knelpunten op een ander niveau dan het individuele huishouden liggen. Als dit lukt, is de ecoteam-methode een opstap naar een collectieve aanpak.

H

De gemeente Breda heeft, net als Arnhem, het wijkgericht werken in haar milieubeleidsplan opgenomen. Heuvel fungeert als proefgebied voor deze aanpak.

Er is een nauwe samenwerking tussen gemeente, bewonersorganisatie en opbouwwerk. Er is een organisatie opgezet waarin bewoners en gemeente gezamenlijk het milieubeleid in de wijk vorm geven. De projectgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de gemeente en de werkgroep milieu van de bewonersorganisatie. Per thema binnen het

bedoeling is dat op een aantal plaatsen bewoners het onderhoud in eigen beheer nemen. De inbreng van de gemeente bestaat uit het op orde brengen van de betreffende plekken voordat de bewoners aan de slag gaan. Bovendien stelt de gemeente plantmateriaal ter beschikking.

Ook bij de invoering van gescheiden afvalinzameling hebben gemeente en bewonersorganisatie nauw samengewerkt. Er is nauwkeurig nagegaan wat goede plaatsen zijn om de straatcontainers voor het inleveren van groente-, fruit- en tuinafval en voor de restfractie neer te zetten.

Na een wat moeizame start waarin de partijen elkaar nog aftastten,

SPEERPUNTEN (1995 &)

groenbeheer: een aantal stukken groen zal door bewoners in eigen beheer worden genomen. Met de gemeente zijn afspraken gemaakt over herinrichting en de aanschaf van planten en tuingeredschap.

afval: ter voorbereiding van de invoering van een systeem voor gescheiden inzameling zijn de bewoners geraadpleegd. Ze zijn onder andere betrokken bij de keuze van lokaties van containers. Een volgende stap in het afvalbeleid is het bevorderen van afvalpreventie, b.v. volgens de ecoteam-methode.

wijkgerichte milieubeleid is een koppel gevormd van een bewoner en een ambtenaar, die gezamenlijk de aanpak op dat thema trekken. Men past dit toe op het groenbeheer, afvalinzameling en het zorgen voor een schone woonomgeving.

In het groenbeheer wordt gestreefd naar een grotere zelfwerkzaamheid van bewoners. Er is een inventarisatie gemaakt van plekken waar het onderhoud te wensen overlaat en waar bewoners bereid zijn zelf het een en ander te ondernemen. De

loopt de samenwerking nu tamelijk goed. Er is sprake van samenwerking tussen verschillende organisaties, wat de bekende problemen met zich meebrengt. Zowel aan bewonerskant als binnen het gemeentelijk apparaat zijn er regels, belangen en ontwikkelingen, die los staan van de afgesproken wijkgerichte aanpak. Ze kunnen de samenwerking in de wijk echter wel bemoeilijken. Voor de andere partij is dit soms moeilijk te accepteren, omdat ze niet geïnteresseerd is in

de interne kwesties van de partner of ze niet eens kent. Echt te voorkomen vallen deze problemen niet; wel kan duidelijkheid en openheid de gevolgen beperken.

Van de kant van de bewoners staan de ambtelijke cultuur en organisatiestructuur voortdurend ter discussie. Vanuit de gemeentelijke diensten worden vraagtekens gezet bij de representativiteit van bewonersorganisaties. Ook bestaat bij ambtenaren, terecht of niet, nog wel eens de indruk dat bewoners alles wat misgaat op hen afschuiven en de eigen verantwoordelijkheid niet willen zien.

Het wijkgerichte werken heeft vooral betrekking op beheerkwesties. Milieu-initiatieven die hiermee te maken hebben, kunnen in ieder geval op deze manier georganiseerd worden. De voorbeelden groenbeheer en gescheiden inzameling zijn al genoemd. Het is nog de vraag of ook andere thema's zo kunnen worden aangepakt. Zaken die achter de voordeur spelen, zoals milieuvriendelijk consumeren of energie besparen, kunnen mogelijk beter met een op het individu gerichte methode worden beïnvloed.

D

Het aspect van milieuparticipatie dat in De Htij het duidelijkst naar voren komt, is dat van het zelfbeheer. De buurtgemeenschap wordt geactiveerd om tot een beter beheer van de woonomgeving te komen. Men concentreert zich in eerste instantie op het beheer van het groen. Daarnaast worden ook allerlei milieu-aspecten van het wonen en de woning aangepakt.

De aanpak van het groenbeheer is erg kleinschalig. Er wordt begonnen in een tiental gebieden in de wijk ter grootte van een plein of deel van een straat met omliggend groen.

SPEERPUNTEN OUDENZAAL

groenbeheer: bewoners en gemeente maken afspraken over het zelfbeheer van stukken groen. Uit een inventarisatie van klachten en wensen van bewoners door middel van pleingspraken blijkt, dat het onderhoud van het groen te wensen overlaat. Naar aanleiding daarvan is afgesproken dat bepaalde stukken groen door bewoners in beheer worden genomen. De gemeente haalt eerst het achterstalig onderhoud in en stelt materiaal ter beschikking.

woning en milieu: in overleg met de woningcorporatie wordt iets gedaan aan de woningen. Daarbij gaat het om twee punten: wooncomfort (het binnenmilieu) en milieuvriendelijk onderhoud.

Om te beginnen is door het houden van bijeenkomsten per gebiedje geïnventariseerd wat de wensen van bewoners zijn en hoever hun bereidheid reikt om zelf iets te doen. De min of meer spontane initiatieven tot zelfbeheer die in het verleden al zijn ontstaan, worden in kaart gebracht en ten voorbeeld gesteld. Doel is onder andere aan te sluiten bij de bestaande informele netwerken in de buurt.

Bevordering van zelfbeheer betekent niet dat het gemeentebestuur buitenspel wordt gezet. Integendeel: de gemeente moet de voorwaarden scheppen waaronder het zelfbeheer kan floreren en ze zorgt ervoor dat de privébelangen van de een of andere groep bewoners niet gaan overheersen. Er worden afspraken gemaakt tussen gemeente en bewoners over het inhalen van onderhoudsachterstand om tot een acceptabele uitgangssituatie voor zelfbeheer te komen. Over het beheer van specifieke stukken groen worden contracten afgesloten. Beter onderhouden groen is nog niet per definitie milieuvriendelijker. Een andere doelstelling van het project is te komen tot natuurlijker (ofwel: ecologisch) groenbeheer. Door meer gevarieerd en natuurlijker groen neemt de waarde van de buurt als ecosysteem toe, terwijl de belasting van de omgeving vermindert.

Wat betreft het tweede actiepunt - woning en milieu - wordt samengewerkt met de woningcorporatie.

Doelstellingen zijn in dit verband milieusparend huishouden en milieuvriendelijk onderhoud en beheer.

Ook hier wordt gewerkt met een combinatie van zelfbeheer en samenwerking met instanties. De organisatievormen die gehanteerd worden zijn huurderscommissies en ecoteams. Een vraag die nog beantwoord moet worden is of de benadering zal gebeuren per woningcomplex of dat verschillende doelgroepen (ouderen, huisvrouwen, enzovoorts) centraal gesteld worden.

D

Niet als in Oldenzaal is in Deventer het bevorderen van zelfbeheer door bewoners een belangrijk punt in de aanpak van milieuparticipatie. De manier waarop dit wordt uitgewerkt is echter nogal anders. In Driebergen/Rode Dorp wordt onder de naam *Cambio Company* een wijkmilieubedrijf opgezet. Daarin organiseren bewoners op bedrijfsmatige basis en zo milieuvriendelijk mogelijk het beheer van de woonomgeving. Het wijkmilieubedrijf zal een aantal taken in het beheer van de woonomgeving gaan uitvoeren. Zo zal men delen van het groen gaan beheren

WIJKEN

voor milie u

en afval gaan inzamelen en scheiden. Daarnaast zullen nieuwe vormen van milieuvriendelijke werkgelegenheid ontwikkeld worden. Te denken valt aan een tweedehands kledingwinkel en een reparatiewerkplaats.

Door het opzetten van een wijkmilieubedrijf worden doelstellingen op het gebied van milieu, werk en scholing gecombineerd. Een wijkmilieubedrijf kan een goede aanvulling bieden om aan de vraag naar milieuvriendelijke producten en diensten tegemoet te komen. Deze vraag wordt niet altijd door voldoende koopkracht ondersteund. De Cambio Company zal een aantal

het voornemen van het gemeentebestuur bewoners een grotere rol in het beheer van de woonomgeving te geven. Zonder dit draagvlak, zowel in de wijk als bij de overheid, was het initiatief niet mogelijk geweest. Er moeten bewoners zijn die voldoende organisatorische vaardigheden hebben om de onderneming te leiden. De gemeente moet de financiële randvoorwaarden scheppen en bereid zijn tot samenwerking in de uitvoering.

Het bijzondere van het gieten van het wijkbeheer in de vorm van een wijkmilieubedrijf is de commerciële, marktgerichte aanpak die dit veron-

nog even kort op een rijtje.

- Men kan uitgaan van de wijze waarop bewoners het milieu in de wijk beleven.
- Men kan een planmatige aanpak kiezen door zoveel mogelijk milieuaspecten van een wijk in kaart te brengen en daarop een strategie te baseren.
- Men kan de nadruk leggen op een betere organisatie door gemeentelijke diensten wijkgericht te laten werken.
- Men kan zelfbeheer door bewoners stimuleren.
- Men kan de maatschappelijke vraag naar milieubeheer analyseren en daar een marktaanbod voor ontwikkelen.
- Men kan nagaan wat het milieubewust handelen van bewoners in de weg staat en deze belemmeringen proberen op te ruimen

Wijkmilieubedrijf

schone woonomgeving: er zijn tal van activiteiten ondernomen om zwerfvuil, graffiti en andere problemen tegen te gaan. Resultaat is dat de hoeveelheid zwerfvuil die verwijderd moet worden drastisch is afgenomen.
wijkmilieubedrijf: de bewonersorganisatie is bezig een eigen wijkmilieubedrijf op te zetten, waarin allerlei beheer- en voorlichtingszaken op milieugebied worden opgenomen.

wijkbewoners werk bieden die anders niet of moeilijk aan de bak zouden komen. Om hun arbeidskansen te vergroten, worden voor hen ook scholingsactiviteiten opgezet. Naast het leggen van een koppeling tussen milieu, werk en scholing is het bevorderen van de betrokkenheid van bewoners bij de wijk een doel van het opzetten van een wijkmilieubedrijf. Zowel degenen die zelf hier actief in zijn als degenen die hun buurtgenoten aan het werk zien, zullen naar verwachting meer waarde gaan hechten aan een schone en prettige buurt.

Het starten van een wijkmilieubedrijf is niet iets dat zomaar op een achternamiddag besloten kan worden. Als de situatie in een wijk er niet naar is, is een dergelijk initiatief weinig kansrijk. Basisvoorwaarden voor de start van de Cambio Company waren een actieve, ervaren bewonersgroep en

derstelt. Hoewel de opgaven niet helemaal dezelfde zijn als die voor een normaal bedrijf, is de kwestie of men wel aan een werkelijke vraag op de (al dan niet koopkrachtige) markt voldoet steeds aan de orde. Voor zelfgenoegzaamheid is geen plaats. De bedoeling is dat binnenkort de Cambio Company echt van start gaat. Bewonersorganisatie en gemeente hebben overeenstemming bereikt over een contourenschets, waarin taken en financiering zijn geregeld.

Conclusie

Uit deze beschrijvingen komt naar voren dat er verschillende invalshoeken mogelijk zijn als een opbouwwerker milieuintiatieven wil ondernemen. Verschillende standpunten leveren uiteenlopende analyses en plannen op. Ik zet ze

Deze verschillende invalshoeken of benaderingen sluiten elkaar natuurlijk niet uit. Ze zijn op te vatten als onderdelen van een methode voor milieugericht opbouwwerk. In de praktijk bestaan er allerlei dwarsverbanden. Zelfbeheer kan niet zonder medewerking van de gemeente; het opstellen van een wijkmilieukaart niet zonder wijkgericht werken

Aan de andere kant zijn er wel duidelijke verschillen tussen de werkwijze die door de ene opbouwwerker in de ene wijk gehanteerd wordt en de aanpak die een ander in een andere wijk kiest. Factoren die invloed hebben op de gekozen aanpak zijn de sociale en fysieke kenmerken van de wijk, de stand van zaken met betrekking tot bewonersparticipatie en de opstelling van het gemeentebestuur. Daarnaast spelen stijl en ideeën van de opbouwwerker een rol. Ook milieugericht opbouwwerk is een vak.

Milieuparticipatie landelijk gepeild

In het kader van het project **Wijken voor Milieu** wordt door **SME/Stichting Milieu Educatie** sinds vorig jaar een landelijke inventarisatie van initiatieven van milieuparticipatie in de woonomgeving uitgevoerd. Inmiddels zijn zo'n 250 initiatieven in kaart gebracht. Een indruk van milieuparticipatie in de woonomgeving in Nederland.

De landelijke inventarisatie van initiatieven van milieuparticipatie in de woonomgeving is opgezet met de bedoeling om:

- Een indicatie te geven van aantal en soorten initiatieven
- Het begrip milieuparticipatie verder af te bakenen en in te vullen
- Inzicht te geven in de rol en aanpak van de verschillende betrokkenen
- Succes- en taalfactoren van milieuparticipatie te traceren.

De lokale initiatieven zijn in geregistreerd aan de hand van de volgende criteria:

- milieuthema,
- betrokkenen,
- jaartal,
- plaats,
- bron en contactpersoon.

Milieu is daarbij in termen van duurzame ontwikkeling vertaald in thema's als vervuiling woonomgeving, verkeer en vervoer, consumentengedrag, energie, afval en bodemverontreiniging.

De belangrijkste informatiebronnen voor dergelijke initiatieven zijn welzijnscoepels, milieu-organisaties en databanken op het terrein van buurtbeheer en sociale vernieuwing. Tijdens het onderzoek bleek dat spontane bewonersinitiatieven moeilijk via deze informatiekanalen te achterhalen zijn omdat ze in de regel hooguit beschreven worden in lokale media. In de volgende paragrafen worden aan de hand van bovenstaande doelstellingen de resultaten weergegeven.

Aantal en soort initiatieven

Tot nu toe zijn zo'n 250 initiatieven in kaart gebracht en in een eenvoudige

gegevens opgenomen. Het overzicht is zeker niet volledig maar geeft wel een indruk van de aard van milieuparticipatie op wijkniveau: In de database zijn initiatieven uit alle delen van het land opgenomen hoewel de meeste projecten afkomstig zijn uit de Randstad en een aantal middelgrote gemeenten. De meeste initiatieven vinden plaats in het kader van stadsvernieuwing, Sociale Vernieuwing en verschillende vormen van beheer zoals stedelijk beheer, buurtbeheer en zelfbeheer. De meeste beschreven projecten zijn van recente datum (vanaf 1991) en bevinden zich in de aanloopfase of hebben voornamelijk een incidenteel karakter.

Er zijn verschillende aspecten die regelmatig terugkomen binnen de verschillende voorbeelden:

Milieu-activiteiten voor en door bewoners vinden vaak plaats onder de noemer leefbaarheid in plaats van onder de noemer van een milieuthema. Leefbaarheid relateert direct aan de kwaliteit van de woonomgeving en sluit daarom aan bij de beleevingswereld van bewoners. Het creëren van voorzieningen in samenspraak met bewoners, zodat het daadwerkelijk vertonen van milieuvriendelijk gedrag gemakkelijker wordt. Het gaat hier bijvoorbeeld om fietsenstallingen of een afvalinzamelsysteem die aansluit bij de mogelijkheden

van bewoners.

Communicatie, informatie en discussie vormen belangrijke onderdelen van veel initiatieven.

Bijna altijd wordt op een combinatie van thema's actie ondernomen. Met andere woorden, men kiest voor een integrale benadering.

Een aantal initiatieven richt zich expliciet op het creëren van een ondersteuningstructuur voor bewonersparticipatie en kiest daarmee niet voor een thematische invalshoek.

Activiteiten in de wijk

Uit de inventarisatie blijkt dat op sommige thema's meer actie wordt ondernomen dan andere. De meest voorkomende thema's zijn vervuiling van de woonomgeving (schoonmaakacties, veegacties, anti-graffiti projecten), vervuiling bodem, water, lucht (voornamelijk bodemverontreiniging), groen (ecologische tuinen en parken, onderhoud, kinderboerderijen), werken (kringloopwinkel, sloopstraten, energieteams, klussendiensten) en veiligheid (criminaliteitspreventie, beheerinitiatieven). Ongeveer een vijfde van de initiatieven heeft leefbaarheid als invalshoek. Thema's komen meestal in combinaties voor. Groenprojecten gerelateerd aan de thema's veiligheid, bouwen en vervuiling van de woonomgeving. In *Doorn* bestaat al

minstens tien jaar een biologische tuin voor en door mensen zonder werk. In *Almelo* wordt in de wijk Nieuwstraatkwartier een park gebruikt om het woon- en leefklimaat van de wijk op te krikken. Dit gebeurt door het opknappen van het park en het organiseren van activiteiten in de buurt als opruimdagen en boom- en bollenplantdagen. In *Utrecht* zijn, naar aanleiding van het feit dat de gemeente groen ging verwijderen dat veel onderhoud nodig had, bewoners openbaar groen gaan adopteren.

Groene vuilniszakken

Met betrekking tot het thema consumeren worden op steeds meer plaatsen in Nederland 'Ecoteams' opgezet (onder meer in Zeeland, Eindhoven en Winschoten). In *Maastricht* is in de wijk De Heeg een initiatief gestart met betrekking tot huiskamerbijkomsten over milieuvriendelijke producten. Het thema consumeren wordt vaak opgepakt in samenhang met afvalpreventie. In *Kralingen*, een wijk in *Rotterdam*, heeft vorig jaar de actie 'Minder vuil scheelt wel' plaatsgevonden. Bewoners werd gevraagd hoeveel zakken afval ze normaal per week aanboden en hoeveel mogelijk zou zijn. Als bewoner zich wilden inzetten kregen zij van de bewonersorganisatie het Pact van *Kralingen* - elke week een groene vuilniszak. Door de groene zakken was meteen zichtbaar hoeveel mensen er mee deden en of ze zich aan hun streven hielden. Bij elkaar hebben twee straten zo'n 92 vuilniszakken minder per week buiten gezet. Daarnaast zijn winkeliers in de wijk benaderd over de verkoop van milieuvriendelijke producten en het gebruik van verpakkingen.

In het kader van het onderwerp verkeer en vervoer vinden initiatieven plaats als wijk- en buurtbussen op plaatsen waar het openbaar vervoer niet rendabel is. Daarnaast wordt onder meer in *Haarlem*, *Leiden* en *Delft* geëxperimenteerd met zogenaamde 'call a car'-projecten. Met dit systeem kunnen bewoners wanneer nodig tegen een redelijke

prijs dichtbij een auto huren. Hierdoor neemt de behoefte aan eigen autobezit af en wordt de drempel om auto's voor kleine afstanden te gebruiken hoger.

De rol van de actoren

De participatie van bewoners bij verschillende milieu-activiteiten op wijkniveau is divers. Dit heeft te maken met wie het initiatief neemt, wat het thema is en wat de belangen van de verschillende betrokkenen zijn. Soms nemen bewoners het initiatief, zoals bij het adopteren van openbaar groen of wanneer het gaat om bodemverontreiniging. In *Utrecht* namen bewoners het initiatief tot het realiseren van milieuvriendelijk bouwen en wonen in de vorm van het project 'Het Groene Dak'.

In andere gevallen gaat het om inspraak van bewoners bij de inrichting van een park of wijk of om meedoen met een milieu-activiteit die door anderen georganiseerd wordt.

Er zijn weinig voorbeelden van structurele betrokkenheid van bewoners. Het betreft voor het grootste deel initiatieven met een incidenteel karakter.

Naast bewoners(organisaties) zijn bij de meeste initiatieven gemeente, opbouwwerk en/of sociaal cultureel werk de belangrijkste actoren. De rol van de actoren verschilt per thema. Zo is bij het thema afval de gemeente vaak de initiatiefnemer. Met name wanneer het gaat om gescheiden afvalinzameling. Bij bodemverontreiniging zijn juist bewoners de initiatiefnemers en is de gemeente eerder een tegenpartij dan een partner. Opbouwwerkers en sociaal cultureel werkers spelen meestal een ondersteunende en faciliterende rol bij bewonersinitiatieven en het opzetten en onderhouden van een ondersteuningsstructuur.

Andere actoren bij lokale initiatieven zijn milieu-organisaties (bij name de thema's verkeer en vervoer, bodemverontreiniging, groen en consumentengedrag), woningbouwverenigingen (bouwen en onderhoud), instellingen uit de eerstelijns gezondheidszorg (met name thema gezondheid en voorlichting), energiebedrijven (E-teams) en buurtontwikkelingsmaatschappijen.

Succes- en faalfactoren

Er is geen standaardrecept voor milieuparticipatie-projecten. Elke type wijk heeft zijn eigen problemen die om oplossingen vragen. Bewoners hebben daarnaast hun eigen opvattingen over wat problemen zijn in hun wijk. De beleevingswereld van bewoners staat centraal wanneer men bewoners bij milieu-activiteiten wil betrekken of bewonersinitiatieven wil ondersteunen. Dit vereist een flexibele en creatieve werkwijze van betrokken instellingen. Een aantal principes komen uit de ervaringen binnen de projecten naar voren wanneer het gaat om een werkwijze die milieuparticipatie bevordert.

Allereerst is *samenwerking* tussen verschillende organisaties in de wijk van belang. Organisaties moeten minimaal op de hoogte zijn van elkaars activiteiten en deze activiteiten op elkaar afstemmen. Voordat met milieu aan de slag kan worden gegaan zullen eerst problemen die bewoners als prioriteit beschouwen moeten worden opgelost zoals bijvoorbeeld achterstallig onderhoud.

Vanuit de gemeente is *politieke betrokkenheid* een belangrijk aandachtspunt. Uiteindelijk is de gemeente verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en juist inzetten van de benodigde middelen in termen van menskracht, tijd en geld. De politiek moet bewoners als partners zien en ook bereid zijn om de

voorwaarden te scheppen die milieuparticipatie mogelijke maken.

Problemen op wijkniveau hebben vaak met meerdere sectoren te maken. Verschillende organisaties zoals de woningbouwvereniging, verschillende gemeentelijke diensten (reiniging, groenbeheer), opbouwwerk, energiebedrijven kunnen elk op een eigen manier bijdragen. Dit betekent een *intersectorale aanpak*.

In de belevingswereld van bewoners worden veel zaken niet direct als milieuprobleem betiteld. Door en worden issues op wijkniveau ervaren. Daarnaast vragen sommige problemen met name om een mentaliteitsverandering, bij andere gaat het om het creëren van de juiste voorzieningen. Dit vraagt om een *integrale benadering* zowel inhoudelijk als wanneer het gaat om de inzet van instrumenten als organisatie, communicatie en voorzieningen.

Logischerwijs volgt hieruit dat het altijd gaat om *maatwerk*. Juist omdat de situatie binnen elke wijk een andere is zullen er ook steeds andere oplossingen gevonden moeten worden in overleg met de alle betrokkenen.

Communicatie en publiciteit vormen belangrijke onderdelen bij participatieprojecten voor wat betreft de afstemming maar ook voor het op peil houden van de motivatie van betrokkenen. Door middel van publiciteit kunnen resultaten zichtbaar worden gemaakt en meer bewoners benaderd worden.

Beetje bij beetje

Met betrekking tot de aanpak worden hieronder nog een aantal tips gegeven:

- Zoek aansluiting bij bestaande activiteiten in de wijk.
- Organiseer sfeerverhogende activiteiten zoals een buurtfeest of een wedstrijd.

Vertaal lange-termijn doelen in acties die op korte termijn concreet resultaat opleveren.

Probeer niet alles tegelijk aan te pakken maar formuleer speerpunten voor activiteiten.

Zorg voor duidelijke afspraken over taken en verantwoordelijkheden.

Werk van klein naar groot zowel in de omvang van acties als in de keuze van onderwerpen. Draagvlak in een wijk voor milieu-activiteiten bouw je beetje bij beetje.

Ondersteun spontane bewonersinitiatieven.

Conclusies

De inventarisatie van initiatieven van milieuparticipatie in de woonomgeving is niet volledig en representatief. Het is bedoeld om een globale indruk te krijgen over de huidige praktijk van milieuparticipatie in de woonomgeving. Bewoners zijn actief onder een andere noemer dan milieu. Milieu als zodanig is een abstract begrip en krijgt handen en voeten in de vorm van concrete acties die relateren aan de belevingswereld en directe omgeving van bewoners. De leefbaarheid van de woonomgeving kan bijvoorbeeld een goede ingang zijn voor het stimuleren van milieuparticipatie in de woonomgeving.

Bij milieuparticipatie in de woonomgeving zijn (naast bewonersorganisaties) gemeenten en het opbouwwerk de belangrijkste actoren. Afhankelijk van het thema kunnen

ook milieuo-organisaties, energiebedrijven en woningbouwverenigingen een rol spelen.

De inventarisatie van initiatieven blijft doorlopen. Ook de analyse en de verdere ontwikkeling van instrumenten en modellen voor milieuparticipatie en het uitwerken van succes- en faalfactoren op basis van ervaringen in de proeftuinen en de geïnventariseerde projecten zijn onderdeel van het project. De bevindingen worden onder meer verwerkt in de 'Wijken voor Milieu' reeks en andere producten binnen het project.

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

Deelname aan de Milieu-activiteiten

WIKEN VOOR MILIEU REEKS

In 1994 verschijnen de eerste vijf brochures in de Wijken voor Milieu-reeks. In deze reeks wordt aan de hand van praktijkvoorbeelden uit de doeken gedaan hoe wijkbewoners betrokken kunnen worden bij milieu-activiteiten in hun woonomgeving. De reeks is bedoeld voor opbouwwerkers die een milieuproject willen starten, voor lokale ambtenaren en politici die wijkgericht milieubeleid willen ontwikkelen en voor andere geïnteresseerden in milieu-initiatieven op wijkniveau.

De eerste vijf brochures gaan over de volgende thema's:

- Milieuactiviteiten in de wijk: een overzicht van milieu-initiatieven die in een wijk genomen kunnen worden. Aan de orde komen de terreinen: vervuiling van de woonomgeving, afval, groen, verkeer en vervoer, bouwen en renoveren en milieubewust huishouden.
- Wijkgericht werken aan milieu: hoe kan een gemeentebestuur in samenwerking met bewonersorganisaties en opbouwwerk de actieve betrokkenheid van bewoners bij milieumaatregelen vergroten? Wat zijn de doelstellingen van wijkgericht milieubeleid en welke organisatie is nodig om deze te realiseren?
- Milieu en werk: is het mogelijk doelstellingen op milieugebied te combineren met het vergroten van de kansen op scholing en werk voor bewoners? Hoe kan door een bedrijfsmatige opzet van bewonersparticipatie ingespeeld worden op de individuele en collectieve milieuvragen van een wijk?
- Kaderwerving en -vorming voor milieuparticipatie: wat zijn de voorwaarden waaronder wijkbewoners actief willen worden in milieuprojecten? Hoe kunnen door scho-

Wijken voor Milieu-reeks

lings- en vormingsactiviteiten actieve bewoners toegerust worden voor dit type activiteiten?

Milieuvriendelijk consumentengedrag: hoe kunnen wijkbewoners gestimuleerd worden om in hun dagelijks leven rekening te houden met milieu-aspecten? Het scheppen van voorzieningen om milieuvriendelijk gedrag gemakkelijker te maken is een belangrijk principe. Daarnaast staat het gebruik maken van bestaande sociale netwerken voor voorlichtingscampagnes centraal.

De reeks "wijken voor Milieu" is een produkt van het gelijknamige project

Het project is een initiatief van: Stichting Milieu educatie (SME), Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) en Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMI-GO).

Een abonnement op de eerste vijf delen van de reeks kost f 37,50. Bij voortzetting van de reeks kunt u uw abonnement begin 1995 verlengen. Het is ook mogelijk de brochures los te bestellen. Ze kosten dan f 12,50 per stuk. (Beide prijzen zijn inclusief porto.)

Door het insturen van onderstaande strook kunt u een abonnement nemen of een of meer delen bestellen. Na ontvangst van uw bestelling zenden wij u zo spoedig mogelijk een factuur voor het totale bedrag.

Ja

ik wil me abonneren op de reeks "Wijken voor Milieu"

ik wil de volgende delen ontvangen:

Milieuactiviteiten in de wijk

Wijkgericht werken voor milieu

Milieu en werk

Kaderwerving en -vorming

Milieuvriendelijk consumentengedrag

Naam _____

Adres _____

Postcode _____

Plaats _____

Telefoon _____

Opsturen naar:

Reeks "Wijken voor milieu"
Antwoordnummer 2181, 8000 VB Zwolle

Wijken in het groen

Op de vorige pagina wordt de reeks 'Wijken voor Milieu' geïntroduceerd. De eerste brochure 'Milieuactiviteiten in de wijk' verschijnt in de maand mei. Uit deze brochure publiceren wij het hoofdstuk met de toepasselijke titel Groen.

Groen

Zelfs in dichtbebouwde en dichtbevolkte stadswijken is 'de natuur' aanwezig. Groen in de wijk, in de vorm van bomen, planten en struiken, bepaalt voor een belangrijk deel de leefbaarheid van een wijk. Het is prettiger te wonen in een wijk met veel, afwisselend en goed onderhouden groen dan in een wijk met weinig, saai en slecht onderhouden groen. Als er bij de aanplant gelet is op het aanbrengen van veel variatie in soorten bomen en struiken, maakt dit het wonen een stuk boeiender.

Groengebieden zijn niet alleen voor de wijk zelf van belang, maar kunnen ook een verbinding vormen tussen verschillende groengebieden elders in en rond de stad.

Steeds meer buurten nemen het onderhoud van verwaarloosde en vervulde groenstroken in eigen beheer. Het is een goede manier om verschillende groepen bewoners gezamenlijk aan hun wijk te laten werken. Bovendien krijgen mensen hierdoor een grotere waardering voor de natuur. Dit kan ertoe leiden dat men besluit tot ecologisch groenbeheer. Bij ecologisch groenbeheer wordt geen gebruik gemaakt van onkruidbestrijdingsmiddelen, waardoor het regenwater langer in de bodem wordt vastgehouden en de ontwikkeling van de plantengroei meer aan de natuur wordt overgelaten.

Activiteiten

1. Laat bewoners bomen in de wijk adopteren

Bomen hebben het in de stad zwaar te verduren. Ze hebben veel last van verkeer, vervuiling en droogte, en kunnen daarom wel wat extra zorg gebruiken. Buurtbewoners kunnen een boom adopteren

Daarmee verplichten ze zich de grond om de boom schoon te houden, de boom water te geven bij droogte en eventuele beschadigingen door te geven aan de gemeente. De adoptie kan vastgelegd worden in een contract. In de wijk Klarendal (Arnhem) krijgen de bewoners die een boom adopteren een tegeltje op de gevel.

2. Plaats bloembakken in de wijk

In wijken met weinig groen kunnen bloembakken wat kleur aan de buurt geven. In de wijk Spijkerkwartier (Arnhem) organiseert de buurt jaarlijks een bloembakkenactie. Bewoners kunnen goedkoop bloembakken, aarde en vele soorten plantjes aanschaffen. Tip: roep de hulp van een bloemist of tuincentrum in.

In Deventer kunnen bewoners een jaar lang een bloembak voor de deur krijgen. Wanneer men bewezen heeft de bak goed te verzorgen, wordt hij definitief aan zijn verzorgers toegewezen. Een andere bewoner kan vervolgens een nieuwe wisselbak krijgen. Door de jaren heen verschijnen er zo steeds meer bloembakken in de straat.

3. Houd kleine voorjaarsacties rond het groen

Veel wijken kennen inmiddels het begrip wijkbeheer en hebben hier een eigen budget voor. Uit dit budget kunnen ook wat speelsere activiteiten worden betaald. Bijvoorbeeld: de straat die tijdens het WK-voetbal het mooist is versierd, mag voor vijf-honderd gulden groen in de straat plaatsen. Hetzelfde aanbod kan gedaan worden aan 'de schoonste straat van de maand'.

4. Geef stukken groen aan bewoners in beheer

Het is mogelijk dat bewoners sterk verwaarloosde stukken groen zelf gaan behouden, eventueel door dergelijke verwaarloosde stukken groen bij hun eigen tuinen te trekken. Wil een gemeente hiermee akkoord gaan dan moeten bewoners zich doorgaans wel aan bepaalde voorschriften houden, bijvoorbeeld omdat er kabels of leidingen onder de grond liggen.

In Utrecht hebben bewoners het openbaar groen in hun straat geadopteerd. Aanleiding was het voornemen van de gemeente om groen te verwijderen dat veel onderhoud nodig heeft. Voor het cordineren van het onderhoud van perken en dergelijke is door de bewoners de vereniging Juliana Groen-groep opgericht.

5. Vraag de gemeente bij de herinrichting van pleinen en straten zoveel mogelijk stukjes groen aan te brengen

Steeds meer wijken stellen plannen op voor de verbetering van de leefbaarheid. In de wijk Klarendal (Arnhem) heeft extra aandacht voor de groenvoorziening goede gevolgen gehad. Er is kwalitatief goed en sterk groen aangeplant, er is een landschapsarchitect bij nieuwbouwplannen ingeschakeld, er zijn heggen rond de speeltuinen gekomen in plaats van hekken en om het verkeer af te remmen zijn bloembakken in plaats van betonnen paaltjes geplaatst.

6. Leg een wijknatuurtuin aan

Een wijknatuurtuin is een tuin die door bewoners gezamenlijk is ingericht en wordt onderhouden. In elke wijk zijn wel plekken aan te wijzen die omgetoverd kunnen worden tot wijknatuurtuin. Deze tuinen zijn een verrijking voor de buurt en een stimulans voor bewoners om ook wat meer met groen te gaan doen. Er moet wel een groep bewoners zijn die hun vrije tijd en energie erin wil steken. Het kan stimulerend zijn om bewoners de mogelijkheid te geven een cursus ecologisch tuinieren te volgen.

7. Richt een moestuin in voor mindervaliden

Voor mindervaliden kunnen in een volkstuincomplex speciale moestuinen worden aangelegd. In Deventer zijn bijvoorbeeld grote bakken geplaatst die vanuit een rolstoel onderhouden kunnen worden.

8. Overleg met bezitters van (volks)tuintjes over een milieu vriendelijke aanpak

Westfriese projecten

9. Organiseer een cursus stadstuinieren

Een cursus stadstuinieren leert bewoners hoe ze een 'versteende' straat kunnen veranderen in een 'groene' straat. In een dergelijke cursus komen de mogelijkheden aan bod om in straten en op pleinen stukjes groen te realiseren. In de wijk Volust (Utrecht) is verschillende malen een cursus georganiseerd door het wijkcentrum. Dit heeft geleid tot de aanleg van stukjes groen op verschillende plaatsen in de wijk.

10. Stel een uitleenpunt voor tuingereedschap in

Veel tuingereedschap, zoals bijvoorbeeld een kruiwagen, is voor mensen te duur om aan te schaffen. Als het mogelijk is om het tuingereedschap gratis te lenen, stimuleert dit bewoners om meer met groen te doen.

In Hoogvliet (Rotterdam) ontstond in 1991 vanuit de bewonersorganisatie 'Kennet Bestaat Niet' de groenvereniging 'Onze Tuin'. In de nieuwbouwwijk Nieuw Engeland hadden de bewoners over het algemeen geen verstand van tuinieren en vaak ook niet het budget om gereedschap aan te schaffen. Bij de groenvereniging is tuingereedschap te leen en bewoners hebben samen een kweektuin waar ze planten kunnen stekken.

11. Organiseer natuurwandelingen door de wijk

Om bewoners meer bewust te maken van de natuur in hun eigen omgeving, kunnen wandelingen georganiseerd worden. De plaatselijke IVN-afdeling kan om hulp worden gevraagd, bijvoorbeeld door het leveren van een gids.

12. Schakel een landschaps-architect in om een andere kijkt op het groen in de wijk te ontwikkelen.

De Kersenboogerd is de laatste nieuwbouwwijk van Hoorn en telt nu ruim tienduizend bewoners. In deze wijk in opbouw - naar verwachting twintigduizend bewoners in 2005 - wonen relatief veel gezinnen met jonge kinderen. Veel mensen hebben dan ook vragen over de opvoeding en de gezondheid van de kinderen. Die vragen gaan vaak over 'milieu'.

Het project 'De Groene Cirkel' in de wijk Kersenboogerd wil een bijdrage leveren aan het milieubewustzijn van de wijkbewoners. Een belangrijk oogmerk daarbij is het hergebruik van materialen. Ook de toename van maatschappelijke participatie is een doelstelling. De doelen zijn terug te herkennen aan de opgezette activiteiten.

Jonge moeders

'De Groene Cirkel' richt zich op de vrouwen in de wijk. Gebleken is dat bestaande organisaties deze doelgroep niet of niet voldoende weten te bereiken. Dit gegeven gecombineerd met de vraag naar tweedehands kinderkleding leidde tot de kernactiviteit van het project: een kringloopwinkel voor die kleren. In de winkel werken vrijwilligers, meest jonge moeders uit de wijk. Zij werken zo ook aan hun eigen ontplooiing en ontwikkeling, mogelijk op weg naar scholing of arbeid.

Daarnaast worden informatieve bijeenkomsten georganiseerd en cursussen rondom thema's als: milieu in en rond het huis, milieu en lichaamsverzorging en milieubewust tuinieren. Ook is er een milieu-informatiepunt opgezet.

Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met het sociaal-cultureel werk (stichting Netwerk), de gemeente, de Vereniging Milieudefensie en verschillende milieu-organisaties en bedrijven in Hoorn.

Hoorn Noord Akkoord

In ander deel van Hoorn loopt het milieuproject 'Hoorn Noord

Akkoord'. Algemeen doel daarvan is bewoners kennis te laten maken met de mogelijkheden om het woon- en leefmilieu in stand te houden én te verbeteren. Belangrijk onderdeel van het Akkoord was het 'scholenproject'. In het kader daarvan werden op de twee basisscholen in de buurt onder andere de thema's afval en natuur aan de orde gesteld. In het deelproject 'Afval en afvalverwerking' werd in alle groepen gekeken naar afval zoals dat om ons heen te vinden is en naar middelen om enerzijds de afvalstroom te verminderen, anderzijds om het afval op een verantwoorde wijze af te voeren. Dit leidde tot onderzoekjes in de wijk om vervuiling op te sporen en schoonmaakacties om bepaalde plekken weer toonbaar te maken.

De natuur centraal

Ook werd kritisch gekeken naar de eigen afvalproductie. Dit leidde tot een school-milieu-huishoudplan, waarin staat hoe de scholen proberen minder te vervuilen en hoe het afval voortaan gescheiden zal worden. Zo krijgen de kinderen een voorbeeld voor de gang van zaken in de nabije toekomst. En via kinderen worden ook de ouders bereikt, de meeste kinderen zijn eigenwijs genoeg om thuis kritische vragen te gaan stellen. Dit alles werd afgesloten met een tentoonstellingsavond. Een belangrijk neveneffect van de activiteit is geweest dat ook het buurthuis startte met een instellingsafvalplan en in het kader van het Hoorn Noord Akkoord een voorlichtingsavond organiseerde over interne milieuzorg voor non-profit-instellingen.

In een ander deelproject stond de natuur centraal, met name in de leefomgeving van de kinderen. In de klas worden in de plantenbakken van alles gezaaid: bonen, groenten, kruiden, pitten van allerlei vruchten. Daarbuiten werden excursies georganiseerd naar natuurgebieden en werd een educatieve natuurtuin ingericht.

Wijken voor milieu in Oldenzaal

door: Karel Loohuis

Het milieubeleid heeft in Oldenzaal een zeer hoge prioriteit. Oldenzaal is een actieve gemeente op milieugebied. Zij heeft in de regio Twente diverse keren op dit terrein een voortrekkersrol vervuld.

Voorbeelden daarvan zijn:

- gescheiden inzamelen van huishoudelijk afval,
- discussie aangewakkerd rond de totstandkoming van een regionaal huisvuilinzamelbedrijf,
- ecologisch groenbeheer,
- energieplan en -besparingsmaatregelen,
- invoeren bedrijfsintern milieuzorgsysteem.

Belangrijk voor het welslagen van een goed milieubeleid is het creëren van een draagvlak bij de lokale bevolking. Daarnaast is het leren verantwoordelijk te zijn voor je eigen woon- en leefomgeving een rode draad die door ons milieubeleid heenloopt.

Mensen krijgen juist in de eigen woon- en leefomgeving heel tastbaar en direct met het milieu te maken. Daarom willen wij als gemeente daar zoveel mogelijk bij aansluiten. Om die reden waren en zijn wij al jaren bezig samen met bewonersgroepen en diverse maatschappelijke organisaties als de woningbouwvereniging, het energiebedrijf, het sociaal-cultureel werk en het opbouwwerk, bewoners via het milieu te betrekken bij hun woonomgeving.

Bewonersparticipatie

Het was daarom niet verwonderlijk dat de gemeente Oldenzaal positief reageerde, toen zij via opbouwwerker Jaap Noordman gevraagd werd deel te nemen in wat uiteindelijk *Wijken voor Milieu* zou gaan heten. Enerzijds omdat in het kader van de uitvoering van het Oldenzaalse Gemeentelijk Milieubeleidsplan besloten was een proefproject wijkgericht groenbeheer te beginnen. Anderzijds omdat de gemeente reeds bezig was met een proefproject verbetering van de woon- en leefomgeving in de woonwijk de Thij in het kader van de sociale vernieuwing. Het lag in de rede in de directe nabijheid van dit laatste gebied ook

een locatie te vinden voor het Wijken voor Milieu-project.

Reeds opgedane ervaring op het gebied van bewonersparticipatie in de meest ruime zin van het woord in het sociale vernieuwingsproject kunnen gebruikt worden - en worden gebruikt - bij het Wijken voor Milieu-project.

Integrale aanpak

Binnen het gemeentelijke Milieu Uitvoeringsprogramma (MUP) heeft de gemeenteraad 45.000 gulden voor de uitvoeringskosten van het opbouwwerk ter beschikking gesteld. Daarnaast nemen gemeentelijke vertegenwoordigers deel in het bewonersoverleg, maken plannen, toetsen deze plannen op hun haalbaarheid en werken samen met de bewoners de goedgekeurde plannen in fasen uit. Verder zal in het MUP 1995 en volgende jaren gelden gereserveerd worden, naast de bundeling van diverse onderhoudsposten, voor de uitvoering van de plannen die voortvloeien uit het Wijken voor Milieu-project.

Het project kenmerkt zich door de integrale aanpak. Niet iedere gemeentelijke afdeling op zich of iedere maatschappelijke organisatie apart is bezig met een bepaalde buurt of wijk. Er vindt afstemming en overleg plaats tussen alle organisaties die een rol hebben in en voor een bepaalde buurt of wijk. Dat is een essentiële voorwaarde voor succes.

Het heeft veel tijd gekost - en dat kost het eigenlijk nog steeds - om diverse organisaties, gemeente en bewoners rond de tafel te krijgen. En het kost nog meer moeite en tijd om te leren over de grenzen van de eigen organisatie heen te kijken en om derden in de eigen keuken te laten kijken en te laten meepraten over de inrichting van die keuken of wat daarbinnen klaargemaakt moet worden. Een groot deel van de voorbereidingstijd is gepaard gegaan met het wegnemen van wantrouwen en misverstanden.

Wethouder Milieu, Karel Loohuis

Gezamenlijk verantwoordelijk

Langzaam maar zeker is er nu begrip ontstaan voor elkaars mogelijkheden en onmogelijkheden. De eerste resultaten beginnen zichtbaar te worden. Dat zijn echt geen grootscheepse renovaties. Een andere inrichting van het openbaar groen dat rekening houdt met wensen van de buurtbewoners en waarvoor deze buurtbewoners zich ook zelf willen inzetten, levert al iets op. Dat spoort ook meer mensen aan aan het in gang gezette proces deel te nemen. Het belangrijkste resultaat is dat buurtbewoners en verschillende organisaties gezamenlijk iets voor een buurt op het milieugebied weten te bereiken. De gezamenlijkheid is verder een voorwaarde voor het zich ook gezamenlijk verantwoordelijk voelen voor de woon- en leefomgeving en het milieu.

Op deze manier en volgens mij alleen op deze manier kun je ook iets doen aan gedragsbeïnvloeding ten bate van het milieu.

Daarom is in het nieuwe collegeprogramma bewust ervoor gekozen op de ingeslagen weg verder te gaan en de ervaringen uit de proefgebieden te gebruiken voor andere delen van de stad. Daarbij is de randvoorwaarde gesteld dat ook de afstemming binnen het gemeentelijk apparaat tussen milieu, ruimtelijke ordening, sociale zaken, werkgelegenheid en welzijn nog verder verbeterd zal worden.

Leefbaar houden van de stad

Persoonlijk ben ik ervan overtuigd dat de enorme investering in tijd en overlegstructuren, zichzelf in tijd en geld weer dubbel en dwars terugverdient. En niet alleen in geld, maar bovenal in begrip, vertrouwen en gedeelde verantwoordelijkheid voor het leefbaar houden van de stad met de zorg voor het ons omringende milieu als vast onderdeel van ons levenspatroon. En daar was het toch allemaal om begonnen.

Karel Loohuis is Wethouder Milieu (c.a.) van Oudenzaal

Rotterdam is in de ban van de Opzooierdag van 28 mei 1994. Op meer dan 30 pleinen wordt het project 'Ons plein' uitgevoerd. Ieder plein heeft een pleinteam dat acht uitdagingen waar gaat maken. Een van die uitdagingen is het uitvoeren van Opzooieracties. Bewoners zullen de handen uit de mouwen om de straat of de omgeving te verbeteren. Naast het project 'Ons plein' worden ook jongeren 'uitgedaagd'. Zo wordt de Oude Watering in de Beverwaard door jongeren in één dag schoon gemaakt.

Kleinschalige projecten

Rotterdam zal na 28 mei een ander, schoner, aanzicht moeten krijgen. Allerlei geledingen van de Rotterdamse samenleving zijn druk doende die dag goed voor te bereiden. Maar milieu in Rotterdam betekent meer dan een schoon aanzicht. Zo vinden allerlei initiatieven plaats rond natuurlijk beheer en groenbeheer. Onlangs haalde Rotterdam het journaal met pogingen om een zeldzame mossoort die in de binnenstad was ontdekt, te redden. Ook worden acties ondernomen als het inrichten van drijvende eilandjes met beplanting in plassen, het aanleggen van steentaluds met natuurlijke begroeiing, het inrichten van binnentuinen tot een natuur- en wijk-tuin en het betrekken van bewoners bij het groenonderhoud. Op verschillende plaatsen wordt milieuvriendelijk gebouwd. Ook zijn enige projecten opgezet rond afvalpreventie (plaatsen van milieu-bakken, kringloopbedrijf). Leden van de ENFB houden de plannen van de gemeente voor herstructurering van straten en pleinen goed in de gaten, om op het moment dat invloed vanuit bewoners of via inspraak mogelijk is te pleiten voor fietsvriendelijk oplossingen. Ook doen de ECO-teams in het Rotterdamse hun intrede.

Twee voorbeelden

Uit de veelheid van kleinschalige projecten geven de volgende twee voorbeelden een aardige indruk van hoe in Rotterdam het thema milieu wordt aangepakt.

1. Project: Groenvereniging 'Onze Tuin' in Hoogvliet

In deelgemeente Hoogvliet, een stadsdeel met circa 40.000 inwoners, hebben bewoners diverse 'groene' initiatieven ontplooid. Een daarvan is de groenvereniging 'Onze Tuin'.

In een van de buurten van Hoogvliet zijn begin jaren negentig enige flats gesloopt. Daarvoor in de plaats zijn 180 eengezinswoningen gebouwd en 44 gestapelde woningen, waarvan de benedenwoningen geschikt zijn voor ouderen. Een deel van de bewoners uit de gesloopte flats zijn in de de nieuwe woningen teruggekomen. Zij maakten zich zorgen over de toekomst en het aanzien van de wijk. Er komen veel mensen in de nieuwe woningen te wonen die geen ervaring hebben met tuinonderhoud. En, zo zei men, het aanzien van een wijk wordt medebepaald door goed onderhouden tuinen.

In gesprekken met oud-bewoners werd het idee van een groenvereniging geboren. Het plan werd voorgelegd aan de nieuwe bewoners, en sloeg aan.

De groenvereniging richt zich op het verbeteren van het aanzien van de wijk door te zorgen voor goed onderhouden tuinen. Op dit moment zijn bijna 100 van de circa 200 bewoners/gezinnen lid van de vereniging. De vereniging heeft een financiële bijdrage gekregen van de deelgemeente, de woningbouwvereniging en de bewonersvereniging. Via gemeentewerken is daarmee gereedschap aangeschaft dat kan worden uitgeleend.

Er ging ook iets mis. Oudere bewoners kregen de grootste tuinen terwijl bij hen het eerste problemen ontstaan met het onderhoud vanwe-

ge de lichamelijke belasting ervan. In een van de tuinen van een van de oudere bewoners is dan ook een kweektuin aangelegd. De schuur wordt gebruikt voor opslag en uitleenplaats van materialen.

De Groenvereniging is verantwoordelijk voor:

- het uitlenen van materiaal voor leden van de vereniging;
- het aanleggen, onderhouden van een kweektuin; planten uit de tuin worden aan de leden verkocht;
- de jaarlijks bollen- en plantenmarkt;
- het onderhoud van tuinen van ouderen (zij hebben veelal de grootste tuinen);
- het onderhoud van enkele stukken openbaar groen.

De kleine schaal van het project maakte het een goed middel om de sociale contacten te versterken en de betrokkenheid van bewoners bij hun woonomgeving te verhogen. Voor het opbouwwerk is de vereniging ook middel om signalen op te vangen over wat er in de buurt speelt. Het is een gebied met een gemengde bevolking (gezinnen, alleenstaanden, jongeren, ouderen, autochtonen en allochtonen).

Er is ook een knelpunt te noemen. De Woningbouwvereniging is verantwoordelijk voor het aanspreken van bewoners die hun tuin niet onderhouden. De Woningbouwvereniging komt de afspraken nog niet goed na. Daarmee blijven enkele tuinen er onverzorgd uit zien. In een nabijgelegen wijk leven plannen voor een groenvereniging. Ook in dit gebied wordt een aantal flats gesloopt waar eengezinswoningen voor terugkomen.

2. De afvalbeperkingsactie in de Waterloostraat

De Waterloostraat in de Rotterdamse wijk Kralingen is een lange, dicht bebouwde straat. In de straat wonen jongeren (Erasmus-studenten), gezinnen, alleenstaanden, allochtonen. Kortom, een 'gemengde' straat. De stadsvernieuwing in dit gebied wordt keer op keer uitgesteld. Om de leefbaarheid in de wijk toch op peil te houden, wordt door de bewonerswerkgroep het opbouwwerk, gemeente, politie, huisbazen en anderen een tijdelijk beheerplan opgesteld. Hiervoor komt ook geld beschikbaar. Daarmee werden onder meer huizen opgeknappt en speelvoorzieningen aangebracht.

Een andere actie is een poging om de vervuiling in de straat langs twee wegen aan te pakken: schoonhouden van de straat (meer en beter vegen) én het beperken van de hoeveelheid afval die bewoners produceren.

Leden van de bewonerswerkgroep en het opbouwwerk gaan huis aan huis langs met een 'uitdaging' voor bewoners: hoeveel zakken afval produceert u nu, hoeveel denkt u er minder te kunnen produceren. Voor elke zak afval die u denkt te produceren krijgt u van ons een groene afvalzak (in de bus gestopt). Voor alles wat u meer dan de opgegeven hoeveelheid produceert moet u de gewone grijze zakken weer gebruiken. Na verloop van tijd hopen we steeds meer groene vuilniszakken op straat te zien en steeds minder grijze zakken. Dan komt iedereen zijn belofte (uitdaging) na.

In een buurtinformatiekrantje worden allerlei tips gegeven om de hoeveelheid afval te beperken. Ook winkeliers worden aangesproken om hun producten milieuvriendelijker te verpakken. In de buurtkrant wordt daarvoor reclame gemaakt: deze week in de aanbieding, milieuvriendelijk verpakte speculaasjes!

De actie is wel arbeidsintensief, maar wordt een succes. Men slaagt erin de hoeveelheid afval te beper-

ken en er wordt zelfs gecontroleerd of men de grijze zakken niet elders op de stoep zet. De gekozen aanpak - beperking tot één straat, het wedstrijdement en de praktische informatie - zijn volgens de organisatoren sleutels tot het succes. Studenten, ouderen, gezinnen en ook allochtonen doen mee.

Het project kwam echter aan een voortijdig einde na de ROTEB-stakingsactie. Nieuwe plannen met winkeliers worden daardoor helaas niet meer uitgevoerd. Maar na de Opzomerdag worden de plannen zeker weer opgepakt. Hef Rotterdamse Milieu moet nog even wachten tot na de Opzomerdag.

Hoe dichterbij Dordt ...

door Luc Bass

In Dordrecht zijn ze trots op de samenwerking die tot stand is gekomen tussen twaalf instellingen op het brede gebied 'milieu'. Men zegt er: 'hoe dichterbij Dordt, hoe unieker het wordt.' De twaalf werken samen in het Platform Milieu-Educatie. Dit platform probeert op allerlei manieren de Dordtse bevolking aan te zetten tot het vertonen van meer milieubesparend gedrag. Voorlichting en educatie zijn de middelen die hiervoor worden ingezet. Hoe uniek is de Dordtse situatie?

De omvang van de samenwerking in het platform is buiten Dordrecht inderdaad nog nergens vertoond. De eerste aanzet tot de samenwerking kwam van de gemeente en ook dat mag uitzonderlijk genoemd worden. Bij de gemeentelijke dien-

sten van Openbare Voorzieningen en Stedelijk Onderwijs - samenwerkend in het milieu-educatief centrum 'Weizicht' - ontstond de wens voor een samenwerkingsverband met particuliere natuur- en milieu-organisaties. Achtergrond van deze wens was dat via Weizicht vooral de schoolgaande Dordtenaren worden bereikt, en dus niet alle inwoners. Bovendien wilde de Plantsoendienst de burgerij op de hoogte brengen van de overgang naar ecologisch groenbeheer.

Zorgen voor morgen

Medio 1991 verscheen de gemeentelijke 'deelnota Milieu-educatie en voorlichting' waarin achtergrond, doelen en aanpak uiteen worden gezet. De nota draagt de titel *Zorgen voor morgen begint vandaag*. Daaruit spreken de twee problemen bij voorlichting en educatie op milieugebied: het gaat om gedragsverandering en het gaat om de lange ter-

mijn. De gemeentelijke nota maakt overtuigend duidelijk dat voorlichting (als instrument van beleid) ingezet kan worden om de beoogde gedragsverandering mede te bewerkstelligen.

En dat er haast bij is komt ook naar voren; veel Nederlanders weten wel dat het behoorlijk mis gaat met de natuur en het milieu, maar slechts weinigen handelen milieubewust. De gemeente constateerde dat de hele Dordtse bevolking alleen kan worden bereikt in samenwerking met allerlei instellingen en handelende ernaar.

Natuur in de wijken

Nadat de nota 'gemeentelijk beleid' was geworden en er een speciale 'contactambtenaar' voor was aangesteld, is de beoogde samenwerking inderdaad van de grond gekomen. Het 'Platform Natuur- en Milieu-educatie' werd begin 1992 opgericht en zoals al gemeld, er participeren

'Natuur in de Wijken' is de leidraad voor de campagnes van het platform in 1994. Dat er wel degelijk 'echte' natuur te vinden is in ogenschijnlijk exclusief door de mens ingenomen (en vervuilde) steden, beschrijft Leo Apon in het onderstaande artikel.

De natuur, dat is de Veluwe, de Waddenzee of de Biesbosch. Maar natuur vind je ook dichterbij huis. In Dordrecht is in 1994 de natuur in de wijk het centrale thema van de samenwerkende milieugroepen.

De oppervlakte van het stedelijk gebied is deze eeuw sterk toegenomen, vooral in de Randstad. Dit ging ten koste van natuurgebieden en landbouwgebieden. Het areaal natuurgebieden is in ons landje maar klein, te klein en te versnipperd voor het voortbestaan van steeds meer dieren- en plantensoorten. De meer succesvolle soorten zijn soorten die niet alleen in natuurgebieden, maar ook in verstedelijkte en agrarische gebieden. Steden zouden een onderdeel van het leefgebied van soorten moeten vormen. Dit is noodzakelijk omdat de inmiddels aaneengesloten bebouwde zones enorme barrières vormen voor veel dieren. Steden kunnen 'ecologische woestijnen' vormen, waar het slecht toeven is.

Alle reden om aandacht te besteden aan het steeds belangrijker wordende biotoop: de stad.

Steden zouden zo ingericht moeten zijn dat er voor plant en dier ook wat te halen valt. Voor sommige soorten is dat inmiddels het geval. Zij hebben de stad ontdekt. Dit is deels het gevolg van het groene karakter van veel naoorlogse wijken, stadstuinen en openbaar groen. Het komt echter ook doordat steeds meer soorten zich in toenemende mate aanpassen aan het stedelijk biotoop.

In vogelboeken van begin deze eeuw wordt de merel nog 'een schuwe boschvogel' genoemd. Inmiddels is de merel een van de algemeenste soorten van het stedelijk gebied. Ook andere soorten als egel, mol, blauwe reiger, koolmees, zanglijster, meerkoet en spreeuw zijn reeds lang bewoners van het stedelijk gebied. Ook worden veel wintergasten signaleerd, zoals staartmees, goudhaantje, vink, koperwiek en sijs. De laatste tien jaar worden steeds vaker tot in de binnensteden jagende sperwers waargenomen. Zij doen zich te goed aan merels en spreeuwen. Het zijn vaak soorten gevarieerde landschappen met bossen, weides en water die nu de parken, tuinen en vijvers bevolken.

Een belangrijke groep vormen de bewoners van gebergte en rotswanden. De stad is eigenlijk één groot

twalf instellingen in. Daarbij zijn plaatselijke instellingen (bijvoorbeeld Kringloopcentrum De Schillenwacht en de Kringlooptuin) maar ook afdelingen van landelijke instellingen (zoals IVN en Milieudefensie). Gezamenlijk wordt een activiteitenprogramma opgesteld waaraan vervolgens iedere organisatie zijn steentje bijdraagt. 1994 staat in het teken van het thema 'Natuur in de Wijk'. Er is namelijk meer natuur in de stad te vinden dan veel mensen denken. Activiteiten zijn onder meer: een wedstrijd voor scholen (inmiddels afgerond), cursussen natuurvriendelijk tuinieren, tentoonstelling in de buurthuizen, vleermuiswandelingen, tuinkeuringen, een informatieavond over het broeikas-effect.

Hoe uniek is Dordt?

Uniek is zeker de grootschalige samenwerking en dat de gemeente initiatiefnemer is. Wel valt op dat de

gerealiseerde activiteiten niet wezenlijk afwijken van wat elders in het land plaatsvindt (zie ook de praktijkvoorbeelden in deze MO). Ook in Dordrecht wordt gepoogd het milieu zo dicht mogelijk bij de belevingswereld van de mensen te brengen. En ook in Dordrecht wordt door middel van bepaalde voorlichting een beroep gedaan op het verantwoordelijkheidsgevoel; 'kijk eens hoe mooi, dat moet toch zo blijven'. De unieke samenwerking is het zeker waard gekoesterd te worden. Het roept wel de vraag op of die samenwerking meer effect sorteert? Wordt in Dordrecht meer afval gescheiden, minder auto gereden, meer milieuvriendelijk geconsumeerd, minder water, elektra en gas verbruikt? Op die vragen is (nog) geen duidelijk antwoord beschikbaar. Of - de vraag anders gesteld - wat is de meerwaarde van de Dordtse aanpak? Dat zal de komende jaren blijken. We houden het in de gaten.

gebergte en een toenemend aantal soorten weet de stad dan ook te vinden. Opvallend is bijvoorbeeld het voorkomen van muurplanten in oude binnensteden en van vleermuizen in spouwmuren, gierzwaluwen en mussen onder dakpannen, huiszwaluwen broedend tegen de gevel en kwauwen in schoorstenen. Het lijstje holenbroeders neemt snel toe.

Een succes-story vorm de Turkse tortel. Sinds 1959 komt deze duif in Europa voor. In 40 jaar tijd werd een gebied van tweeënehalf miljoen vierkante kilometer gekoloniseerd, dankzij de aanwezigheid van stedelijke gebieden.

De lijst kan makkelijk langer gemaakt worden. Wat bijvoorbeeld te denken van de zeldzame slechtvalk, die signaleer werd op een flatgebouw in Maastricht?

In de nabije toekomst is een verdere kolonisatie van het stedelijk gebied te verwachten. Zo worden in sommige buitennlandse steden zelfs vossen, dassen en wilde zijnen waargenomen. Toch zal het stedelijk gebied nooit de natuurgebieden kunnen vervangen. Voor vele soorten dieren blijft het stedelijk gebied ongeschikt. Bijvoorbeeld: soorten van open weiden, bosgebieden, grote moerassen, heidevelden. Bovendien blijken soortenzich niet overal aan te kunnen passen. De fuut mag dan midden in Amsterdam voorkomen, in Dordrecht beperkt de soort zich tot wat krekken in rustige poldergebieden. Er is dus geen enkele garantie dat soorten zich aanpassen.

De milieu-twaalf

De twaalf organisaties die in het Platform Natuur en Milieu-educatie participeren zijn:

- Centrum voor Ontwikkelings-samenwerking
- Dienst Openbare Voorzieningen
- Vereniging voor Natuur en Milieu-educatie (IVN)
- Jeugdbond voor Natuur en Milieu-studie
- Koninklijke Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde
- Onderwijsspeelplaats van de Stichting Spelen met Natuurkunde
- Stichting Natuur- en Vogelwacht
- Natuur- en Milieu-educatief Centrum 'Weizicht'
- Stichting Kringloopcentrum 'De Schillenwacht'
- Vereniging Kringlooptuin
- Wereld Natuur Fonds
- Werkgroep Milieubeheer en Kern-groep Milieudefensie

Het is duidelijk dat het stedelijk gebied in toenemende mate natuurwaarden herbergt. De mens kan daar een handje bij helpen door steden zo in te richten dat dieren (en planten) zich er thuis gaan voelen. Er is nog een ander argument om steden natuurvriendelijker in te gaan richten. Door de natuur zo dicht mogelijk bij de mensen te brengen, zal de belangstelling en waardering voor de natuur. De dagelijkse leefomgeving van veel mensen bestaat immers mede uit tuin en plantsoen. Hier liggen dus de kansen voor een 'dagelijkse ontmoeting met de natuur'.

Gelukkig krijgen de natuurwaarden in het stedelijk gebied steeds meer aandacht. In verschillende steden worden onderzoeken verricht door vrijwilligers. Gemeenten nemen zogenoemde stadsecologen in dienst en het openbare groen wordt meer en meer ecologisch beheerd. Ook in Dordrecht is aandacht voor het stedelijk milieu. In 1994 organiseren de Samenwerkende Milieugroepen en de Afdeling Plantsoenen van de gemeente vele activiteiten rond het thema 'Natuur in de Wijk', zoals wijkwandelingen, ecologische tuinkeuringen, natuuractiviteiten rond scholen, een tentoonstelling en voorlichting over ecologisch groenbeheer. Het doel is om het draagvlak voor natuur- en milieubeleid in het stedelijk gebied te vergroten. Uiteindelijk moet dit leiden tot een leefbare stad, ook voor plant en dier. □

Milieu en Gezondheid in huis

door: Loet van der Heijden

'Milieu' is meer dan 'de natuur buiten', meer dan dieren, planten, zeeën, bergen en de Hoge Veluwe. Er is ook sprake van 'milieu' in ieders directe omgeving: het huis. Dat is het 'binnenmilieu'. Nederlanders brengen gemiddeld 70 procent van hun tijd tussen vier muren door, op school, op werk of thuis. Ook het binnenmilieu kan vervuild zijn. Het project 'Milieu en Gezondheid in Huis' is opgezet om aandacht te vragen voor die milieuvervuiling.

Vaak is er met het binnenmilieu van alles aan de hand, zoals te veel vocht in huis of een ongezonde lucht. Dat kan veroorzaakt worden door bouwtechnische zaken. Maar in veel gevallen is het gedrag van de bewoners er ook debet aan. Bijvoorbeeld doordat zij roken of te weinig ventileren. Ook 'klussen' kan het binnenmilieu behoorlijk vervuilen. *Milieu en Gezondheid in Huis* gaat over dit thema. Het project is gestart door de 'GGD regio IJssel-Vecht' en 'Natuur en Milieu Overijssel' in opdracht van de provincie Overijssel. Doel is mensen bewust maken van de vaak slechte kwaliteit van het binnenmilieu en ze te leren hoe een vervuild binnenmilieu voorkomen kan worden. Het project heeft een grote spin-off gehad;

Doelgroepen (intermediaire) project 'Milieu en Gezondheid in Huis'

- vrouwenorganisaties
- bewonersverenigingen
- buurt- en clubhuiswerk
- onderwijs

Voorlichtingsmaterialen

Voor de verschillende doelgroepen zijn de volgende voorlichtingsmaterialen beschikbaar:

- De video *Een gezond binnenmilieu* van de vereniging van medisch milieukundigen.
- De brochure *Milieu en Gezondheid in Huis*. In deze brochure worden de verschillende aspecten

overall in het land zijn initiatieven ontstaan om diverse voorlichtingsprojecten op te zetten rond dit thema.

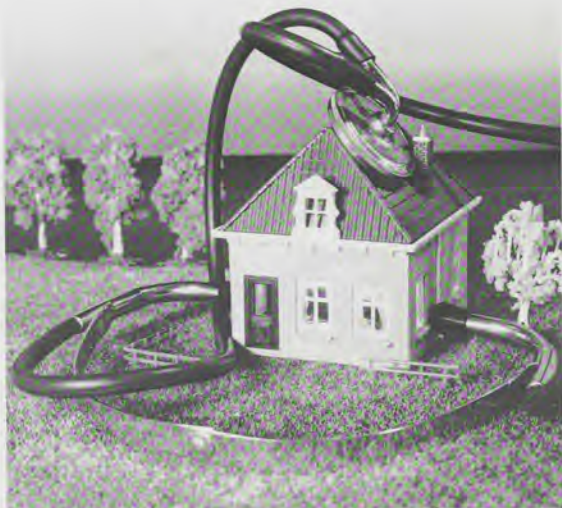
In het kader van dit project zijn diverse educatieve materialen ontwikkeld die in te zetten zijn bij een campagne op wijkniveau. In het kader bij dit artikel zijn de doelgroepen en de materialen vermeld.

Aanpak op wijkniveau

De aanpak van het project is bij uitstek geschikt voor een campagne in

ten van het binnenmilieu behandeld. Voor problemen die kunnen voorkomen worden mogelijke oplossingen gegeven die men zelf in de hand heeft.

- De tentoonstelling *Milieu en Gezondheid in Huis*.
- Het discussiespel *Een gezond binnenmilieu*. Deelnemers aan dit spel gaan actief met het onderwerp aan de slag.
- Een lespakket en een leskist, bedoeld voor het vak 'verzorging' voor het Algemeen Voortgezet Onderwijs (AVO) en het MDGO.

Het beeldmerk van 'Milieu en Gezondheid in Huis' (foto Mirjam Knots)

een wijk. Het interessante van een kleinschalig voorlichtingscampagne over het thema 'gezond binnenmilieu' is dat:

- er zowel via (lokale) massamedia als groepsgewijs kan worden voor-geelicht;
- het onderwerp concreet is, met veel handige, direct toepasbare tips en dus dicht bij de mensen staat en bovendien niet controversieel is;
- er voor elk budget en tijdsruimte mogelijkheden zijn.

Bij een aanpak op wijkniveau is het belangrijk zoveel mogelijk relevante organisaties bij het project te betrekken. Te denken valt bijvoorbeeld aan: wijkraad of -vereniging, wijkcentrum, vrouwenorganisaties, het wijkblad, huurdersvereniging, woningbouwvereniging, gemeente, scholen, lokale milieu-organisaties, de GGD.

Gedrag van bewoners

In Overijssel heeft de 'GGD Samenwerkingsverband Enschede' het project overgenomen voor haar eigen gemeenten. Het project is ingepast in de activiteiten in het kader van de Sociale Vernieuwing. De GGD heeft hierbij de projectmaterialen gebruikt en ook een extra exemplaar van de

Wijken voor Milieu... en zorg

door Vera Dam

tentoonstelling gemaakt met aanvullende teksten in het Turks en Marokkaans.

Een andere mogelijkheid is contact te leggen met de woningbouwvereniging(en). Zo heeft 'Onze Woning' in Deventer gedurende een heel jaar een voorlichtingsproject over het binnenmilieu voor haar huurders verzorgd. Het project bestond onder meer uit voorlichtingsbijeenkomsten, de tentoonstelling, artikelen in het verenigingsblad en als afsluiting een puzzel- en kleurplatenwedstrijd. Tijdens de voorlichtingsbijeenkomsten was een technisch medewerker van de woningbouwvereniging aanwezig. Voordeel hiervan is dat deze medewerker de woningen kent. Hij kan beoordelen of problemen, zoals vocht of geluidsoverlast, van technische aard zijn of te wijten aan het gedrag van de bewoners. Zo kan te weinig ventileren leiden tot vochtoverlast. De medewerker kan alert reageren op vragen, problemen en klachten. Bij bouwtechnische oorzaken van de overlast werd toegezegd dat deze oorzaken - voor zover mogelijk - zouden worden verholpen.

De aanpak van de GGD en de woningbouwvereniging zijn slechts twee voorbeelden. Er zijn natuurlijk op wijkniveau veel meer mogelijkheden om het thema binnenmilieu op te pakken. De materialen die zijn vervaardigd voor het project 'Milieu en Gezondheid in Huis' kunnen daarbij nuttige en handige hulpmiddelen zijn.

Om milieubesparend gedrag goed mogelijk te maken is het van belang dat werkgelegenheid en diensten weer terugkeren in de woonwijken.

Niet alleen is de auto dan een minder noodzakelijk kwaad, het verlevendigt ook veel wijken en komt de emancipatie ten goede.

Diensten op loop- of fietsafstand bieden bewoners zonder auto de mogelijkheid om hun ontplooiingskansen in de buurt te vergroten.

Dat geldt zeker ook voor vrouwen. Steeds meer vrouwen hebben een (leuke) betaalde baan buitenshuis. Met als gevolg dat een toenemend aantal vrouwen huishouden, opvoeding en betaald werk combineren. Bij het combineren van betaalde en onbetaalde arbeid lopen vrouwen steeds meer tegen knelpunten aan. Dit geldt overigens ook voor mannen.

Vooraf tweeërdieners die full-time werken en jonge kinderen hebben, ervaren hoe druk het bestaan kan zijn. Ze rennen en draven om het huishouden draaiende te houden. Ze doen veel verschillende dingen in weinig tijd, hollen van hot naar her en zijn voortdurend bezig met het afstemmen van hun eigen programma op dat van anderen. Hun grote probleem is: tijdnoed. Auto, diepvries en magnetron zijn in dit soort huishoudens dan ook favorie-

te - want tijdbesparende - hulpmiddelen.

Tijdbesparend dat wel, maar niet milieuvriendelijk. Vanuit milieu-oogpunt komt er ook nog een taak bij deze toch al overbezette huishoudens: de zorg voor het milieu! Milieuzorg betekent milieubesparend inkopen doen, afval scheiden, afwassen met de hand, de herintroductie van katoenen luiers en meer fietsen en vaker de trein nemen.

De heilige koe, of...

Als je een leuke baan, kinderen en een meer milieubesparende leefstijl op dit moment wilt combineren, loop je in de praktijk tegen allerlei knelpunten aan. Tijdnoed is voor deze zogenoemde taakcombineerders, daar dus een van. Een tweede knelpunt is het ontbreken van aantrekkelijke werkgelegenheid in de buurt. En datzelfde geldt voor basisvoorzieningen. De laatste jaren zijn veel basisvoorzieningen uit de wijk verdwenen. De kruidenier is uit dorp en stad verdwenen. Ziekenhuizen, scholen en andere kleinschalige zorgvoorzieningen zijn gefuseerd. En wat werkgelegenheid betreft. Grootchalige kantoren- en bedrijvenparken en medische centra aan de rand van steden verschijnen. Goed bereikbaar voor de automobilist, maar niet voor fietsers en trein- en busreizigers. Een derde 'bottleneck' voor de taakcombineerders is dan ook het ontbreken van goede vervoersalternatieven als aantrekkelijke concurrent voor de auto. De auto is niet voor niets voor velen nog een heilige koe. Vooral het verplaatsen tussen woning en werk met het openbaar vervoer moet sterk worden verbeterd. Taakcombineerders kiezen daarnaast ook vaak voor de auto als het ideale vervoermiddel om werk, boodschappen en de crèche te combineren. Dit verplaatsingspatroon wordt ook wel ketenbestemmingen genoemd.

Voor informatie over het project 'Milieu en Gezondheid in Huis'

Natuur en Milieu Overijssel
Loet van der Heijden
Stationsweg 3
8011 CZ Zwolle

telefoon: 038 217166
fax: 219166

Emancipatie en milieusparen

Deze knelpunten verlangen nieuwe visies en oplossingen. Het Landelijk Milieu Overleg (LMO) heeft sinds 1991 een project *Milieu en Emancipatie* (zie noot) dat zich buigt over de interacties tussen milieu en emancipatie en de participatie van vrouwen in milieubeheer. Volgens het LMO-project gaat het bij een milieusparende leefstijl niet alleen om materiële zaken, maar ook om immateriële behoeften. Zoals de behoefte aan zelfontplooiing en emancipatie. Met andere woorden: een beter milieu betekent meer dan behoud van de resterende natuur. Het betekent ook het mogelijk maken van de wens van mannen en vrouwen om betaalde en onbetaalde arbeid te combineren op een milieusparende wijze. Het denken hierover staat nog in de kinderschoenen. Het LMO-project constateert wel dat de huidige arbeidspatronen, het verkeersbeleid en het ruimtelijke orderingsbeleid de emancipatie van vrouwen en mannen onvoldoende stimuleren in milieusparende richting.

Ondanks het feit dat het denken over de interacties tussen milieu en emancipatie nog nieuw is zijn er wel al diverse ideeën en initiatieven die volgens het LMO-project verdere uitwerking of navolging verdienen op wijkniveau. We noemen drie mogelijke benaderingen om de buurt aantrekkelijker te maken voor de milieuvriendelijke taakcombineerder.

Versterken van leefbaarheid

Het versterken van de leefbaarheid van de wijk of buurt door milieuvriendelijke werkgelegenheid. Buurtbewoners kunnen pleiten voor meer 'groene' voorzieningen en werkgelegenheid. Zoals het opzetten van een luiervascentrale. De luiervascentrale is een (be)zorgdienst die het huishouden, de kinderverzorging en het milieuprobleem verlicht. Veel vaders of moeders die buitenshuis werken, kiezen nu voor de tijdsbesparende, maar wel milieu-ongevriendelijke papieren luiers. Katonnen luiers meegeven aan een

centrale luiervas, is echter een mooie oplossing voor twee problemen: de groeiende afvalberg en de tijdnoot van de werkende en zorgende ouder. Andere ideeën zijn: meer kinderopvang in woonbuurten, ecologische boodschappenbezorgdiensten of de 'Eco-James-telezuper', vegetarische tafeltje-dekdiensten, afvalophalendiensten, milieuschoonmaakservicediensten. Hierbij kan ook gedacht worden aan het instellen van een betaalde 'area care taker'. Dit is een persoon die zich richt op het veilig en schoon houden van de woonomgeving en het geven van adviezen over milieu, zoals energiebesparing. Zodoende wordt de buurt leefbaarder en ontstaat er weer meer werkgelegenheid op buurtniveau.

Voorzien in zorgbehoeften

Het voorzien in de zorgbehoeften van wijkbewoners door het opzetten van een ruildienstenproject. Het is ook mogelijk om diensten op informele ruilbasis op te zetten. Sinds 1986 loopt in Gouda een ruildienstenproject. 25 vrouwen wisselen onderling diensten en werkzaamheden uit. Op de 'vraag- en aanbodlijst' staan: het uitlenen van de auto, klussen in huis, koken, boodschappen halen en op de kinderen passen. Via een strippenkaart wordt bijgehouden wat je hebt gedaan en wat er voor jou is gedaan. Het ruilprincipe is het uitgangspunt, niemand wordt betaald.

Andere meer op het milieu gerichte ruildiensten zouden kunnen zijn: het halen en wegbrengen van buurtkinderen naar school of het wegbrengen van klein chemisch afval naar het gemeentelijke inzameldepot. Alvorens hiertoe over te gaan is het wel belangrijk om eerst de behoefte aan zorgdiensten van de wijkbewoners te inventariseren. Zo krijg je goed zicht op de gewenste dienstverlening.

Verbeteren bereikbaarheid

Verbeteren van de bereikbaarheid van wonen, werken en voorzieningen zonder auto. Vanuit de wijk kun-

nen bewoners analyseren hoe de bereikbaarheid is van werk, cursus, scholen, kinderopvang, sportterreinen, ziekenhuizen en andere belangrijke voorzieningen. Zowel overdag als 's avonds. Zowel met als zonder auto. Van daaruit kunnen de belangrijkste knelpunten voor "auto-loze" huishoudens in kaart worden gebracht. En vervolgens een lijst met aanbevelingen worden opgesteld.

Tallose initiatieven

Het toevoegen van emancipatoire wensen aan milieuplannen op wijkniveau betekent dat het om meer gaat dan reparatiebedrijfjes van elektrische apparaten of veegacties. Het gaat dan ook om scholen en crèches om de hoek en de introductie van luiervascentrales. In het kader van de milieuwijkplannen, de sociale vernieuwing en buurtbeheer zijn talloze initiatieven mogelijk. Zowel buurtwerkers, wijkbewoners, vrouwen groepen, ambtenaren en milieugroepen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Vera Dani is beleidsmedewerker Milieu & Emancipatie bij het Landelijk Milieu Overleg

Noot:

Het LMO-project 'Milieu en Emancipatie' is sinds 1991 bezig met de interacties tussen milieu en emancipatie. Doelstellingen zijn het uitwerken van de relatie milieubeleid en emancipatiebeleid en het integreren in het werk van de natuur- en milieurorganisatie; het stimuleren van de betrokkenheid van vrouwen bij milieubeleid en besluitvorming en het verbeteren van de arbeidspositie van vrouwen in natuur- en milieurorganisaties.

KIOSK

*Hoe de waard zijn gasten vertrouwt:
over de morele dimensie in de
Draaggolfcampagne*
(I. Hafkenscheid en
L.J.A.E. Vankan)
Tijdschrift voor Milieukunde, 1993/4

De waard uit de titel van dit artikel is de overheid. Politici denken verschillend over de taak van de overheid als 'zedenmeester'. Het valt op dat de overheid steeds vaker meer gereel gefint argumenten in de strijd werpt om haar burgers tot ander gedrag aan te zetten. De auteurs leiden dit af uit analyse van de zogenoemde *Draaggolfcampagne*. Dit is de grote overheids campagne over milieu, vooral beter bekend door het motto: *Een beter milieu begint bij jezelf*.

De naam van campagne is overigens afgeleid van een hoogfrequente elektromagnetische golf die draager kan zijn van meerdere signalen (boodschappen). Zo'n naam alleen al geeft aan dat over deze campagne is 'nagedacht'.

De draaggolfcampagne tracht vanuit één creatief concept meerdere deelcampagnes te lanceren, met als doel: continue milieuvorlichting. Belangrijkste voordeel van deze aanpak is dat het verband zichtbaar wordt tussen problemen die in de deelcampagnes worden belicht. Continuïteit en consistentie moet tot meer herkenbaarheid leiden. Het herkennen van beelden moet een affectieve reactie bij 'de ontvanger' oproepen. De beelden worden beter en langer onthouden en hebben daardoor meer kans het denken en doen (blijvend) te beïnvloeden. Deze aanpak is ook bekend uit reclame en marketing.

De doelstelling van de campagne is verwoord in termen als: 'het doen ontstaan van een meer milieubewust normen- en waardenpatroon'. Geen geringe opgave waarbij het het grootste struikelblok het *sociaal dilemma* lijkt te zijn. Hiermee wordt

de kloof bedoeld tussen de individuele nadelen en de collectieve voordelen van milieuvriendelijk gedrag. In andere woorden: waarom zou ik moeite doen als een *ander* veel meer vervult. Het motto van de campagne duidt al op de tactiek om deze kloof te dichten: men doet een beroep op *ieders* verantwoordelijkheid. En tevens wordt een bepaalde - milieuvriendelijke - 'life-style' gepresenteerd, waarmee gepoogd wordt een 'wij-gevoel' te creëren. Zo wordt de brug van individueel naar collectief geslagen.

Hoe de theorie uitpakt in de praktijk hebben de auteurs onderzocht aan de hand van vier brochures. Op zoek naar de 'morele' argumentatie steunen zij op de theorie van Kohlberg. Deze ontwikkelingspsycholoog onderkent drie niveaus van morele ontwikkeling, waar ieder individu 'doorheen gaat'. In het laagste niveau is hoegenaamd geen sprake van morele ontwikkeling (Kohlberg verwijst naar kinderen). In het tweede niveau is de ontwikkeling 'conventioneel' (de meeste adolescenten en volwassenen). In het derde niveau bevindt zich een minderheid van 'post-conventionele' volwassenen. Iedere niveau is weer onderverdeeld in twee fasen. Dezelfde normen en waarden kunnen per niveau op verschillende wijze worden gehanteerd.

Individen in verschillen Kohlbergiaanse niveaus of fasen van morele ontwikkeling, redeneren vanuit verschillend sociaal perspectief en hanteren verschillende normen en waarden. Om met voorlichting doel te treffen is het dan ook noodzakelijk de doelgroep op verschillende morele niveaus aan te spreken. Hoe is dit gerealiseerd in de Draaggolfcampagne? De voorlichters kampen met het probleem dat voor de aangesneden milieukwesties geen 'sociaal contract' bestaat tussen overheid en burger. De overheid beroept zich ook niet op haar autoriteit. De campagne doet daarom een beroep op de normen *leven*, *eigendom* (bescherming van 'onze aarde'), *affiliatie* (de zorg voor anderen) en *het geweten*. Meer concreet wordt de

ontvanger van de boodschap opgeroepen lucht, water en aarde te beschermen (leven), grondstoffen te sparen (eigendom) en te zorgen voor het nageslacht (affiliatie, geweten). Het sociaal perspectief dat gehanteerd wordt, is steeds het conventionele niveau.

Een volgend probleem is dat de beoogde doelgroep van de campagne zo ongeveer heel Nederland omvat. En het is zeker niet zo dat alle Nederlanders zich in het conventionele niveau van morele ontwikkeling bevinden. De boodschap zou dus te hoog gegrepen kunnen zijn voor een deel van de doelgroep. Name-lijk dat deel dat vindt: voor wat hoort wat. Of vinden de rijksvoorlichters dat de 'insteek' op een hoger niveau moet plaatsvinden om effect te sorteren? Het is echter zo dat de werkelijk bereikte doelgroep van de brochures uit 'hoogbetrokkenen' bestaat en voor hen zal de tekst weinig nieuws bevatten. Zij worden uitsluitend gelegitimeerd en bevestigd in hun milieuvriendelijke opvattingen en gedrag. Dat deel van de doelgroep dat een beloning nodig heeft om milieuvriendelijker gedrag te vertonen wordt niet of niet effectief bereikt.

Economische innovatie van landelijk gebied nodig (Louis Meuleman)
ROMmagazine nr. 1-2
januari-februari 1994

Het Nederlandse platteland beslaat 85% van de oppervlakte van ons land. 20% van onze landgenoten woont en/of werkt in wat de auteur graag 'onze achtertuin' noemt. De economische situatie verslechtert er met het jaar, zeker in vergelijking met het verstedelijkt gebied. Belangrijkste oorzaak daarvoor is de teloorgang van de landbouw; jaarlijks komen 2.000 à 2.500 agrarische bedrijven op de markt. Het aantal bedrijven daalt jaarlijks met 2%. De situatie rijpt het meest in de

noordelijke provincies en in Zeeland. Daar heeft de leefbaarheid dan ook het meest te lijden. Het Rijk wenst ruimtelijke aanpassing en vernieuwing van het platteland en heeft daar ook geld voor over (uitgangspunt is de Vierde Nota over de ruimtelijke ordening Extra, ofwel VINEX). Maar investeringen mogen niet op economisch onvruchtbare grond terecht komen.

De landbouw kan niet langer de economische motor van het platteland zijn. Activiteiten op het gebied van recreatie en toerisme zullen in de toekomst een steeds grotere rol gaan spelen. Voor de stedelingen heeft het platteland de unieke 'produkten' rust, ruimte, groen, cultuurhistorie en ontspanning in petto. De huidige economie van het platteland is grotendeels gebaseerd op stedelijke consumenten. Plannen voor de ontwikkeling (en vernieuwing) van landelijke gebieden moeten gezamenlijk door rijk, provincie, gemeente, lokale organisaties en particulier initiatief worden opgesteld. In regionale stuurgroepen kan dat verwezenlijkt worden. Dat biedt goede kansen op economische en stijgende werkgelegenheid en dus verbetering van de leefbaarheid. Nieuwe bestemmingsplannen voor buitengebieden moeten ontwikkelingsgericht zijn. Hier ligt duidelijk een taak voor de gemeenten. Het ministerie van VROM/RPD, het IPO en de VNG brachten begin 1994 een brochure uit met recente voorbeelden van dergelijke moderne bestemmingsplannen buitengebied.

Afzet van gft-compost

In *ROMmagazine* nr. 3 (maart 1994) staat een interview met het hoofdverkoop bij de VAM, waarin de afzet van compost wordt belicht. Veel gft-compost kan nu niet worden afgezet. De VAM meent dat er vele - niet ontgonnen - mogelijkheden zijn voor de afzet. Bijvoorbeeld: ter vervanging van dierlijke mest en exporteren naar Frankrijk. Gemeenten kunnen ook een rol spelen door gft-compost terug te nemen en te gebruiken in het groenonderhoud, de aanleg van geluidswallen, als ondergrond van sportvelden. Maar VAM houdt ook een pleidooi voor

'zelfcomposterij'. Daarmee voorkom je de arbeids- en milieukosten van vervoer en verwerking. De zelfcomposterende burger zou dan ook in aanmerking moeten komen voor een korting op zijn afvalstoffenheffing.

Milieu en emancipatie: Strijd of coöperatie? (Annelies de Vries)
Socialisme en Democratie, maandblad van de Wiardi Beckman Stichting, jaargang 51 nummer 3, 1994

In dit artikel worden twee actuele vraagstukken in hun onderlinge samenhang behandeld: emancipatie van vrouwen en milieu. De zorg voor een beter milieu kan de emancipatie van vrouwen belemmeren:

- een duurzame stijl van huishoudvoering - zonder al te veel gebruik van apparaten bijvoorbeeld kost veel extra tijd,
- mobiliteit - beperking van het autoverkeer zal de vrouw belemmeren in de vervulling van haar taken ten aanzien van van betaald werk en de verzorging van de kinderen en het huishouden. Werkende vrouwen hebben meerdere bestemmingen per dag, hun mobiliteitspatroon geeft meer aanleiding tot het gebruik van de auto.
- werkgelegenheid - het Nationaal Milieubeleids Plan zal leiden tot een verlies aan arbeidsplaatsen, dit wordt gecompenseerd door extra arbeidsplaatsen in de bouw-, nijverheid en vervoerssector, zal dus vooral voor mannen werk opleveren

De Vries onderscheidt vier leefstijlen:

a. Het traditionele patroon, wel milieuvriendelijk maar het belemmert de emancipatie van vrouwen

b. De drukbezette taakcombineerders. Zij combineren betaalde arbeid, zorg voor kinderen (en anderen), huishoudelijk werk en/of een studie. Dit leidt tot het gebruik van

allerlei tijdsbesparende huishoudelijke apparaten, een eigen auto en op zijn tijd een extra vliegvakantie om uit te puffen van dit drukke bestaan. De vrouw is hier geëmancipeerd, maar vanuit oogpunt van duurzaamheid is het een verspillende leefstijl en dus niet goed voor het milieu.

c. De selectieve, milieubewuste consument. Ook hier tref je de combinatie van taken aan en de geëmancipeerde positie van de vrouw, echter deze mensen leven sober. Zij toppen hun schaarse vrije tijd in het voeren van een milieuvriendelijk huishouden.

d. De moderne verzorgers. Zij verrichten een beperkte hoeveelheid betaalde arbeid, hebben dus iets minder geld en iets meer tijd voor de verzorging. Hun leefstijl is ontspannen en duurzaam.

Vanuit de combinatie van doelstellingen, namelijk het streven naar een beter milieu en de emancipatie van de vrouw, geniet de leefstijl van 'de moderne verzorgers' de voorkeur. In dit model werkt iedereen parttime, ook de mannen, zodat er meer tijd over is voor de verzorging van mens en milieu. Ook wordt hiermee de beschikbare arbeid over meer mensen verdeeld. In dit artikel wordt ook nog even stilgestaan bij het gedachtengoed van Joke Smit, met name haar pleidooi voor de vijfjarige werkdag. Hiermee wordt Joke Smit postuum tot een (onbewust) pleitbezorger voor duurzaamheid bestempeld.

Economie bij zichzelf in zijn staat
(Wouter van Dieren en Jessica van Swigchem)

Milieustrategie. Maandblad voor strategisch milieumanagement.
Nr. 2, 1994

'Onze economie moet voldoende echte welvaart opleveren.' Bij gebrek aan een goede definitie van welzijn vereenzelvigen de auteurs *echte welvaart* met welzijn. Met die *echte welvaart* gaat het tegenwoordig niet goed, getuige de grote aantallen werklozen en anderszins niet-actieven.

Vanaf de Tweede Wereldoorlog ging economische groei lange tijd samen met toename van de welvaart. De trendbreuk leggen de auteurs in 1970. Vanaf 1970 gaat economische groei gepaard met afname van welvaart. Dit kun je waarnemen aan de hand van enkele parameters zoals de arbeidsparticipatie (het aantal nieuwe banen houdt geen gelijke tred met de vraag naar banen) en de kwaliteit van het milieu (er blijft wel erg weinig natuur over in Nederland).

Welvaartswinst kan zelfs leiden tot welvaartsverlies op een ander gebied (banengroei tast bijvoorbeeld het milieu aan). Men moet dit vraagstuk te lijf gaan met nieuwe concepten en niet blijven steken in de traditionele economische benadering. Het wordt noodzakelijk om bewust de balans op te maken tussen de welvaarts-groei en het welvaartsverlies dat gepaard gaat met die groei.

Een reactie van Rick van der Ploeg op dit artikel volgde in hetzelfde tijdschrift onder de titel: *Scheefgroei in de economie*.

Van der Ploeg constateert dat van Dieren 'luid en hard aan de noodrem trekt'. Economische groei gaat niet langer gepaard met het genereren van een groter geluk voor de burgers. Dit noemt hij de toestand van 'jobless growth'. De economie groeit wel maar de aanwas van banen is bij lange na niet voldoende

om mensen betrokken te houden bij de samenleving. Ook de politiek slaagt er niet in om deze toestand op te heffen, zoals uit de voorbereiding van de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen blijkt. Van der Ploeg denkt dat de trendbreuk al voor 1970 ligt. Hij gelooft in het bestaan van een fundamentele scheefgroei, die de houdbaarheid van het milieu en onze verzorgingsmaatschappij structureel bedreigt. Ook hij vindt dat er een herbezinning moet komen op de hoeveelheid economische groei die de gewenste mate van duurzaamheid van onze samenleving niet bedreigt.

Van der Ploeg onderscheidt (for the sake of argument) twee sectoren in onze economie: de harde en de zachte sector. In de harde sector gaat veel kapitaal om en moet zeer hard worden geconcurrereerd met het buitenland. Arbeidsuitstoot is aan de orde van de dag omdat arbeid prima kan worden vervangen door computers, robots et cetera. In de harde sector vindt de 'jobless growth' plaats: er is sprake van een ongekend hoge arbeidsproductiviteit, die voortdurend stijgt om toch maar een zeker aantal banen te kunnen handhaven.

Daarnaast is er de zachte sector (welzijn, volksgezondheid, zorg, onderwijs, cultuur en veiligheid). Het zijn relatief schone activiteiten, waar een grote maatschappelijke behoefte aan bestaat. Er is relatief weinig concurrentie en veel autonomie ten aanzien van de ontwikkeling van deze sector. De zachte sector wordt grotendeel collectief gefinancierd. De arbeidsproductiviteit groeit er structureel minder dan in de harde sector. Dit komt omdat het altijd 'mensenwerk' zal blijven, en de kosten van arbeid zullen blijven stijgen (met name onder invloed van de ontwikkeling van de harde sector). Van der Ploeg haalt hier het gedachtegoed van William Beaumol (Princeton University en New York University) aan. Beaumol heeft aangevoerd dat het een boekhoudkundige onvermijdelijkheid is dat de zachte sector met de tijd een

steeds groter deel van het nationale inkomen opslokt. Maar omdat het aantal benodigde uren, om hetzelfde product te leveren, in de zachte sector afneemt wordt de zachte sector toch goedkoper. Bovendien blijkt uit allerlei metingen dat de behoefte aan diensten van de zachte sector stijgt. Volgens Beaumol moeten we dit accepteren, omdat we het kunnen betalen.

Van der Ploeg concludeert dan ook dat het beleid moet worden gericht op minder groei in de harde sector, vanwege de welzijnsondermijnende invloed die hier vanuit gaat (via het milieu en de werkgelegenheidsontwikkeling). In plaats hiervan kunnen we de zachte sector meer ruimte geven. (Bovendien zal door de afnemende arbeidsproductiviteit in de harde sector, die hiervan het gevolg zal zijn, het product in de zachte sector ook goedkoper worden. Hiermee kies je voor loonmatiging.) Dit impliceert een keuze voor minder vervuulende en verspilling genererende infra-structurele projecten (zoals Rotterdam Airport). Heffingen op deze vervuulende activiteiten maakt ze duurder. De opbrengsten van de heffingen sluis je dan terug, om schone activiteiten goedkoper te maken. Loonmatiging is verder een goede oplossing om het voortdurende beknibben op de zachte sector een halt toe te roepen. Een ander recept is het overhevelen van de zachte sector naar de markt, maar dit is slechts aanvaardbaar als er garanties worden ingebouwd voor de toegankelijkheid van kansarmen tot het product van de zachte sector.

Van der Ploeg wijst arbeidstijdverkortening en protectionisme als 'canards' van de hand. Slechts via loonmatiging en het overhevelen van de zachte sector naar de markt kan volgens van der Ploeg 'het ideaal (...) van houdbare groei vanuit het oogpunt van zowel een vitaal milieu als een betaalbare verzorgingsstaat en perspectief op zinvol werk voor iedereen die dat wil' verwezenlijkt worden.

Vijf partijen en hun plannen

door Luc Boss

Hoe de volgende coalitie ook wordt samengesteld, de zorg voor 'het milieu' zal een belangrijk speerpunt voor beleid zijn. Dat is de tenminste de conclusie na het lezen van de milieuparagrafen uit de politieke programma's van de vijf partijen die kandidaat zijn voor de rondedans om de ministersstoelen. MO stelde het groengehalte vast van de programma's van CDA, D66, Groen-Links, PvdA en VVD. Welke partij heeft het meeste over voor het milieu? En daarna de vraag: welke coalitie zal de belangen van het milieu het beste verdedigen?

Stimuleren of sturen

Vooropgesteld kan worden dat geen enkele partij *slechte* bedoelingen heeft met het milieu. Iedere partij draagt het milieu een warm hart toe. Maar ja, dat kost dan ook niets. Als sprake is van maatregelen met financiële gevolgen voor overheden, producenten of consumenten worden de plannen minder concreet. Groot belang wordt gehecht

leefbaar te *houden* voor toekomstige generaties. Milieugebruiksruimte slaat op het beslag dat productie en consumentgedrag leggen op het beschikbare milieu. Dat loopt van micro tot macro. Zo is het milieugebruik van het 'rijke westen' - 20% van de wereldbevolking verbruikt 80% van de grondstoffen - vele malen groter dan van de rest van de wereld. En op kleine schaal zijn er grote verschillen aanwijsbaar tussen huishoudens.

Convenant of top-down

Eensgezindheid bestaat over het aanpakken van milieu-onvriendelijke productie en consumptie en het stimuleren van 'groene' productie en hergebruik van grondstoffen. Daarvoor is het nodig dat producenten en consumenten *willen* veranderen eventueel *gestimuleerd* worden om te veranderen en in het uiterste geval *gedwongen* worden. Alle partijen noemen fiscale maatregelen. Groentax dus, hoewel ze het niet allemaal zo willen noemen. Scheiding van afval aan de bron is ook populair evenals invoeren van het lage BTW-tarief voor milieubesparende arbeid en heffingen naar rato van gebruik. Dat laatste onder het motto: de vervuiler betaalt. De realisatie van een en ander hoeft niet 'top down' afgedwongen te worden als de partners onderling afspraken maken en doelen vaststellen (convenanten). Het valt op dat de programma's nauwelijks concrete plannen op tafel leggen. Maar eventueel wel concrete doelen. D66 bijvoorbeeld: 'in het jaar 2000: 10% minder afval, minstens 55% terug in de kringloop, maximaal 25% verbrand en 10% gestort.'

CDA en PvdA met D66

De PvdA besteedt de meeste aandacht aan milieu, kort gevolgd door het CDA. Maar dat is een kwantitatief oordeel. Beide programma's zijn bij vlagen bevlogen en weinig concreet. De VVD doet het milieu af in krap twee (kleine) pagina's. Maar dat zegt niet alles omdat het VVD-programma met voorsprong het meest compact is. D66 en Groen-Links houden elkaar redelijk in even-

wicht. Als je een coalitie zou maken op basis van voorgesteld milieubeleid alleen, dan is alles mogelijk. De partijen ontlopen elkaar weinig. Er bestaat consensus over de noodzaak van ingrijpende veranderingen, over het aanspreken van producent en consument op de eigen

D66

Voordat een produkt op de markt komt, moeten bedrijven de gevolgen voor het milieu en de behandeling in de afvalfase in kaart brengen. Daarnaast is een algemene terugnameplicht gewenst voor afgedankte verpakkingen en produkten.

verantwoordelijkheid en over acties in internationaal verband, waarbij Nederland een voortrekkersrol wordt toebedacht. Natuurlijk 'dreigt' GroenLinks met de meest vergaande maatregelen en beschermt de VVD de industrie het meest, maar dat zijn deels rituelen en met onderhandelen valt veel glad te strijken. Duidelijk is wel dat de milieuprogramma's van CDA, PvdA en D66 elkaar het dichtst naderen. Dit kan nauwelijks verrassend genoemd worden.

Onvoldoende maatregelen

Alle partijprogramma's zijn 'doorge-rekend' door het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne). Het geeft te denken

GroenLinks

De komende jaren zal het moeten gebeuren. Lukt het om de eenentwintigste eeuw in te gaan met een schoon milieu, een mens- en milieuvriendelijke economie en landbouw, een prettige leefomgeving en een florerende natuur? Plannen zijn er genoeg en het maatschappelijk draagvlak voor milieubeleid is groot. De kansen liggen voor het grijpen.

CDA

De Schepper heeft de aarde aan mensen in beheer gegeven. Zij moeten daarom zorgvuldig met de aarde omgaan, opdat niet alleen de huidige maar ook komende generaties er op kunnen leven. Dat betekent dat mensen, als rentmeesters, verantwoordelijk zijn voor de schepping.

aan het bereiken van consensus over de te nemen maatregelen en over de tenuitvoerlegging van die maatregelen. Waarbij de overheid eerder *stimulerend* dan *sturend* moet optreden.

Alle partijen bouwen hun milieuprogramma rondom de uit het NMP (Nationaal MilieubeleidsPlan) overgenomen begrippen 'duurzame productie' en 'milieugebruiksruimte'. Duurzame productie is erop gericht de aarde (het CDA spreekt in dit verband liever over de schepping) leefbaarder te *maken* voor huidige en

voor milieubeleid

PvdA

Ecologische modernisering betekent dat milieubeleid iets heel anders symboliseert dan een daad van berouw, een terugtocht der zondaren of een noodzakelijk kwaad. Duurzame ontwikkeling is veeleer een futuristisch project, waarin de kwaliteit van het bestaan in Nederland wordt verbeterd (...).

dat *geen enkele* partij maatregelen voorstelt die het realiseren van de doelstellingen uit het NMP2 mogelijk maken. GroenLinks komt nog het dichtst in de buurt, gevolgd door D66. De VVD scoort het slechtst. Uit de cijfers van het RIVM blijkt dat hoe meer je het milieu wilt *sparen* hoe meer het gaat *kosten*. De voorstellen van GroenLinks leiden tot zo'n 10% meer uitgaven dan de huidige kabinetsplannen. En het is niet moeilijk te voorspellen wie dat mag betalen.

Alle programma's (en dus de volgende regering) doen een beroep op ieders eigen verantwoordelijkheid. We worden gevraagd te veranderen, ons gedrag aan te passen. Als de overheid dat van ons wil, probeert ze dat te bereiken met behulp

van voorlichting. Ook op dat front staat ons een en ander te wachten. En gezien de reputatie van de Nederlandse overheid op dit gebied zal het wel weer neerkomen op meer Postbus 51-spotjes en meer folders. Geen enkel programma noemt concrete activiteiten of projecten. Anders dan in vage termen als: 'scheiden van afval aan de bron' en 'de vervuiler betaalt'. Wel wordt algemeen vastgesteld dat milieu-organisaties een belangrijke rol hebben gespeeld - en moeten blijven spelen - als het erom gaat burgers mee te laten denken en werken. *Wijken voor Milieu* en soortgelijke initiatieven passen natuurlijk prima in dit streven om iedereen aan te spreken op de strikt individuele verantwoordelijkheid voor het eigen milieu met uitstraling naar 'het milieu'.

Onvoldoende maatregelen

Als de partijen woord houden dan kan de burger de komende vier jaar in ieder geval verwachten: diverse fiscale veranderingen, veranderingen in heffingen en watergeld, meer scheiding van afval, maatregelen ter beperking van de (groei van) mobiliteit, extra voorlichting. Niet allemaal even populaire maatregelen, die geld kunnen kosten en bovendien verbeteringen op de lange ter-

mijn beloven. De vraag zal zijn welke coalitie moedig genoeg is om dat soort maatregelen door te drukken. De les van de WAO en recent de AOW spreekt wat dat betreft boekdelen.

VVD

Verbetering van de milieukwaliteit is een absolute voorwaarde voor het zeker stellen van de kwaliteit van het bestaan en voor een duurzame economische ontwikkeling. Hiervan is sprake wanneer wanneer de milieuproblemen niet worden afgewend op toekomstige generaties.

Tot welke coalitie ook besloten wordt, het zal nog even duren voordat we te maken krijgen met een maatschappij waarin we 's ochtenden een dure vuilniszak buiten zetten (naast de GFT-emmer) doorlopen naar een innamepost voor chemisch afval, bij de schoenmaker een reparatie met laag BTW-tarief laten uitvoeren, met de burens meedrijven naar ons werk (en terug) en de dag besluiten met een gezellig etentje onder een spaarlamp.

Natuur en Milieu in het Klein

Wie een klein stukje natuur of milieu wil versturen kan bij de PTT (sorry, KPN) terecht voor de 'Natuur- en Milieupostzegels'

Het zijn er vier. Op de zegels staan Roggelelie, Madeliefje, Viltroos en bosvergeet-mijnietje.

Stadsecologie en Milieuparticipatie

door: Jan te Velde

Wat is stadsecologie

Ecologie is de wetenschap die zich bezig houdt met de relatie tussen levende organismen en hun omgeving. Ecologen kom je dan ook eerder tegen in de natuur dan in de stad (als ze niet achter hun computer zitten). Ecologie als wetenschap schiet te kort als het gaat om het begrijpen van de eigenschappen van het stedelijk milieu. Daar heb je een ander soort ecologie voor nodig: stadsecologie. Velen beweren dat de stadsmens niet leeft in een *biotoop*, maar in een *technotoop*. Dat neemt niet weg, dat het vruchtbaar kan zijn de stad te benaderen als een ecosysteem. Dat is overigens geen doel op zich. Stadsecologie is niet slechts wetenschap, maar ook strategie. Een strategie van de integrale aanpak van milieuproblemen in plaats van de versnipperde aanpak van alle goede bedoelingen. Aan die laatste ontbreekt het niet, zoals we tegenwoordig in alle partijprogramma's kunnen lezen.

Strategie van de stadsecologie

In het milieubeleid van de overheid komen drie centrale benaderingen naar voren: duurzame samenleving (productieprocessen), versterking van de natuur (bijvoorbeeld ecologische infrastructuur) en vergroten betrokkenheid ('een beter milieu begint bij jezelf').

In de stadsecologie is deze driedeling terug te vinden in wat wel het ABC model wordt genoemd (Abiotische, Biotische en Culturele factoren).

A. De verantwoordelijke stad

Hierbij gaat het om 'stromen' (bijvoorbeeld afval, energie, verkeer, water). Problemen hierbij zijn bijvoorbeeld uitputting, vervuiling, verstoring.

Beleid: wat pak je aan op welk niveau (woning, buurt, wijk, stad, regio, land, internationaal). Strategie bijvoorbeeld: besparing, preventie, hergebruik, scheiding

B. De levende stad

Hierbij gaat het om 'plekken'. Problemen hierbij bijvoorbeeld: schade aan gezondheid, leefmilieu voor planten en dieren.

Beleid: ruimtelijk beleid met veel aandacht voor natuurontwikkeling. Strategie bijvoorbeeld: verbindingswegen voor planten en dieren, gebruik maken van lokale potenties om natuur te versterken

C. De participerende stad

Hierbij gaat het om meer dan participatie, maar ook om (milieuvriendelijk) gedrag. Problemen bijvoorbeeld: vervreemding, onverschilligheid.

Beleid: hoe zijn verschillende doelgroepen met verschillende leefstijlen te benaderen. Strategie bijvoorbeeld: actieve deelname in beheer, stimulansen voor milieubewust gedrag, interne milieuzorgsystemen (bedrijven)

Sterke kanten stadsecologie:

- Het is een logisch model. In brede kring bestaat (toenemende) consensus over de uitgangspunten.
- Via dit model kan versnipperd milieubeleid omgebogen worden naar geïntegreerd beleid.
- Vele disciplines kunnen via dit model constructief samen werken en elkaar versterken.

Planologen, civiel ingenieurs, stedenbouwkundigen, architecten, landschapsarchitecten, ecologen beginnen elkaar al aardig te vinden. In een aantal proefgemeenten (Breda, Dordrecht en Zwolle) wordt een aanzet gemaakt met het toepassen van stadsecologische principes. Willen verschillende disciplines van elkaar profiteren, dan zullen ze wel elkaars taal moeten verstaan. Het welzijnswerk speelt hier tot nu toe nog geen of een bescheiden rol in. Zonder aarzelen wordt echter door alle betrokkenen erkend, dat de 'participerende stad' voorwaarde is voor de te realiseren doelen in de 'verantwoordelijke stad' en de 'levende stad'. Op dit terrein valt echter nog veel werk te doen. EcoSol heeft zich gespecialiseerd op dit terrein, de C-kant van het ABC-model. We zijn actief op het gebied van educa-

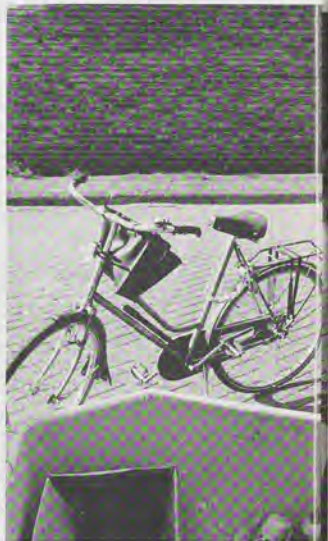
tie, participatie, milieugedrag, advisering, projectbegeleiding, onderzoek en (bij-)scholing.

Milieuparticipatie/stadsecologie

Op het gebied van bewonersparticipatie is in Nederland al heel wat afgeëxperimenteerd. Deze initiatieven hadden vaak een ad hoc karakter; ze waren niet ingebed in duidelijk beleid. Gevolg: continuïteit was meer uitzondering dan regel. Opkomst van de stadsecologie biedt hier nieuwe perspectieven. Opgave hierbij is: hoe kunnen overheid en burger meer als gelijkwaardige partners - met weliswaar een verschillende rol - samenwerken aan de verbetering van het directe leefmilieu.

Welk spel wordt gespeeld

Ik vergelijk het wel eens met de voetbalclub, daar is de continuïteit goed geregeld: de spelers weten om welk spel het gaat, er zijn spelregels, er is een bestuur dat voor de centen en de velden zorgt en er is een trainer die de spelers begeleidt. Bij bewonersparticipatie is vaak veel onduidelijk: waar is het veld, welke spelen mogen er gespeeld

Ecoteam(pje) in Roermond

worden, wat zijn de spelregels, wie is de directe begeleider en wat moet die doen en kunnen. Verrassend genoeg begint het bestuur zich wel af te tekenen: in veel steden is het integraal buurtbeheer sterk in opkomst.

Voor de stadsecologie biedt dit belangrijke aanknopingspunten: bewoners, openbare werken, politie, welzijnswerk, woningbouwcorporaties, verenigingen, moeten op een vanzelfsprekende manier gaan samenwerken. Dat wordt de uitdaging voor de komende tijd.

Literatuur: 'Ecologisch Verantwoord de Stedelijke Ontwikkeling', Sybrand P. Tjallingii, 1992, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen

Jan te Valde is werkzaam bij 'Sociaal Ecologisch Adviesbureau EcoSol' en verbonden aan de 'groene' opleidingen van de Sociaal Agogische Faculteit van de Hogeschool Midden Nederland

In de Planetenbuurt in Roermond is het eerste (kleine) Ecoteam aan zijn afronding toe. Na persoonlijke en schriftelijke werving en een informatie-avond konden we een Ecoteam samenstellen van vier bewoners en een opbouwwerkster. Omdat we ervaring op wilden doen met het EcoteamProgramma, zijn we ondanks dit geringe aantal deelnemers toch gestart.

Nu we ervaring hebben met het werken van deze methode kunnen we een lijstje maken met de zaken die een Ecoteam interessant en zinvol maken:

- Het wegen en registreren van meterstanden en het vergelijken van de resultaten met elkaar.
- Het uitwisselen van ervaringen en het elkaar stimuleren.
- Hln de praktijk ervaren dat je inderdaad kunt 'consuminderen' en dat je alternatieven kunt vinden voor minder milieuvriendelijke gewoontes.

Nog interessanter werd het Ecoteam door:

- De medewerking van het energiebedrijf; ieder teamlid kreeg gratis een individueel energieadvies.
- De medewerking van de woningbouwvereniging die twee huizen van spaarlampen voorzag.
- Een bezoek aan de natuurwinkel.

Bovendien hebben drie Ecoteamers samen met twee bewoners de winkel-

iersvereniging benaderd om gezamenlijk een actie 'milieuvriendelijk winkelcentrum' op te zetten. Over dit onderwerp worden momenteel ideeën ontwikkeld.

Uitstraling naar de buurt

Als het eenmaal gelukt is een Ecoteam van de grond te krijgen, is het een zinvolle activiteit, die zeker zijn uitstraling naar de buurt kan hebben, mits daar voldoende aandacht aan wordt besteed. Hoe die uitstraling kan zijn is mede afhankelijk van de medewerking van bijvoorbeeld winkeliers, de woningbouwvereniging en anderen. En natuurlijk ook van de bereidheid van de ecoteamers om actief naar buiten te treden.

De moeilijkste fase van het EcoteamProgramma op wijkniveau is wellicht de introductie en de werving in de buurt. Hierbij zijn de volgende zaken van belang:

- De ervaring leert dat persoonlijke contacten het beste werken. Schriftelijke benadering werkt goed als ondersteuning van de persoonlijke contacten, niet als wervingsmiddel.

Het is van belang dat het kader in de wijk - zoals wijkraden en bewonersgroepen - achter de uitvoering van het EcoteamProgramma staan. Zij kunnen namelijk een waardevolle meewerkende kracht zijn. Maar als het kader geen of de verkeerd aandacht krijgt, kunnen zij ook tegenwerken. Van belang is ook dat er relatieve rust is in de buurt en dat niet andere activiteiten zoals bijvoorbeeld stadsvernieuwing veel aandacht vragen van de bewoners.

Tijdens de periode dat het Ecoteam zijn programma volgt is het belangrijk dat de groep op iemand terug kan vallen voor ondersteuning. Het werkt stimulerend is het om van buitenaf mensen iets te laten vertellen over een bepaald thema. Taken verdelen in de groep is belangrijk. Daardoor voelt men zich meer betrokken bij en verantwoordelijk voor het programma.

□

Inspraak bij bodemsanering schiet tekort

door Hanco de Baas - Stichting Nederland Gifvrij

Ondanks het feit dat de overheid al ruim tien jaar ervaring heeft met inspraak bij bodemsanering klagen bewoners nog steeds over onderzoeksrapporten die niet ter inzage worden gegeven en dat ze niet in een projectgroep mogen zitten. Om een meer structureel inzicht in dit probleem te krijgen heeft de 'Stichting Nederland Gifvrij' een inventariserend onderzoek uitgevoerd naar het inspraakbeleid. En er blijkt alle reden tot ongerustheid te zijn: het inspraakbeleid schiet behoorlijk tekort.

Betrokkenheid

De Stichting Nederland Gifvrij ondersteunt al jaren bewoners en bewonersgroepen die te maken hebben met bodemvervuiling. Vanuit die ervaringen heeft zij een visie ontwikkeld op hoe bewoners het beste betrokken kunnen worden bij de aanpak van verontreinigde locaties. De aanwezigheid van bodemvervuiling grijpt vrijwel altijd diep in het leven van de bewoners; het is tenslotte hun dagelijkse leefomgeving. Uit de praktijk blijkt dat hoe meer bewoners weten van de vervuiling, de onderzoeksresultaten, de saneringsplannen en dergelijke en hoe meer ze betrokken zijn bij de besluitvorming des te minder de onzekerheid en de onrust is. Daarom vindt de Stichting Nederland Gifvrij dat de bewoners zo optimaal mogelijk betrokken moeten worden bij de onderzoeken en de sanering. Het past ook bij de democratische traditie in Nederland dat bewoners invloed kunnen uitoefenen op de gang van zaken in hun directe leefomgeving en het sluit ook aan op het landelijke milieubeleid, waar participatie hoog in het vaandel staat. (Onder 'inspraakbeleid bodemsanering' worden allerlei vormen van communicatie tussen de overheid en de gifwijkbewoners verstaan. Het gaat daarbij om de mogelijkheid tot participatie in de besluitvorming, maar bijvoorbeeld ook de wijze waarop de betrokkenen worden voorgelicht over de vervuiling en de verschillende bodemonderzoeken.)

Weinig Beleid

De meeste provincies blijken niet over een schriftelijk vastgelegd inspraakbeleid bodemsanering te beschikken. (Als de nieuwe Wet bodembescherming van kracht wordt krijgen de vier grote steden Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht dezelfde bevoegdheden als de provincies.) De provincies Noord- en Zuid-Holland vormen hierop een belangrijke uitzondering. Zij hebben een inspraakregeling vastgesteld waarin de betrokkenheid van belanghebbenden is bepaald. Hierin staat aangegeven op welke manier betrokkenen via een projectgroep kunnen participeren in het besluitvormingsproces, en op welke manier bewoners kunnen inspreken bij ontwerpbesluiten. Bij de meeste provincies bepalen het enthousiasme van de projectleiders, maar vooral het 'fanatisme' van een bewonersgroep zelf, hoe de provincie de bewoners betreft bij de discussies over de eventuele sanering. In deze provincies zijn hiervoor vooralsnog geen richtlijnen vastgesteld.

Participatie

Het belangrijkste deel van het onderzoek ging over de mogelijkheden voor participatie van bewoners in een projectgroep. In de projectgroep worden de onderzoeksrapporten besproken en de adviezen voor Gedeputeerde Staten geformuleerd (op basis waarvan zij besluiten neemt) en eventueel de voorlichting voorbereid. Gelukkig bestaat deze mogelijkheid voor participatie in een groot aantal provincies in meer of mindere mate.

Wel blijkt er verschil te zitten in de mate van stimulering. Slechts in een paar provincies worden bewoners gestimuleerd om plaats te nemen in een projectgroep, maar bij de meeste provincies moeten bewoners duidelijk actief zijn voordat deze vorm participatie mogelijk is. Een zeer goede zaak is dat de gemeente Amsterdam het *Amsterdams Steunpunt Wonen* (ASW) een subsidie verstrekt voor de voorlichting en ondersteuning van bewo-

nersgroepen. Voor deze subsidie is een part-time medewerker 'bodemsanering' aangesteld. Een voorbeeld dat navolging verdient!

Om als leken te kunnen participeren is technisch-inhoudelijke ondersteuning van deskundigen vaak onmisbaar. De onderzoeksrapporten zijn meestal zo technisch dat het voor bewoners vrijwel onmogelijk is om zich een behoorlijk oordeel te vormen. Bij de meeste provincies was het wel toegestaan dat namens de bewoners een externe deskundige aan de projectgroep deelnam. Maar dat is op zichzelf nog niet voldoende om de participatie mogelijk te maken. In de meeste gevallen kost zo'n externe deskundige namelijk geld.

Daarom zou de overheid voor bewoners subsidies beschikbaar moeten hebben om een externe deskundige in te kunnen huren en om de onkosten van de deelname aan de projectgroep te dekken. Helaas bleek dat bij slechts zes provincies een dergelijke subsidiemogelijkheid bestaat. En dat terwijl de overheid zegt dat ze de participatie aan het milieubeleid wil bevorderen en dat bewoners betrokken moeten worden bij de besluitvorming van bodemsanering. Het wordt tijd dat zij nu ook de daad bij het woord gaat voegen.

Toekomst

Het is duidelijk dat het inspraakbeleid bodemsanering nog tekort schiet. En het ziet er ook niet naar uit dat daar snel verbetering in zal komen. De provincies zijn nu bezig met het opstellen van inspraakverordeningen voor bodemsanering; dat is verplicht bij de nieuwe Wet bodembescherming. Het Interprovinciaal Overleg (IPO) had daarvoor een model-verordening opgesteld. Hierin werd gelukkig wel nadrukkelijk gekozen voor participatie door middel van projectgroepen. De meeste provincies hebben dit overgenomen, alleen de provincie Utrecht niet. De provincie Utrecht wil wel projectgroepen instellen, maar alleen als minimaal tien betrokkenen daarom vragen. Erg stimulerend is dit natuurlijk niet!

Helaas is in de model-verordening ook niets opgenomen over een financiële regeling voor bijstand van deskundigen. Alleen de provincie Noord-Holland is zo wijs geweest om toch een dergelijke regeling in haar verordening op te nemen. De andere provincies vinden het blijkbaar niet belangrijk genoeg om bewoners te stimuleren om te participeren.

Energie

Uit de verschillende contacten en reacties blijkt dat inspraak bij bodemsanering als lastig en vertragend wordt ervaren. Bodemsanering wordt vooral als een technisch vraagstuk gezien. De emotionele (psycho-sociale) aspecten van mensen die op de vervuilde grond wonen, worden nog steeds onvoldoende erkend. Terwijl de erkenning daarvan juist veel vertraging en problemen bij bewoners kan voorkomen. Veel ambtenaren vinden dat er zo weinig mogelijk geregeld moet worden, omdat zij de ruimte willen hebben om 'creatief' te handelen. De meeste ambtenaren hebben in principe wel de goede intenties, maar willen die niet vastleggen. Voor opbouwwerkers en bewoners

betekent dit allemaal dat zij per geval een goede participatie zullen moeten afdwingen. Maar dat zal elke keer tijd en energie kosten, die eigenlijk veel beter besteed kunnen worden. Misschien dat dat nog voorkomen kan worden door in elke provincie een 'beleidsplan communicatie bodemsanering' op te laten stellen. Daarin zouden verschillende afspraken gemaakt kunnen worden die niet in de inspraakverordening zijn opgenomen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een subsidieregeling voor bijstand van deskundigen. Ligt hierin misschien een taak voor opbouwwerkers?

Meer informatie:
Stichting Nederland Giftvrij
Utrecht: 030-331328

Stichting DOEN!

De Nationale Postcode Loterij is een uiterst lucratieve activiteit. Maar in tegenstelling tot andere gokspelletjes en bijvoorbeeld de casino's verdwijnen de winsten niet in de schatkist of de zakken van de organisatoren. De loterij dient een goed doel. Zelfs meer dan één want de netto-opbrengst gaat naar zeven organisaties: Natuurmonumenten, Novib, VluchtelingenWerk, Artsen zonder Grenzen, UNICEF, Wereldnatuurfonds en de Stichting DOEN! Die laatste organisatie is speciaal opgericht om te kunnen reageren op steunaanvragen op het gebied van 'mens en milieu'. DOEN! staat dan ook voor: Duurzame Ontwikkeling En Natuurbescherming.

De stichting DOEN! heeft twee hoofddoelstellingen:

- Subsidies, leningen en garanties verstrekken die nodig zijn voor het ontwikkelen van een evenwichtig programma gericht op verbetering van de levenssituatie van de mens en van het milieu waarin hij leeft. Dit is het subsidie- en kredietpro-

gramma van DOEN!

- Deze problematiek én de oplossingen onder de aandacht brengen van een breed publiek. Dit is het communicatieprogramma van DOEN!

De stichting onderkent drie werkteerijnen:

- ontwikkeling, herstel, behoud en beheer van natuur en milieu in Nederland en daarbuiten
- armoedebestrijding in 'het zuiden'
- vluchtelingenproblematiek in en buiten Nederland

De steun is in de eerste plaats *actiegericht*. DOEN! steunt liever instellingen of personen die 'iets doen', maar dan wel iets anders dan praten, onderzoeken, confereren, netwerken. Bovendien zoekt de Stichting DOEN! *vernieuwende* initiatieven; dat kan zowel 'geografisch' nieuw zijn als alternatieven voor bestaande strategieën en methoden.

Iedere organisatie of groep personen kan een schriftelijke aanvraag voor steun indienen. In die aanvraag staat: een introductie van de organisatie; (zeer) korte omschrijving van de activiteiten waar steun voor wordt gevraagd; de totale kosten van het programma; de gevraagde bijdrage van DOEN; de eigen bijdrage en of subsidie van derden is toegezegd of aangevraagd. Als de activiteit binnen de criteria en prioriteiten van DOEN! valt, wordt de aanvrager verzocht een en ander nader toe te lichten op een formulier. Uiteindelijk besluit het bestuur van de Stichting DOEN! over de bijdrage. De hele procedure zal drie tot vijf maanden in beslag nemen.

Stichting DOEN!
Van Eaghensstraat 81
1071 EX Amsterdam

telefoon: 020 6642596

fax: 6753866

Literatuurlijst

Woning en Milieu.

John Custers. Nederlandse Woonbond (tel. 020-6223505), 1992. Brochure over een groot aantal milieumaatregelen die in nieuwe, te renoveren en bestaande woningen genomen kunnen worden.

Milieu-aspecten van bouwen en beheren.

Woningraad Extra, nummer 52. Nationale Woning Raad (tel. 03240-91911), 1990.

Een overzicht van wat woningcorporaties aan milieuvriendelijke activiteiten kunnen ondernemen. Alle fasen van de levenscyclus van de woning, van initiatief tot sloop, komen aan de orde.

Actieboek natuur en milieu. Mogelijkheden, wetten en procedures voor de bescherming van natuur en milieu in Nederland.

Victor Jurgens e.a. Stichting Natuur en Milieu, 1989.

Een handleiding voor actievoerders op het gebied van natuur en milieu. Met veel aandacht voor wetten en juridische procedures.

Handleiding Duurzaam Renoveren. Milieubewust beslissen bij woningverbetering

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, 1992.

Een hulpmiddel bij een milieuvriendelijke materiaalkeuze in renovatieprojecten.

Vier ecologische woningbouwprojecten vergeleken.

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, 1992.

Een rapport over de totstandkoming van vier ecologische bouwprojecten. Met name de mate van milieuvriendelijkheid wordt grondig geëvalueerd.

Ecologie van de stad. Een Verkenning.

Erica Koning en Sybrand Tjallingii. Platform Stadsecologie, 1991.

Een uiteenzetting van de achtergronden, het begrippenkader en de

praktische perspectieven van een ecologische benadering bij het ontwikkelen en beheren van stedelijke gebieden.

Natuurlijker Groenbeheer in Nederlandse Gemeenten.

Arie Koster en Mariëtte Claringboud. Vereniging Nederlandse Gemeenten, 1991.

Een overzicht van de wijze waarop de ruimte voor de natuur in en om de stad vergroot kan worden.

Natuur in Steden. Voorbeelden uit binnen- en buitenland

Tjeerd Deelstra. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1990.

Eveneens een bundel suggesties voor het vergroten van de ruimte voor de natuur. De nadruk ligt meer dan in het hiervoor genoemde rapport op de stad zelf.

Consument en Milieu

Arja Hagendoorn en Marc van Will. Teleac, 1993

Een breed overzicht van hoe bij het consumeren rekening te houden met 'het milieu'. Aan de orde komen zowel de argumentatie voor of tegen bepaald gedrag als praktische tips en tests.

Op weg naar een schone bodem. Verleden, heden en toekomst van de bodemverontreiniging.

René Buisman e.a. Stichting Nederland Gifvrij, 1991.

Een overzicht van wat er bekend is over gif in de grond en van wat er tot nu toe aan gedaan is. Met een voorstel voor een grondige aanpak van dit vraagstuk.

Milieubeleid in de gemeente.

Bert van den Berg. Stichting Burger-schapskunde, 1990.

Een overzicht van wat een gemeente aan milieumaatregelen moet en kan nemen.

Kaderplan van aanpak NMP voor gemeenten.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 1991

Tussen VROM en de VNG overeengekomen plan m.b.t. de bijdrage van gemeentebesturen aan het milieubeleid.

Natuur en educatie. Een praktijkbeeld.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1992.

Schets van de praktijk van natuur- en milieu-educatie, met name van buitenschoolse activiteiten (voor kinderen én volwassenen) gericht op natuurbeleving.

Het Milieu Meemaken. De bijdrage van WVC aan milieu-participatie.

S. Borren e.a. St. Milieu Educatie, 1991. Rapportage over een in opdracht van WVC verricht onderzoek naar wat organisaties en instellingen die bezig zijn op de terreinen welzijn, gezondheid en cultuur kunnen bijdragen aan verbetering van het milieu. Tevens aanbevelingen over de wijze waarop WVC dit kan bevorderen.

Binnenmilieu. Bouwstenen, een kwaliteitstoets van de VAC, deel 4.

Landelijk Contact van de Vrouwen Advies Commissies voor de woningbouw, 1991.

Een overzicht van waar op gelet moet worden om te komen tot een gezond binnenmilieu.

Milieu en Gezondheid.

Ned. Ver. van artsen, R. Stumpel, 1990, 292 blz.

De bundeling van een artikelen-serie in Arts en Auto. Een toegankelijk boek voor de praktijk van alledag.

Nederland in actie deel 5. Energie, Wonen, Werken, Verkeer 1990.

Nederlandse Bibliotheek en Literatuur Centrale. 5e, herziene uitgave, 1990.

Adressengids van actiegroepen, werkgroepen en overige organisaties actief op de in de titel genoemde gebieden.

Ecologisch verantwoorde stedelijke ontwikkeling

Sybrand Tjallingii, DLO - Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, 1992.

Een rapport over de mogelijkheden om bestaande en nieuwe stedelijke gebieden ecologisch verantwoord in te richten. De vraagstelling wordt uitgewerkt naar kringlopen van afval, water, energie en verkeer.

Duurzame ontwikkeling op de lokale agenda 21. Ideeën voor gemeentelijk milieu- en ontwikkelingsbeleid

Platform voor Duurzame Ontwikkeling, 1993

Een boekje vol tips voor gemeentelijke milieumaatregelen.

Natuur Nabij. Dieren- en plantenlevens in stad en dorp

Henk van Halm. Schuyt en Co., Haarlem, 1992

Een gedetailleerd overzicht van wat er in een stedelijke omgeving aan boompjes en beestjes te vinden is.

Autoritjes, houd ze in de hand. Een voorbeeld van een wijkcampagne over verkeer

Ans Naber. Natuur en Milieu Overijssel, 1993

Verlag van een campagne in Enschede en Hengelo waarmee geprobeerd het gebruik van de auto, vooral op korte afstanden, terug te dringen.

The Best of Both Worlds: Sustainability and Quality Lifestyles in the 21st Century

Min. van VROM, 1993

Rapport over hoe een duurzame leefstijl toch comfortabel kan zijn, en omgekeerd. Op korte termijn verschijnt een Nederlandstalige bewerking.

Actieplan Nederland Duurzaam

Vereniging Milieudefensie, 1992

Hoe moet de Nederlandse economie eruit zien om duurzaam genoemd te kunnen worden? En wat betekent dat voor ons consumptiepatroon?

Wegwijs in milieuland

Het natuur- en milieuveld breidt zich snel uit. We geven hier slechts een selectie van nuttige adressen.

Natuur en milieu algemeen**Vereniging Milieudefensie Damrak 26**

1012 LJ Amsterdam
Tel. 020-6221366

Milieudefensie analyseert en beïnvloedt op nationaal en internationaal nivo het overheidsbeleid. Daarnaast ondersteunt ze haar lokale afdelingen. Milieudefensie heeft een aparte afdeling, Milieukompas, voor informatievoorziening aan het publiek.

Stichting Natuur en Milieu Donkerstraat 17

3511 KB Utrecht
Tel. 030-331328

Houdt zich bezig met (juridische) actie en onderzoek.

De Kleine Aarde Postbus 151

5280 AD Boxtel
Tel. 04116-84921

Is vooral bezig met publieksgerichte activiteiten.

Stichting Milieu Educatie Postbus 13030

3507 LA Utrecht
Tel. 030-802444

SME maakt materiaal voor milieueducatie, -voorlichting en -communicatie en adviseert over de aanpak van deze activiteiten.

Instituut voor Natuurbeschermingseducatie Postbus 20123

1000 HC Amsterdam
Tel. 020-6228115

Het IVN ondersteunt educatieve activiteiten op het gebied van natuur én milieu. Het heeft een landelijk netwerk van provinciale Konsulenten Natuur en Milieu.

Milieuboek

Plantage Middenlaan 2H
1018 DD Amsterdam

Postbus 18169
1001 ZB Amsterdam
Tel. 020-6244989

Informatie over en verkoop van publicaties op het gebied van natuur en milieu.

Specifieke thema's

Naast de algemene milieuorganisaties zijn er instellingen die zich met specifieke thema's bezighouden.

We geven hier slechts een kleine selectie van organisaties, die wijkgerichte activiteiten kunnen ondersteunen.

Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk

Eendrachtsstraat 150
3012 XR Rotterdam

Tel. 010-4333737

Netwerk van opbouwwerkers bezig met milieu in de woonomgeving.

Stichting Nederland Gifvrij Donkerstraat 17

3511 KB Utrecht
Tel. 030-331328

Is actief op het gebied van bodemverontreiniging.

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting
Postbus 20730
3001 JA Rotterdam
Tel. 010-4130935

De SEV geeft informatie over nieuwe ontwikkelingen in de volkshuisvesting en ondersteunt experimenten. Ze heeft een programma 'Schoner Wonen' dat zich richt op milieuvriendelijk bouwen en beheeren.

Platform voor Stadsecologie
Mauritskade 21
2514 HD Den Haag
Tel. 070-346952

Uitwisseling van kennis en ervaring m.b.t. natuurlijk groenbeheer en wat daarmee samenhangt.

Veilig Verkeer Nederland
Postbus 287
1200 AG Hilversum
Tel. 035-211441

VVN heeft onder andere materiaal over het vergroten van de verkeersveiligheid in de woonomgeving en het terugdringen van het autoverkeer. Ze onderneemt ook projecten op dit terrein.

Informatie Centrum Preventie en Hergebruik
Afvval Overleg Orgaan
Postbus 19015
3501 DA Utrecht

Een landelijk informatiecentrum voor gemeenten en anderen die bezig houden met afvalpreventie. Het beschikt over een projectenbestand, een literatuurbestand, een organisatiebestand en een afval-

informatiesysteem.

Stichting GAP-Nederland
Prins Hendrikplein 18
3518 JC Den Haag
Tel. 070-3466995

GAP heeft de (Amerikaanse) eco-team-methode in Nederland geïntroduceerd. Ze geeft een werkboek over deze methode uit, doet regelmatig een nieuwsbrief verschijnen en geeft mondelinge toelichtingen op de methode.

Opbouwwerk: vormgeven van het sociale

'Opbouwwerk: vormgeven van het sociale' is de titel van een studiedag die LOCO - de Voortgezette Opleiding Opbouwwerk in Rotterdam - organiseert op 17 mei. De studiedag staat open voor studenten, oud-studenten, relaties en belangstellenden.

Paul Kuypers zal de dag inleiden. Het pamflet 'Naar een modern paternalisme', dat hij samen schreef met Jos van der Lans, is vertrekpunt voor een gedachtenwisseling. Kuypers en Van der Lans pleiten voor meer directief en normatief handelen van professionele werkers, met als uitgangspunt dat niemand aan zijn lot wordt overgelaten. De deelnemers worden uitgenodigd deze stellingname te toetsen aan de eigen visie en praktijk. Centraal op deze dag staat de profilering van de werkers. Of, zoals 'het pamflet' het uitdrukt:

zij moeten verantwoordelijkheid nemen waar het kan, zowel in opzoeken, bemoeien en regelen met burgers, als met al die andere sociale ondersteuners.

De studiedag wordt gehouden in de locatie van LOCO in Rotterdam. Het programma duurt van 10.00 uur tot 16.00 uur (inclusief drankje na) en de kosten bedragen slechts / 50,-.
Bel voor opgave met LOCO: 010 4403413

H | R

& | O